

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

KOVOVÝ INVENTÁŘ ZE SLOVANSKÝCH HRADIŠŤ V ČECHÁCH, NA
PŘÍKLADU HRADIŠŤE NA SV. JÁNU V NETOLICÍCH

Vedoucí práce: doc. PhDr. Rudolf Krajíc, CSc.

Autor práce: Mgr. Pavla Kutílková

Studijní obor: ARLn

Ročník: 2.

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice 29. 4. 2010

Anotace

Kutílková, P. 2010: **Kovový inventář ze slovanských hradišť v Čechách, na příkladu hradiště Sv. Ján v Netolicích**, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Archeologický ústav, 157 s.

Diplomová práce podává přehled o kovových nálezech z období raného středověku (se zaměřením na hradiště) a o souvisejících výrobních postupech. Jádrem práce je deskripce (zahrnující obrazovou dokumentaci) a analýza raně středověkých kovových nálezů z hradiště v Netolicích. Výsledky ukazují, jakým způsobem archeologické nálezy odrážejí každodenní život na tomto hradišti v raném středověku.

Annotation

Kutílková, P. 2010: **Metal archaeological finds from Slavonic castle hill in Bohemia - example from castle hill Sv. Ján in Netolice**, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Archeologický ústav, 157 p.

This thesis gives an overview about early middle age metal vestiges (with focus on castle hills) and about manufacturing processes associated with them. The main aim is description (including hooked illustration) and analysis of middle ages metal vestiges founded on castle hill Netolice. The results illustrates how the archaeological finds are reflected in day-to-day activities of medieval castle community.

OBSAH

1	ÚVOD	3
2	RANĚ STŘEDOVĚKÁ HRADIŠTĚ V ČECHÁCH	4
2.1	POJEM HRADIŠTĚ	4
2.2	PRVNÍ SLOVANSKÁ HRADIŠTĚ V ČECHÁCH	5
2.3	POKRAČUJÍCÍ VÝVOJ HRADIŠŤ	8
2.4	HRADSKÁ SOUSTAVA	10
2.5	JIHOČESKÁ RANĚ STŘEDOVĚKÁ HRADIŠTĚ	13
3	ZPRACOVÁNÍ A UŽITÍ KOVU V RANÉM STŘEDOVĚKU	15
3.1	ZPRACOVÁNÍ ŽELEZA	18
3.1.1	<i>Získávání železa z rud</i>	19
3.1.2	<i>Polotovary</i>	20
3.1.3	<i>Kovárna a její vybavení v archeologických nálezech</i>	22
3.1.4	<i>Techniky</i>	24
3.2	ZPRACOVÁNÍ DRAHÝCH A BAREVNÝCH KOVŮ.....	25
3.2.1	<i>Dílna a její vybavení</i>	26
3.2.2	<i>Techniky</i>	28
3.3	NÁLEZY KOVOVÝCH ARTEFAKTŮ.....	30
3.3.1	<i>Kovový inventář, užívaný raně středověkou komunitou</i>	30
3.3.2	<i>Typologie kovových předmětů</i>	32
4	HRADIŠTĚ NA JÁNU	34
4.1	LOKALIZACE	34
4.2	DOSAVADNÍ POZNATKY O PŮVODNÍ PODOBĚ A ZMĚNÁCH HRADIŠTĚ.....	35
4.3	NETOLICE V PÍSEMNÝCH PRAMENECH STŘEDOVĚKU.....	37
4.4	HISTORIE A SOUČASNOST VÝZKUMŮ NA JÁNU.....	38
5	DESKRIPCE KOVOVÝCH NÁLEZŮ Z NETOLIC	41
5.1	OČIŠTĚNÉ A ZAKONZERVOVANÉ PŘEDMĚTY	41
5.2	NEOČIŠTĚNÉ A NEZAKONZERVOVANÉ PŘEDMĚTY	47
6	ANALÝZA KOVOVÝCH NÁLEZŮ Z NETOLIC	54
6.1	ZEMĚDĚLSKÉ NÁSTROJE.....	55
6.2	ŘEMESLNICKÉ NÁSTROJE	60
6.3	STAVEBNÍ KOVÁNÍ	61
6.4	SOUČÁSTI DVEŘÍ	63
6.5	VÝBAVA KONĚ, JEZDCE A VOZU.....	66
6.6	OSOBNÍ A DOMÁCÍ VÝBAVA	69
6.6.1	<i>Součásti kování věder</i>	69
6.6.2	<i>Nože</i>	69
6.6.3	<i>Přezky</i>	72
6.7	MILITARIA	73
6.8	DOPLŇKOVÉ PŘEDMĚTY.....	74
6.8.1	<i>Výrobní odpad</i>	74
6.8.2	<i>Neurčitelné předměty</i>	75
6.9	PŘEDMĚTY Z BAREVNÝCH A DRAHÝCH KOVŮ	75

6.9.1	<i>Záušnice</i>	77
6.9.2	<i>Prsteny</i>	81
6.9.3	<i>Neidentifikovatelné předměty</i>	85
6.9.4	<i>Výrobní odpad</i>	87
7	ZÁVĚR	89
8	POUŽITÁ LITERATURA	96
9	PŘÍLOHY	102
9.1	DATA BÁZE PŘEDMĚTŮ	103
9.1.1	<i>Nálezy z roku 2000:</i>	103
9.1.2	<i>Nálezy z roku 2007:</i>	104
9.1.3	<i>Nálezy z roku 2008:</i>	106
9.1.4	<i>Nálezy z roku 2009:</i>	107
9.2	NÁKRESY JIŽ RESTAUROVANÝCH PŘEDMĚTŮ	109
9.3	FOTOGRAFIE JIŽ RESTAUROVANÝCH PŘEDMĚTŮ	124
9.4	FOTOGRAFIE ZATÍM NERESTAUROVANÝCH PŘEDMĚTŮ	138

1 Úvod

Za téma své diplomové práce jsem si zvolila kovové nálezy z hradiště v Netolicích, v kontextu raně středověkých Čech. Důvodem ovšem nebylo pouze to, že jsem měla možnost se na tomto jihočeském hradišti po dvě sezóny účastnit výzkumu. Zaujal mne především fakt, že přestože netolické hradiště (přemyslovské hradské centrum) jistě hrálo významnou úlohu v historii našeho státu, soustavnějšímu zájmu badatelů se těší až od počátku nového tisíciletí. A jedinečná šance účastnit se odhalování minulosti tohoto místa i jeho úlohy v naší historii se nedala nevyužít.

Při pokusu o srovnání hmotné kultury hradišť z území celých Čech se jeví náznaky odlišností zejména u objektů z jejich západních, jihozápadních, a jižních částí. Je to patrně známkou poněkud odlišného vývoje v těchto územích a navozuje potřebu uceleného studia regionů, včetně vypracování regionálních chronologií nálezů a nalezišť (*Bubeník 1999, 643 – 644*). Vypracování takových studií a chronologií je jistě záležitostí dlouhodobou a interdisciplinární, vyžadující spolupráci mnoha jednotlivců a institucí. Obzvláště v otázce chronologie keramiky mají jižní Čechy zatím velkou mezeru.

Nálezy předmětů poznamenaných lidskou prací, jsou pro nás nejdůležitějším zdrojem poznání období, pro něž písemné zprávy nemáme k dispozici buď vůbec, nebo v takovém rozsahu či kvalitě, že jsou pro historické poznání nedostačující (*Klanica 1986, 49*). A dobu existence Netolického hradiště, o kterém hodlám v této práci pojednat, do této kategorie jistě spadá. Zaměřila jsem se na nálezy kovových předmětů, učiněné na tomto hradišti v několika posledních letech při archeologických výzkumech, a zařazuji zde i několik náhodných nálezů Woldřichových z 80 let 19. století.

Je však třeba si uvědomit, že řada kovových nálezů z tohoto hradiště je zařaditelná mezi nástroje a pomůcky, což je skupina nálezů patřící k těm, na jejichž základě nelze úspěšně datovat nálezové celky. Význam poznání této skupiny je spíše v možnosti objasnění společensko-ekonomických procesů, probíhajících uvnitř slovanské společnosti na našem území (*Klanica 1986, 71*).

2 Raně středověká hradiště v Čechách

2.1 Pojem hradiště

Definicí tohoto pojmu (coby archeologické lokality) na základě souhrnu poznatků a názorů řady autorů se zabýval *Josef Bubeník (1999, 631)*. Ve svém článku pracuje s pojmem hradiště jako s termínem roviny archeologického poznání, nikoliv struktury poznání historického. Dochází k závěru, že za zásadní znaky vymezující kategorii naleziště jako hradiště lze považovat: „polohu naleziště v terénu i celé okolní zasídlené krajině a dále zachované či alespoň výzkumem doložené pozůstatky opevnění“.

Bubeník považuje za nejvýstižnější definici *Smrže (1991)*, ke které bych se taktéž přikláníla : „Přírodní opevnění kombinované s umělým – archeologicky zjistitelným, v podstatě stabilní fortifikace.“ Z těchto definic je také patrné, že se většinou jedná o pouhé pozůstatky původního opevnění, které ani nemusí být na první pohled patrné a lze je zjistit až samotným archeologickým výzkumem. Tyto pozůstatky se také kvantitativně i kvalitativně liší od původního opevnění (některé materiály a stavby se nedochovaly, původní výšku můžeme pouze odhadovat...).

Na tomto místě bych také zmínila vymezení širšího pojmu opevněná sídliště. Toto označení se vztahuje jak na tzv. přirozená opevnění (tedy exponované a hlavně nepřístupné, již přírodou chráněné polohy) tak na polohy obdobné, ale se zřetelně patrným nebo archeologicky zjištěnými pozůstatky různě důkladných fortifikací (*Bubeník 1999, 631 – 632*).

Umělé opevňovací prvky (fortifikace) jsou v zásadě dvojího druhu: zásahy do terénu (příkopy, tzv. vlčí jámy) a vztyčení překážek (palisády, zdi, hradby, „valy“). Přičemž obojí poskytovalo obyvatelům hradiště jak kryt, tak výškovou převahu. Průběh takového umělého ohrazení může být různý, v závislosti na poloze ohrazeného místa, které buď obklopuje ze všech stran, nebo je (v případě výběžků z plošin a ostrožen) odděluje příčným přepažením. Účinnost umělých obraných prvků mohla být značně zvýšena volbou příhodného místa, které již samo od sebe představovalo přirozenou překážku (kopce, bažiny, vodní plochy). Při výběru vhodné lokality pro založení hradiště, bylo třeba nezapomenout na nutnost vlastního zdroje vody (buď přímo uvnitř opevněného areálu, nebo do 200 metrů od hradeb – což je prostor účinně chránitelný dostřelem z luků), bez kterého by hradiště nemohlo plnit svou funkci i v dobách ohrožení (*Čtverák a kol. 2003, 8 - 9*).

Hradiště coby opevněná lokalita, plnilo nejčastěji nikoliv jen jednu, ale více funkcí. Coby nejdůležitější centrum života raně středověké společnosti mohlo hradiště plnit funkci mocenského a politického centra, knížecího sídla, střediska státní správy (viz. kap. 1.3 Hradská soustava), obchodu i specializované výroby, centrálního kultovního místa, vojenské pevnosti, strážního bodu či útočiště. Neméně důležitou funkcí byla jeho symbolická, demonstrativní funkce, reprezentující společenský status jeho obyvatel. Časté bývalo spojení více funkcí dohromady (*Lutovský 2001, 89*).

Bezpodmínečnou složkou funkce hradiště, stejně jako každé jiné fortifikace, byla vždy obrana. Všeobecně se dá říci, že každá fortifikace představovala (bez ohledu na další funkce) vždy koncentraci vojensko-politické moci a síly a měla proto hodnotu vojenskou, což platí i pro hradiště. Hlavním účelem stavby hradiště byla možnost čelit překvapení, resp. připravenosti a přesile útočníka menšími silami, ale ve výhodnějším postavení, především pomocí trvalé (přirozené či umělé) nedostupnosti bráněného místa. Naskytovala se tak možnost, čelit očekávanému útoku jen pasivní obranou prostřednictvím unavovací strategie, která bez převzetí iniciativy obráncem, donutila útočníka k odchodu (*Vencl 1983*).

2.2 První Slovanská hradiště v Čechách

Jednoduchá opevnění Slované zřejmě znali a patrně i stavěli ještě v dobách předcházejících jejich rozsídlení, na což se usuzuje z podobnosti slov, jimiž jsou opevněná místa označována v podstatě jednotně ve všech slovanských jazycích. Ale protože v době velkých kmenových přesunů nebyl na takové nákladné stavby čas, ani k nim nebyl důvod, známe tyto stavby až z období kolem 7. - 8. stol., kdy již raně středověké obyvatelstvo vedlo nějakou dobu usedlejší život (*Čtverák a kol 2003, 19; Šolle 1984, 11; Váňa 1977, 18 - 19*).

Raně středověké hradiště ve své základní podobě a konstrukci čerpá z pravěkých tradic. V otázce obrany se však jeho obyvatelé přiučili řadě prvků z bojových styků se sousedy (*Šolle 1984, 28*). U části nejstarších slovanských hradišť v Čechách využili jejich budovatelé při stavbě opevnění pozůstatků starších pravěkých fortifikací. Tak tomu bylo například u hradišť Dolánky, Doubravčice a Kal (*Bubeník 1999, 643; Čtverák a kol. 2003, 8*). Především většina výšinných nalezišť byla v minulosti postupně osídlena více kulturami, byť funkce nebyla vždy stejná. Příčinou opakovaného osídlení nejsou ani tak podobný způsob hospodaření, jako spíše faktory sídelní,

strategické a vojenské a skutečnost, že počet poloh vhodných k osídlení nebyl neomezený (*Smrč 1991*).

Raně středověkému obyvatelstvu Čech poskytovalo obživu především zemědělství a proto i jejich postupná kolonizace směřovala do nejúrodnějších částí země zavlažovaných vodními toky (ale s vyhnutím se záplavami ohroženým lokalitám) a jen postupně se dostávala i do vyšších poloh. Nešlo však o náhlou kolonizaci pusté země. Staří Slované měli na co navázat a stýkali se častěji přátelsky než nepřátelsky se svými etnicky cizorodými předchůdci na jejichž zemědělská centra také navazovali. Taková kolonizační centra, záhy doplněná o malé roztroušené osady nacházíme archeologicky doložená především v Pražské kotlině, Poohří a středním Polabí (*Šolle 1966, 54 – 55*).

Z Pražské plošiny, oblasti původního jádra pozdější české přemyslovské domény, jsou doloženy nálezy z doby před rokem 800 z výšinných hradišť v Praze – Šárce a Bohnicích. Ojedinelé artefakty jsou známy z hradišť Budeč, Levý Hradec, Libušín a v poslední době jsou nově reinterpretovány i tyto doklady ze samotného pražského hradu. Převážně se však jedná o ojedinelé předměty mimo vlastní nálezové celky. Na území Čech patří k nejstarším lokalitám skupina hradišť v středním Polabí: Klučov, Tismice, Přistoupim, Doubravčice, Toušeň, Přerov nad Labem a Libice. Z nich archeologicky nejlépe prozkoumaná jsou hradiště Klučov a Libice (*Kudrnáč 1970; Mařík 2009; Měřínský 2002, 230 – 237; Princová 2000; Profantová – Stolz 2006; Turek 1946*).

Do jižních Čech pronikali slovanští zemědělci s obtížemi, což však neznamená, že by jižní Čechy byly liduprázdné. Vyskytovaly se zde alespoň drobnější kmenové útvary v poříčí hlavních vltavských přítoků (*Šolle 1966, 55*). Mezi jihočeská (podle současného administrativního členění krajů) hradiště s počátky sahajícími mírně do 8. století patří: Rovná (Řepice), Katovice Sousedovice (Libědice), Nihošovice – Němčice, (vše okres Strakonice), dále pak Slabčice (písecká Smoleč, okres Písek), Litoradice a Branišovice – Římov, obě v okrese České Budějovice (*Měřínský 2002, 236*). K nejstarším sídlištím je v současnosti řazena také slovanská osada u Žíšova u Veselí nad Lužnicí, která je datována kolem roku 800 (*Krajíc 2010*).

Hradiště, jako nápadné nemovité památky, bývají zjišťována často nezávisle na nálezech datovacího materiálu. Proto je část hradišť stále kulturně nezařaditelná (i když část lze s pochybnostmi datovat na základě topografických a morfologických shod s datovanými fortifikacemi a určitý počet lze prozatímně kulturně zařadit podle povrchových sběrů). Ovšem ani sondáž dané lokality, nemusí vést k jejímu

jednoznačnému zařazení (Vencl 1983). Za jediný spolehlivý prvek datování hradiště, je považována současnost fortifikace s osídlením prostoru uvnitř hradeb, prokázaná vhodně zvoleným destruktivním výzkumem (Čtverák a kol. 2003, 15).

Poznání rozměrných fortifikací představuje dodnes problém archeologicky řešitelný spíše teoreticky než prakticky. Vzhledem k velkému rozsahu jednotlivých hradišť, dochází z časových i ekonomických důvodů většinou ke zkoumání jen nepatrného zlomku plochy a výsledky takového zkoumání nutně vedou k přesahování hranic poznaného a extrapolaci na 95 až 99,5 % nezkoumané plochy (Vencl 1983).

Není tedy překvapením, že o existenci hradbou hrazených mocenských center se dovídáme dříve z historických písemných zpráv než z pramenů archeologických. Zřejmě první výslovná zmínka o existenci opevněných míst u Slovanů se nachází ve Fredegarově kronice. Ta k roku 630 popisuje střet vojska franského krále Dagoberta I. a slovanských obyvatelů Sámovy říše u slovanského hradiště Wogastisburku. Mezi historiky však nepanuje shoda o tom, zda byl Wogastisburg skutečným hradištěm, nebo jen přechodně opevněným vojenským táborem. Ať již tomu bylo jakkoliv, dodnes nebyl v terénu lokalizován, a to i přesto, že na toto téma vznikla řada studií, které ho kladly většinou do Čech (horkým kandidátem je hradiště Rubín u Podbořan), Pomohani, rakouského Podunají, na jižní Moravu či jihozápadní Slovensko. V každém případě historická zpráva o Wogastisburgu dokládá, že s existencí staroslovanských hradišť na českém území bude třeba počítat již v 7. století (Sláma 1986, 56-57; Váňa 1977, 18). Měřínský (2002, 230) klade počátky opevněných slovanských sídlišť konkrétně do poslední třetiny, respektive čtvrtiny 7. století.

Další záznam o slovanském hradišti se nachází v moissacké kronice, kde se píše o hradišti Canburg, které roku 805 odrazilo francký útok. U tohoto hradiště se jeví jako nejpravděpodobnější lokalizace na Hradsko u Kaniny nad Pšovkou (Sláma 1986, 57). Pro toto období již můžeme na základě svědectví tzv. Geografa bavorského předpokládat pevnou síť center v rámci kmenové organizace (Šolle 1966; 60).

Z archeologického hlediska, známe slovanská hradiště až od 8. století. Z této doby pochází jedno z nejstarších hradišť v Čechách - hradiště Klučov u Českého Brodu (Bubeník, 1999, 641). Toto opevněné hradiště bylo osadního typu, což znamená, že navázalo na zemědělskou osadu se všemi znaky zemědělské vesnice. Dalším typem hradiště, který se vyskytoval od 8. století bylo hradiště sídelní, charakterizované dominancí obydlí náčelníka/vévody/lecha/knižecího předáka. Jedná se o nejpokročilejší společenský typ, kterým hradiště vstoupilo do další fáze svého vývoje. Střední doba

hradištní (od 8. do pol. 10.stol) byla dobou rozkvětu hradišť, v které docházelo k prostorovému rozšíření a rozčlenění hradní plochy (*Šolle 1984, 54 - 55*).

Zde bych stručně odbočila k typologické poznámce. Kromě třídění podle společenského typu existuje řada dalších úhlů pohledu na členění poloh a typů opevnění hradišť. Časté bývalo rozeznávání hradišť podle převládajícího druhu materiálu hradeb (valy kamenné, hliněné, spečené) nebo podle umístění v terénu (hradiště ostrožná, výšinná, blatná). K nejvýznamnějším a nejčastěji užívaným však patří kritérium geomorfologické, které je pokládáno za nezávislé na subjektivním hodnocení. Stručný přehled geomorfologických typů přináší *Čtverák a kol. (2003, 13)*.

Vrátíme-li se k situaci v českých zemích, pro které je v 9. století zásadním fenoménem Velká Morava se svými středisky (Mikulčice, Staré Město, Pohansko u Břeclavi, Rajhrad atd.), která prožívala bouřlivý společensko ekonomický vývoj, ukáže se že poznatky získané z těchto velkomoravských center nelze jednoduše aplikovat v Čechách. Nicméně je třeba nezapomínat na styk Moravy s Čechami, který se projevil v hmotné kultuře. Z takových styků čerpala například Budeč nebo Levý Hradec (*Šolle 1984, 58; 72*).

2.3 Pokračující vývoj hradišť

V průběhu první poloviny 9. století docházelo k výrazné změně podoby i funkce hradišť. Tato změna nastala zřejmě v souvislosti s rostoucím nebezpečím ze strany franského království, jež představovaly jednak války Karla Velikého proti Avarům v letech 791 – 796 a jednak vpád vojska vedeného jeho synem přímo do Čech. V reakci na to docházelo ke stavbě rozsáhlých a mohutných hradeb (opevňujících hradiště zvenjšku i členících jeho vnitřní plochu). Dřívější jednoduchá opevnění byla nahrazena složitějšími, jež kombinovaly dřevo, kámen a hlínu. Jejich konstrukce byla různá, od jednoduché skořepinové po složitější roštovou a komorovou. Hradby byly zpevňovány budováním nasucho stavěných čelních kamenných zdí, jež navíc představovaly ochranu před zapálením. Výrazně vzrostla nejen mohutnost hradeb ale také plocha celého hradiště a do opevněného areálu tak bylo často nově zahrnuto i osídlení ležící ve starší době před opevněním (*Čtverák a kol. 2003, 19 – 20*).

V následujícím 10. století nastává období počátků přemyslovského státu. V základech dynastických ambicí přemyslovského rodu stála hradiště Budeč, Levý Hradec a pražské centrum. Byla to velká prostorově diferencovaná hradiště od 20 do 100 ha. Pro hradiště 9. – 10. století je typické, že soustřeďovalo několik funkcí

v jednom velkém diferencovaném organismu, který měl společenské rozvrstvení, na jehož vrcholu stál náčelník nebo kníže s družinou. Další fází vývoje hradišť jsou pronikavé změny v uspořádání, proběhnuvší v 10. století. Ty reprezentuje především vydělení obydlí hradské nobility od ostatního areálu hradiště. Vyčleňuje se tak akropole coby hlavní centrum, a to jednak prostorovým zúžením a jednak zesílením obrany tohoto jádra (nově postavená zeď) a často i změnou charakteru centra. Ostatní osídlení se přesouvá na předhradí a do okolních osad (Šolle 1984, 78 – 79; Váňa 1977, 57).

V průběhu 11. – 13. století podle Šolleho (1984, 78 - 81) mohla hradiště potkat několik možných osudů. Buď se skrze řemeslnické podhradí proměnila v tržní střediska městského charakteru nebo v důsledku feudálních společenských změn na hradištích vznikají nová opevněná feudální vlastnická centra – předchůdci hradů. Další možností je zánik, a to buď formou odstěhování se do nedalekého okolí během 10. století, ve chvíli, kdy poloha i rozloha starých center již nevyhovují požadavkům nové doby. Anebo si hradiště podržují svůj význam po dobu existence hradské společnosti a zanikají až v průběhu 11. až 13. století bez další kontinuity (Šolle 1984, 79 – 80). Obdobný teoretický model transformace raně středověkých hradišť rozpracoval pro jižní Čechy na základě současných poznatků Hrubý (2006). Dělí hrady (ve smyslu hradiště) do 4 skupin:

1) Hrady, u kterých došlo v průběhu 12. a první poloviny 13. stol. k transformaci struktury osídlení předhradí. Areál pozdějšího města organicky navazuje na někdejší hradiště a předhradí a je jeho přirozeným pokračováním. Intenzivní sídlištní a jiná aktivity zde nikdy zcela nezanikla, nýbrž díky vhodné poloze v krajině zesílila a akcelerovala a tyto lokality se dokázaly napojit na zvolna vznikající vrcholně středověkou sídelní a komunikační strukturu. S různým časovým odstupem pak tento vývoj vyústil v dotvoření vrcholně středověkého města. Úplným završením transformace je pak stavba kamenného městského opevnění, často ovšem se značným zpožděním. Vlastní prostor někdejšího raně středověkého hradiště pak může být využit jako vrcholně středověký hrad.

2) Hrady, kde příznivý vývoj ve 12. - 13. stol. vyústil v růst suburbánních osad charakteru podhradí. Sem se, snad vyjma funkce vojenské a residenční (?), přesunuly všechny funkce hospodářské, obchodní, výrobní a často i kultovní. Tato suburbia plnila své funkce často po celé 13. století a stala se výchozí bází pro založení skutečného městského sídliště s vyvinutou uliční sítí a fórem. Existence vrcholně středověkého

opevněného sídla v místě někdejšího správního hradu není ovšem doložena. Příkladem lokality, která prošla tímto procesem jsou Netolice.

3) Hrady, jejichž význam do první poloviny 13. stol. poklesl, ale kde sídlištní a jiná aktivita nikdy zcela nezanikla. Díky výchozí pozici, dané funkcí a významem lokality v předchozích dobách zůstávají zde zachovány funkce církevních regionálních center s farními kostely. V průběhu vývoje se tyto lokality transformují v trhové vsi, nebo menší městečka. Kontinuita panského, nebo zeměpanského sídla zde nemusí být bezpodmínečně zachována (např. Chýnov a Doudleby).

4) Hrad, u kterého se do poloviny 13. stol. trvalé osídlení předhradí a podhradí nevyvinulo. Hluboko do 13. století zde přetrvává většina funkcí kastelánského hradu, který ovšem zvolna ztrácí pro panovníka z různých důvodů význam, nebo zde panovník nemá možnost trvale a účinně zasahovat. Po promyšlené lokaci nového vrcholně středověkého města s forem a uliční sítí, často ovšem ve vzdálenosti až několika km, dochází k přenesení prakticky všech podstatných funkcí starého hradu. Z hlediska tradice místa pak na původní lokalitě zůstává zpravidla pouze kostel a pohřebiště (Hrubý 2006).

2.4 Hradská soustava

Vlastním důvodem stavby hradišť byla potřeba organizace a konsolidace daného území, ke které mohlo dojít až po určitém čase společensko-hospodářského rozvoje, jenž umožnil i jistou politickou stabilitu teritoria. Vznik západoslovanského hradiště je vázán na konkrétní společensko-hospodářské podmínky, vedoucí k vyšší společenské organizaci. S tím byla spojena pro část obyvatel i ztráta nutnosti přímo se podílet na zemědělství a všeobecně pak schopnost a nezbytnost hájit své zájmy proti vnějšímu nepříteli. V případě Čech je takovým hybatelem období hrozby Avarů a rozvíjejících se vztahů se západními sousedy (Šolle 1966, 60; 1984, 30).

Vnitřní správa českého raně středověkého státu se opírala do poloviny 13. století o zvláštní organizaci, historicky nazvanou hradská. Organizační struktura této soustavy spočívala v tom, že státní území bylo rozděleno do menších obvodů spravovaných a ovládaných z nejdůležitějšího hradu dané oblasti. Na každém takovém správním hradě sídlil hradský správce (nazývaný comes či prefectus urbis, od pol 12. stol. castellanus), který měl rozsáhlé pravomoci (velel hradské posádce, prosazoval knížecí nařízení, staral se o ekonomické a vojenské záležitosti, veřejný pořádek a soudnictví).

Od 12. století na některých hradech přebíraly část jeho úkolů i další knížecí úředníci (*Sláma 1987, 175 - 176*).

Písemné prameny nedávají jednoznačnou odpověď na otázku, kdy došlo na českém území k vybudování hradske soustavy mladohradištní doby. Ludmilské a Václavské legendy (jež jsou významným pramenem pro období konce 9. a počátku 10. století) dokládají, že počátky historie přemyslovského rodu se odehrály na malém středočeském území, které Přemyslovci nejspíš někdy na konci 9. století přeměnili v dobře organizované rodové dominium, opírající se o síť hradišť (což je možno považovat za vývojový předstupeň hradske organizace). Z údajů legend je zřejmé, že v době Václavově (925? – 935) byla již přemyslovská středočeská doména vybudována. Avšak zatímco střední Čechy Přemyslovci skutečně přímo ovládali, jinde v Čechách ještě žila řada knížat, uznávajících pouze formální nadvládu Přemyslovců (*Lutovský – Petrůň 2004; Sláma 1987, 180 – 182*).

Na počátku 10. stol. se naše zem dostala do nové situace. Velkomoravská říše přes nesporné kvality Mojžíra II. upadá, a to jak nesvorností Svatoplukových synů, tak vzrůstajícím nebezpečím z východu. Zkázou této říši přivodil maďarský úder. Avšak jako všichni nomádi, tak ani Maďaři nedobývali horské polohy a proto byly Čechy ušetřeny. K roku 908 popisuje kronikář Regio Průmský Moravu jako „odlidněnou po zem“, což je jistě přehnané, ale každopádně branná moc Velké Moravy byla zlomena a v pramenech již nadále nepozorujeme jakýkoliv zbytek její správy (*Turek 1982, 108*).

Kolem poloviny 10. století začalo na českém území docházet k radikální změně v síti hradišť ležících mimo přemyslovské území. Státní převrat z roku 935 dokončil změnu starého přemyslovského vládního systému, v němž Přemyslovci přímo ovládali pouze střední Čechy, zatímco další části české kotliny ovládaly jiné rody. Tvůrcem nejstaršího státního systému v raně středověkých Čechách a zakladatelem středočeského „státečku“ Přemyslovců byl s největší pravděpodobností Svyatopluk, vládnoucí v letech 895 – 915. Na okraji území přímo ovládaném Přemyslovci postavil nové hrady jako mocné opěrné body k obraně i výbojům - Mělník, Libušín, Tetín, Lštění, a Boleslav. Hrady na okraji ovládaného území plnily nejen vojenskou funkci, ale měly i význam politický a ekonomický. Hradiště již tenkrát patrně sloužila jako místa vymáhání berní i jako střediska náboženská. Šlo o jakýsi předobraz budoucí hradske soustavy, s jejímž budováním, tentokrát již na celém Českém území, začal o několik desetiletí později Boleslav I. (*Lutovský – Petrůň 2005, 11 - 12*).

V průběhu 10. století postupně zanikají (nebo alespoň výrazně ztrácejí na významu) téměř všechna stará kmenová centra a v blízkosti některých z nich vyrostla hradiště nová, většinou menší. Tento jev nepochybně souvisí s postupnou likvidací nepřemyslovských knížat, prováděnou zřejmě vojenskými zákroky, o kterou se zasloužil kníže Boleslav I. (se kterým jsou tak spojeny počátky hradské organizace v Čechách). V průběhu 10. století, patrně za vlády Boleslava I. či jeho syna vznikla samozřejmě hradiště i v místech, kde stará hradiště postrádáme, což je dokladem výraznější kolonizace dosud řídkce osídlených oblastí (a což je zřejmě i případ Netolického hradiště). Důvod nového využití starších hradišť lze nejspíše hledat v jejich poloze na stezkách, které se pomalu ale jistě stávaly součástí nejvýznamnější obchodní magistrály evropského kontinentu – obchodní trasy jež byla jednou z příčin nebyvalého rozmachu přemyslovského knížectví. Růst Boleslavovy říše, velikost jeho vojska, proslulost Prahy a jejího tržiště, to vše vyrůstalo z bohatství nabytého obchodováním s otroky, kterými se stávali především váleční zajatci z Boleslavových výbojů. V době své největší síly ovládal Boleslav více než tisícikilometrový úsek transevropské magistrály – od Všerubského průsmyku, kudy řezenská stezka ústila do české kotliny, po řeku Bug na hranicích Kyjevské Rusi. Za vlády Boleslava II. dochází k postupným územním ztrátám i k poklesu knížecí moci, mocenská dualita v Čechách je však nadále vyloučena (*Lutovský – Petrář 2005, 17 - 27*).

Nepochybné doklady o uplatnění hradské organizace na našem území však máme až pro období vlády knížete Břetislava I. (1035 – 1055). Hlavním důsledkem popisovaných změn byl vznik českého středověkého státu (*Sláma 1987, 182 – 186*).

Podrobně je problematika Přemyslovců shrnuta v publikaci „Přemyslovci: budování Českého státu“ (*Sommer – Třeštík – Žemlička 2009*).

V závěru této kapitoly bych ještě upozornila na významnou změnu, která nastala v náhledu českého dějepisceví na problematiku tzv. „Slavníkovců“, a která se dotýká i jihočeského hradiště Na Jánu. Názor dřívějšího dějepisceví, že Slavník a jeho synové byli samostatným knížecím rodem se dnes jeví jako nejméně pravděpodobné vysvětlení jejich vztahu k Přemyslovcům. V tomto směru bylo poměrně nešťastné užití termínu „Slavníkovci“ českým dějepisceví, neboť tento termín onu samostatnost přímo evokuje. V žádném středověkém písemném prameni se přitom nevyskytuje rodové označení Slavníkovci. Slavník vystoupil v době kdy vrcholila moc Boleslava I. a ovládal-li Boleslav Olomouc a Krakov, musel nějakým nezpochybnitelným způsobem ovládat i Libici a Malýn. Správu obou hradů a jejich okolí, jakož i dohled nad klíčovými

komunikačními koridory své země mohl Boleslav svěřit pouze důvěryhodné osobě. Jako nejpravděpodobnější vysvětlení se jeví úzký příbuzenský vztah Slavníkovy rodiny k českému vládnoucímu rodu, snad v podobě jeho vedlejší větve. Slavník, a zcela jistě i Soběslav, byli správci území ovládaného libickým a malínským hradištěm, správci vybranými Boleslavem I. z důvodu příbuzenského vztahu. To že Slavník neovládal pouze Libici a Malín, ale i jejich široké okolí vyplývá z charakteru tehdejší správní soustavy. O ovládání jakýchkoli jiných hradů či území hodnověrné prameny nevyprávějí (*Lutovský – Petrář 2005, 41, 131 - 133*).

2.5 Jihočeská raně středověká hradiště

Jižní Čechy patří k členitějším terénům s nížinnými pánvemi i horskými hřebeny a ve schodě s tímto zjištěním je pozorováno rozložení pravěkých a raně středověkých hradišť a výšinných sídlišť v nadmořských výškách od 355 do 900 m. n. m., přičemž nižší hodnoty patří říčním ostrožnám, které tvoří většinu souboru (*Hrubý - Lutovský 2000*).

První Slované se objevují v jižních Čechách ve starší době hradištní, kdy pronikají na Prachaticko. Ze střední doby hradištní je již v jižních Čechách známa řada sídlišť a pohřebišť. Osídlení zde v této době sleduje vodní toky vyššího i nižšího řádu a díky tomu můžeme pozorovat jeho koncentraci především ve dvou sídelních komorách – prachatické a netolické. Tato dvě území od sebe ale nejsou oddělena žádným výraznějším neosídleným prostorem. V obou naznačených oblastech pokračuje osídlení také v mladší době hradištní (*Parkman 2003*). A právě do netolické sídelní komory spadá mnou studované hradiště Na Jánu.

Pro jižní Čechy byly dosavadním bádáním zjištěny 34 výšinné, výšinné opevněné či opevněné lokality považované za raně středověké. Jejich množství by se ovšem značně snížilo pokud bychom počítali pouze ty, u kterých bylo archeologicky doložené raně středověké stáří fortifikace, případně písemné zprávy o opevněném místě. Zároveň se spornými lokalitami by tak ale odpadly i ty, o jejichž slavnitě se obvykle nepochybuje, u kterých ovšem není datováno opevnění. Datování je problémem, protože z většiny jihočeských hradišť pochází jen velmi málo archeologického materiálu a navíc jde převážně o nálezy nestratifikované, získané při starších výkopech či povrchových sběrech, z valné většiny na konci 19. a v 1. polovině 20. století. Avšak i v případě, že nálezy máme k dispozici, je možnost datování jednotlivých lokalit omezená.

V jihočeském prostoru zůstává dodnes jako jeden z hlavních úkolů vyřešení problému

chronologie keramiky, která je rozhodujícím ukazatelem pro časové zařazení hradišť i ostatních nemovitých památek raného středověku (*Hrubý - Lutovský 2000*).

S koncem 9. století nastává zánik všech hradišť středního Pootaví, a zřejmě i řady dalších. Přemyslovský průnik na jih lze ovšem klást nejspíše až do velmi pokročilého 10. století. Mocenské struktury v jižních Čechách (tedy ty jež opíraly svoji moc o hradiště) se nedočkaly doby vlády Boleslava I., nebo minimálně určitě ne v té míře, do jaké se rozvinuly během 9. století. Přemyslovská kolonizace jižních Čech začíná od severu, a to v 1. polovině 10. století založením hradišť Kozárovice a Počaply. Následně dochází k založení hradišť Doudleby a Prácheň. Zatím nevyřešenou otázkou zůstávají počátky posledních dvou jihočeských hradišť přemyslovského založení – Netolic a Chýnova, písemně doložených až ve 12. století (*Lutovský 1999*).

Významným rysem, souvisejícím s příchodem centrální moci do jihočeského regionu je upevnění křesťanství v západní formě. Jeho šíření na jihu Čech bylo v počátcích zprostředkováno jedině knížecími hrady. Z hlediska studia přítomnosti kultu v areálech výšinných lokalit se vůbec poprvé objevuje zcela konkrétní náboženství se zcela konkrétními vnějšími projevy, které zanechaly zcela konkrétní, jasně definované a rozpoznatelné archeologické stopy v podobě kostelů a pohřebišť (*Hrubý 2006*).

3 Zpracování a užití kovu v raném středověku

Řemesla 11. a 12. věku navazovala vesměs na znalosti z minulých staletí, ale byla obohacována o nové zkušenosti (*Beranová – Lutovský 2009, 340*). Proto v následujícím textu budu místy brát za příklad také výzkumy, zabývající se i obdobím starším než je 10. - 13. století, tedy pravděpodobná přibližná doba existence netolického hradiště Na Jáně.

Pro zpracování a užití kovu v raném středověku existují různé přímé doklady, mezi které patří nálezy hotových výrobků a v mladším období i písemné záznamy (např. v donačních listinách) a totiž stopy hutnické produkce. Takovými stopami jsou nálezy výrobních zařízení, jejich příslušenství a průmyslového odpadu (*Pleiner 1959*).

V písemných pramenech listinného rázu 11. – 13. stol. se vyskytuje řada řemeslníků, kteří tu jsou vedle osob jiného zaměstnání vesměs předmětem darování, obvykle panovníkem, nějaké církevní instituci. Mimořádně důležitá je zmínka Litoměřické listiny z doby kolem roku 1057., která umožňuje poznat rozdílná postavení řemeslníků té doby (*Tomas 1983*).

V 11. století se ještě v písemných pramenech vyskytují závislí řemeslníci z čeledě v nesvobodném postavení. Ti se vyskytovali u dvorů a zvláště u kastelánských hradů a byli osvobozeni od zemědělských prací. Tito řemeslníci hradští (dvorští; z čeledě) se zabývali pouze řemeslem a nevlastnili pozemky. Jejich nástupci se stali služební řemeslníci bez pozemků sídlící v zeměpanském hradeckém centru. Dále existovali služební řemeslníci sídlící na stejném místě, ale navíc vlastníci pozemky. Tyto dvě skupiny ve 12. století splynuly. Oproti nim existovali řemeslníci vesničtí, kteří měli svou půdu a zůstávali především rolníky a část z nich byla v pozici služebných řemeslníků. Závislí řemeslníci měli možnost se ze svého postavení vykoupit, a to zřejmě díky tomu, že se částí své výroby mohli účastnit trhu. Takovým vykoupením se vznikala skupina nezávislých svobodných řemeslníků, sídlící v hradeckých centrech (*Tomas 1983*). V Čechách se v donačních listinách z 13. stol., vztahujících se k donacím z konce 11. nebo z počátku 12. století objevují „rudníci“ a „železníci“ coby osoby jež jsou předmětem darování (*Pleiner a kol. 1984, 50 - 51*).

Nejen v listinných pramenech, ale i v toponomastickém materiálu se poměrně často objevuje zmínka o kovářích. Názvy sídel typu Kovači, Kovali, Kovary jsou jednou ze stop svědčících o práci a organizaci kovářů.

Zvláštním typem pramenů jsou prameny ikonografické, které sice většinou nedokládají provozování řemesla na konkrétním místě, ale ukazují typické znaky vyobrazeného řemesla v dané době. Podrobný přehled zobrazivých záznamů kováře při práci je publikován v knize *Krajíce* (2003, 47 - 58). Odkazy na ikonografické prameny zobrazující jednotlivé kovové předměty nalezneme v článku *Belcrediho* (1989). Tyto přehledy bych doplnila ještě o vyobrazení z poloviny 14. století z knihy *Liber astrologiae* od G. Z. Z. Fendula (in *Metzger2002*, 76 – 77). Na tomto vyobrazení (obr. na str. 16) je kromě nástrojů a výhně se sopouchem dobře patrné i zázemí kovářova pracoviště, které většinou nebývá zobrazováno.

Kovárna z poloviny 14. stol. s kovářem a jeho pomocníkem při práci (Liber astrologiae, Fendulus, fol. 5r)

Zobrazení se však neomezují pouze na knižní malbu. Ze starších období zobrazuje kováře s jeho nástroji (kladivem, kovadlinou, kleštěmi a měchy) rytina na tzv. Sigurdově runovém kameni v Ramsundsberget ve Švédsku z 11. stol (obr. na str 17). Jen o málo mladší je řezba do dřeva (obr. na str. 17) na portálu středověkého kostela v Hyllestadtu v Norsku (v současnosti přemístěno na universitu v Oslu). Na této řezbě je kromě samotného kováře při práci zachycen také jeho pomocník střídavě dmychající dvěma měchy do pece (14. 4. 2010 <http://www.pitt.edu/~dash/sigurddoor.html>).

Runový kámen v Ramsundsberget z 11. století schematicky znázorňující kováře s jeho nástroji (převzato 14. 4. 2010 z: <http://www.pitt.edu/~dash/sigurdstone.html>)

Detail portálu z Hyllestadu znázorňující kováře s pomocníkem při práci (převzato 14. 4. 2010 z: <http://www.pitt.edu/~dash/sigurddoor.html>)

3.1 Zpracování železa

Prvořadou úlohu mezi kovy mělo železo, což vycházelo především ze skutečnosti, že železa se užívalo ke většině úkonů v lidské práci a přitom bylo produktem namáhavé, úzce specializované výroby (Pleiner 1959). Na téměř každém zkoumaném sídlišti z 6. – 10. století se nachází železná struska, řidčeji i železné lupy či kovářské nástroje. Tam kde se vyskytnou se pak často nacházejí objekty kovářských dílen, což značí, že nejen v hradiskách a specializovaných dílnách, ale téměř na každém vesnickém sídlišti pracoval jeden nebo více kovářů (Bialeková 1981, 17).

Slované zpracovávali železo dávno předtím, než se část z nich přesunula ze své pravlasti směrem na západ a jih Evropy. Přesto jsou na nalezištích časně slovanského období objevy hotových kovářských výrobků vzácností. Železo bylo totiž v té době vzácným kovem a proto se s ním zacházelo šetrně a zužitkovávalo se do posledního kousku. Poškozené nástroje a nářadí se opětovně překovávaly, při opouštění starých osad nebo po náhlých katastrofách se v ruinách staveb sbíraly všechny železné předměty (dobré i poškozené), a tak se do dnešní doby zachovaly jen ty, jež unikly pozornému pohledu hledajících. Zásadní obrat nastal až na konci století 7. a ve dvou stoletích následujících. V této době již množství předmětů ze slovanských hradišť, sídlišť, depotů i kostrových pohřebišť umožňuje hlubší analýzu kovářského řemesla (Bialeková 1981, 9).

V časném středověku výroba železa během krátkého časového úseku rychle stoupala, a množství odváděná vrchnosti jako tribut nebyla nepatrná. Železo bylo v té době již materiálem důležitým, bez něhož se výroba neobešla (Pleiner 1959). Od 9. – 10. století se začalo kovářské řemeslo u Slovanů specializovat. Kováři na vesnicích a na menších hradištích vyráběli jednoduché nástroje a nářadí a opravovali různé železné výrobky. Vesnický kovář byl většinou zároveň vlastníkem půdy, kterou musel obdělávat, a tak se nemohl (až na výjimky vskutku talentovaných kovářů) plně soustředit na rozvoj svých dovedností a dosáhnout tak úrovně městských specializovaných řemeslníků. Na centrálních hradištích nebo v zárodcích budoucích měst pracovali kováři, kteří uplatňovali i prvky uměleckého řemesla a ovládali složitější technologie, jako je sváření železa a oceli, cementování apod. Postupně se specializovali zbrojíři, zámečníci, podkováři, nožíři, uzdaři a další (Čaplovič 1983; Beranová 2000, 116).

Fond železného materiálu daného období se skládal z jistého procenta starého kovu a z velké části doplňovaného stále se rozvíjející výrobou nového železa, jak to bylo v souladu s jeho rostoucí spotřebou a poptávkou. Tento hlad po železe dokumentuje jeho velký význam a je vysvětlitelný tím, že se jednalo o surovinu stěží nahraditelnou, která měla v té době již dávno své pevné místo ve veškeré výrobě (*Pleiner 1959*).

Cesta za hotovým kovovým výrobkem začínala ve středověku (stejně jako dnes) dolováním patřičných rud a pokračovala jejich hutnickým zpracováním. Těmito procesy se však nebudu příliš podrobně zabývat, neboť se odehrávaly mimo prostory samotných hradišť, jelikož byly vázány k místu kumulace potřebných surovin (*Pleiner 2000*).

V předvelkomoravském (8. stol.) a hlavně velkomoravském (9. stol.) období vše co bylo potřeba v běžném každodenním životě, co souviselo se zemědělstvím, lovem, rybolovem, řemeslem, vojenstvím či užitým uměním bylo poznamenáno prací slovanských kovářů. Z té doby je známo okolo sta druhů kovářských výrobků (*Bialeková 1981, 9*).

3.1.1 Získávání železa z rud

Za účelem tavby rud byly zakládány železářské hutě, které byly situovány nedaleko od zdrojů suroviny (aby byl její přísun plynulý a bez větších nároků na dopravu). V 8. – 9. století existovaly celé osady specializující se převážně na železářské práce, případně dobývání rud a pálení dřevěného uhlí. Výběr místa pro budoucí hutnickou dílnu byl ovlivněn i dalšími faktory, jako byl zdroj vody v bezprostřední blízkosti a dostatek dřeva v okolí pro výrobu dřevěného uhlí (*Beranová 2000, 115; Měřínský 2002, 305*).

Pro jižní Čechy by potenciální zdroje nerostných surovin, využitelné v raném středověku, mohly představovat povrchová ložiska železných rud u Klučenic a Voltýřova, avšak přímé doklady využívání těchto ložisek chybí. Dále v úvahu připadají výchozy u Milovic a na relativně vzdálenějším Rožmitálsku. Taktéž hnědele u Řepče a Bechyně, nebo blatné hnědele u Veselí nad Lužnicí, Trhových Svinů a Třeboně, byly využívány zřejmě až do středověku (*Hrubý 2006*).

Na takových vhodných místech disponujících blízkostí a dostatkem všech výše zmíněných surovin byly zakládány celé baterie železářských pecí, které tak tvořily železářské hutě. Již v 8. století existovaly podzemní pece, vtesané do rostlého terénu (tzv. typ Želechovice), jejichž zahloubený vnitřní pracovní prostor byl opatřen žáruvzdorným výmazem výtečné kvality. Obecně je pro západoslovanské hutnictví železa charakteristické horizontální pojetí konstrukce pece a typickým znakem dosud

zjištěných dokladů z 8. století je podkovovitá dutina v zadní stěně šachty, do které když byla posunuta železná houba, tak došlo snadněji k jejímu nauhličení a byla tak umožněna i výroba oceli (*Měřínský 2002, 307 – 313; Pleiner 1969*).

Při tavení využívali slovanští hutníci místních přírodních podmínek a převládajících větrů, ale zároveň měli vypracován systém dmýchání pomocí měchů, s nimiž dosahovali teploty kolem 1300°C. Výsledkem tavby nebylo tekuté surové železo, jako je tomu u moderního hutnictví, nýbrž kujný kov v těstovitém stavu – tzv. železná houba nebo houbovitě železo, o váze nejčastěji od 2 do 6 kg, silně prostoupený struskou, kousky neredukované železné rudy a dřevěného uhlí (*Beranová 2000, 114 – 116; Souchopová 1995, 68*).

Rozšířit naše znalosti o původním výrobním procesu tavby, o její výtěžnosti, náročnosti, spotřebě materiálu a dalších znacích, v dnešní době pomáhají četné experimentální tavby (viz např. sborník ze symposia v Eindhovenu - *Boonstra 1993*, nebo *Pleiner 1961; 1969*).

3.1.2 Polotovary

Z hutí bylo železo transportováno ke kovářům, kteří sídlili na hradištích nebo ve vesnicích a vytvářeli železné výrobky pro nejbližší okolí. Žádné významnější středisko ani žádný kovář té doby pravděpodobně nebyli odběrateli pouze z jednoho rudného revíru, jak prozrazují analýzy typologické, chemické i výrobně-konstrukční (*Beranová 2000, 116; Bialeková 1981, 12*).

Je třeba upozornit na fakt, že u kovářství železa (v období přímé výroby železa z rud) je třeba rozlišovat dvojí druh práce. První formou bylo zpracování houbovitěho vytaveného železa v železnou lupu. To bylo prováděno zpravidla v hutích. Druhou, vlastní formou kovářské práce, byla produkce finálních výkovků, prováděná v kovárnách na hradištích a vsích (tedy mimo hutě). Obojí vyžaduje opakovaný ohřev železa ve výhni vyplněné dřevěným uhlím, kdy za teplot 700 – 1200°C vznikají okuje (= oxid železnato-železitý), které je třeba odstranit. K usnadnění tohoto procesu se užívají různé prostředky (křemitý písek, vápencová drť, hlinka) a okuje, které neopryskaly se tak mění v strusku, která protéká skrz dřevěné uhlí v misce výhně a na jejím dnu se mísí s popelem a po určité době zde vytvoří typickou kovářskou strusku, mající formu otisku dna výhně. Tyto slítky (o velikosti kolem 15 cm v průměru) jsou pak nalézány v prostoru kováren i v jejich blízkém okolí, často na hromadách kam je

kovář vyhazoval (*Souchopová 1995, 61*). Okuje mají v archeologických nálezech podobu amorfní, lehké a mnohdy sklovitou plenu potažené strusky (*Klíma 1985*).

Nutnost dodávat železo v polotovarech je prokazována vždy v dobách zvýšené produkce kovů, kdy je nemožné přetvořit hned všechno železo a ocel do podoby finálních výrobků (*Pleiner 1961*). Kovář na hradišti či sídlišti mohl železo získat buď ve formě tzv. lupy nebo různých prutů, tyčí či tzv. sekerovitých hřiven. Železná lupa byla formou polotovaru, který se vyráběl v hutích a byl určen pro dodávání tohoto kovu mimo ně. Byl to kov zbavený nečistot jemuž byl dán určitý tvar. Pro slovanské hutnictví železa je v nálezech poměrně hojně doložen bochníčkovitý tvar železné lupy. Tyto lupy byly ještě často nasekávány za žhava sekerou. Mohlo jít o jednoduchou zkoušku kvality nebo i o usnadnění případného dalšího dělení lupy. Čistota železných lup však byla kolísavá, a některé nálezy lup z hradišť svědčí o tom, že je před upotřebením bylo třeba podrobit opakovanému ohřevu a čištění (*Souchopová 1995, 68 – 70*). Svědectvím této práce jsou kruhové železné pícky – vyhřívačky, v nichž se železný polotovar zbavoval povrchových nánosů (*Beranová 2000, 116*).

Takto očištěné železo bylo často tvarováno do podoby sekerovitých hřiven, které měly funkci jak polotovaru tak premonetárního platidla užitkového typu. Sekerovitá hřivna má podobu tence vykované úzké sekerky s přehnaně protáhlým listem. Vyskytuje se v dvou typech. První typ má jeden konec upravený do ouška a po stranách takto vzniklého otvoru jsou lalůčky. Druhý typ vypadá podobně, ale byl kován mnohem zběžněji, nemá lalůčky a otvor vzniká probitím hranatým nástrojem. Obě formy byly přitom jistě po nějakou dobu současné. Hřivny se vyskytují ve čtyřech základních velikostech s kolísající hmotností (která je v současnosti těžko určitelná díky zlomkovitosti i rozdílnému stupni koroze jednotlivých nálezů), takže se zdá, že se kovář při jejich tvorbě řídil především určitou stanovenou délkou. Tvar hřivny byl přizpůsoben manipulaci a transportu (otvor v hřivně zřejmě sloužil k provlečení jakéhosi poutka pro snazší přenos). Proporce a způsob vykování hřiven vylučují, že by se mohlo jednat o funkční nástroj či zbraň. Sekerovité hřivny se u západních Slovanů objevují na velkomoravském území (na Moravě a Slovensku) na konci 8. a v průběhu 9. století. V polovině 10. století jejich výskyt ustává. Hojný výskyt hřiven v těchto oblastech se nemusí nutně vykládat jako doklad vývozu, ale případně i opačně – jako doklad dovozu z některého produkčního kraje do bohatého střediska slovanského osídlení. Hřivny nebyly zřejmě produktem hutnických dílen, ale kováren. Je ovšem

pravděpodobné, že zdaleka ne všechno železo se dodávalo v hřivnách, snad byl tento tvar vyhrazen pro železo kvalitní, určené k dalšímu zušlechťení (*Pleiner 1961*).

Zmiňme ještě, že železo vyráběné slovanskými hutníky se co do formy polotovaru neomezovalo jen na bochníkovité lupy a sekerovité hřivny. Zvláště východoslovenská výroba železa vykazuje v tomto směru pestřejší skladbu – je to například železo diskovité, tyčové či prutové (*Souchopová 1995, 72 - 73*).

Kromě těchto polotovarů zpracovávali slovanští kováři také železný šrot, k jehož redukci využívali vápenec, který tak byl další důležitou surovinou spolu s dřevěným uhlím. Staré železné výrobky nelze přetavovat, protože jejich body tání leží za starých výrobních podmínek příliš vysoko (1528°C) a litina byla až do 16. – 17. století neznámá. Přesto však bylo možno kov ze starých a zničených výrobků vrátit zpět do oběhu, a to díky metodě tzv. paketování, jež byla ještě donedávna uváděna v recentní technologii jako jeden ze způsobů výroby svářkového kujného železa. Tato metoda spočívala ve sváření starého kovu do formy polotovarů (paketů) určených k dalšímu zpracování na výrobky nové. Dokladem překovávání a tedy praktikování tzv. šrotového hospodářství jsou depoty již poškozených a vyřazených předmětů. Se šrotovým hospodářstvím je nutno počítat v celém středověku. Zejména větší a hmotnější kusy byly znovu a znovu zpracovávány a zužitkovávány, takže kov u přesně datovaných věcí může být mnohem starší. To platí tím spíše pro časně středověké období (*Bialeková 1981, 17; Pleiner 1959; Souchopová 1995, 75 - 76*).

3.1.3 Kovárna a její vybavení v archeologických nálezech

Kovářskou dílnu v terénu indikuje přítomnost nálezů destrukce kamenné či hliněné výhně s ohništěm, uhlíky, vápencová drť, železný odpad, brousky, případně hliněné dyzny, což byly hliněné válečky chránící ústí měchu (*Bialeková 1981, 17 - 20*).

Středověké kovářské výhně se rozlišují na kruhové až mírně oválné a na pravouhlé (čtverhranné až obdélné). Některé výhně byly opatřeny pouze přístřešky a v takovém případě odvod spalin nepředstavoval problém. Byla-li ale výheň umístěna v místnosti, bylo třeba zajistit odsávání. V tomto směru však postrádáme jednoznačné archeologické doklady. Na základě ikonografických zdrojů lze předpokládat existenci kamenných dýmníků (*Pleiner 2006, 123 - 131*).

Kromě výše zmíněných vzácně indikuje kovárnu také nález tzv. kovářského (výhňového) štítku. Ten míval podobu mírně prohnuté, hliněné, dobře vypálené ploténky a měl za úkol chránit kovářský měch z kůže a dřeva před žářem a jiskrami

z výhně. Problém u tohoto nálezu ale spočívá v tom, že je-li dochován ve zlomcích, může být snadno zaměněn za fragmenty stěn pecí, keramického výmazu výhně či zvláštní strusku (*Klíma 1985; Souchopová 1995, 62*).

Součástí kovářské dílny však nebyla jen pec (doplněná párem měchů k zajištění trvalého přísunu vzduchu), k její nezbytné výbavě patřila řada nástrojů, jak dokládají četné nálezy. K takovému vybavení patřily především různé kovadliny (velká se širokým čelem, rohatá s dvěma otvory pro vytahování drátu a tzv. babky pro naklepávání čepelí) upevněné v dřevěném bloku. Kovadliny se většinou nenacházejí, ale při exkavacích kovářských pracovišť jejich umístění signalizují malé prohlubně v podlaze ve vzdálenosti kroku až dvou od pece. Z dalších nezbytných nástrojů jmenujme kladiva rozličného tvaru, velikosti a hmotnosti (ruční kladiva, perlíky – obouruční kladiva, sedlíky – hladící kladiva), různě velké kleště pinzetové a kloubové s různě tvarovanými čelistmi, rozličné nástroje pro odsekávání, děrování a probíjení (majzlíky, útinky - sekáče zasazené do kovadliny, sekáče, průbojníky, vrtáky atd.), dláta a dlátka, pilky na železo, pilníky, nůžky na plech, hřebovnice, výhňová lopatka (pro přihrabávání uhlíků), škrabka a hák (na odhazování okují), železná lopatka na dřevěné uhlí, ruční a rotační brousky a mnohé další. K výhni patřily, kromě měchu s dyznou a někdy i výhňovým štítkem, také vědra s vodou a zásobník na palivo (*Bialeková 1981, 20; Pleiner 2006, 75 – 108; 131 - 133*).

V archeologické praxi byly rozeznány dva typy slovanských kovářských dílen. První je představován čtvercovou povrchovou stavbou s celkovou plochou přibližně 12 – 15 m². Budovy těchto dílen se vnějším vzhledem a konstrukcí nelišily od ostatních staveb na sídlišti (příbytky a hospodářské přístřešky). Výheň byla vždy v zadní části, buď v pravém rohu proti vchodu, anebo posunutá více do středu stěny a chráněná od nežádoucího přívodu vzduchu zvenku. Uložení nářadí, měchů, vědra s vodou apod. v těchto dílnách odpovídá tradičnímu interiéru novodobých kováren.

Druhý typ je reprezentován úzkými, půl metru i více do země zahloubenými jámami s rozměry cca 2 x 4 m, s destrukcí výhně na úrovni původního terénu. Pracovní prostor se zde využíval tak, že kovář se při práci pohyboval v zahloubené části objektu, zatímco ohniště výhně měl nad prohlubní a nástroje a kovadlinu měl po stranách tohoto zahloubeného koridoru, takže mohl pohodlně pracovat, neboť vše co potřeboval se nacházelo v přirozené výšce přibližně do pasu na „zemní lavici“. Zastřešení kovářny tohoto typu se zřejmě příliš nelišilo od zastřešení běžných zemnic či polozemnic. Celková rozloha takto částečně zahloubené dílny byla přibližně stejná jako u

povrchového typu. Často došlo k zaznamenání výskytu obou typů kováren souběžně na jednom sídlišti. Možná, že časem dojde k upřesnění jejich funkční diferenciacce (Bialeková 1981, 17).

3.1.4 Techniky

K poznání úrovně dávných výrobních postupů a technologií v dnešní době pomáhají metalografické analýzy (viz. Hošek 2003). Veškeré poznatky o někdejších výrobních technikách a konstrukcích nožů byly získány metalografickým rozbořením, neboť metodami restaurování být rozpoznány nemohly. Pokud se přece jen některé techniky restaurováním zjistily, tak jen velmi ojediněle, u předmětů s dobře zachovaným kovovým jádrem (Hošek – Šilhová 2006).

V této kapitole přináším stručný přehled technik užívaných středověkým kovářem jejichž podrobný popis ve své práci uvádí Pleiner (2006, 53 - 70). Kovářské postupy, vedoucí k hotovému výrobku v zásadě většinou zahrnovaly tvarování a tepelné zpracování. Kov se musel nejprve zahřát na správnou teplotu, která se lišila podle obsahu uhlíku v kovu. Středověcí kováři sice neznali přesný obsah uhlíku v kovu, ale dokázali dobře rozlišit měkké železo a tvrdou ocel. Používali řadu metod jako například zvukovou zkoušku úderem kovu o kov, brusitelnost pilníkem, tvar jisker apod. Správnou teplotu kovář odhadoval na základě barvy rozžhaveného kovu.

Základní operace tvarování kovu zahrnovaly: sekání/utínání (za účelem dělení materiálu), nasekávání, pěchování (užíváno například pro tvarování hlavic hřebíků a nýtů), prodlužování a rozšiřování, osazování (vzniká tak náhlá změna na příčném řezu mající schodovitý tvar), ohýbání a stáčení (stáčení je vlastně typem ohýbání, které se užívá ke kruhovému uzavření rovného listu plechu, například při tvorbě tuleje hrotu kopí), kroucení, děrování, kovářské svařování (k nejnáročnějším úkonům patřilo svařování kovů s velmi rozdílným obsahem uhlíku), kování v zápustce a rotační kování (u obou těchto technik se na rozdíl od volného ručního kování tvoří výsledná podoba výkovku pomocí matrice a výkovek tak získává uniformní tvar a velikost), vyklepávání (hlazení), ostření a hročení, srážení (užíváno v kolářství a bednářství).

K technikám tepelného zpracování železa patřily: žíhání (slouží k odstranění vnitřního pnutí, které vzniká např. při kování za studena, nebo k zjemnění a zrovnoměrnění struktury), nauhličování (užíváno, když bylo třeba aby některé části nástrojů či zbraní, jako např. břity, byly tvrdší), kalení (zvyšuje tvrdost a pevnost) a

popouštění (dodatečné zahřívání zakalené oceli, přičemž mírně klesá tvrdost a zvyšuje se pevnost, takže ocel se stává méně křehkou).

3.2 Zpracování drahých a barevných kovů

Těžba drahých kovů, případně jejich rýžování, měly pro ekonomiku jednotlivých domén a pak celého českého státu prvořadou důležitost, jakožto předpoklad pro realizaci všeobecného ekvivalentu hodnot, tj. ražených peněz. Čechy byly jednou z mála zemí v Evropě, v nichž se vyskytovaly všechny kovy, používané v pravěku a raném středověku. Navíc povrchové uložení těchto kovů znamenalo jejich přístupnost a tím usnadněnou těžbu. Kromě vysoce ceněného zlata a stále více těženého stříbra, jsou z Čech 11. – 12. století dochovány hmotné doklady a písemné zprávy, prokazující zhotovování a užívání výrobků z olova, mědi a cínu. Slévání barevných kovů bylo v Čechách doloženo už ve střední době hradištní. Slévala se i zvonovina, našel se fragment zvonu z 10. století (v Libici nad Cidlinou) a z počátku 11. stol. je dochována písemná zmínka o zvonech, jinak ale o zvonařském řemesle nevíme nic bližšího (*Beranová – Lutovský 2009, 341 - 342*).

K řemeslům zpracovávajícím drahé a barevné kovy řadíme především klenotnictví, šperkařství, kovolitectví a kovotepectví, což byla řemesla vsutku umělecká, reprezentující vyspělou slovanskou kulturu. Klenotnictvím rozumíme práci s drahými kovy a již ve slovanském období také počátek práce s drahokamy nebo polodrahokamy. Mezi klenotnická díla nepatřily pouze módní ozdoby, ale také honosné kostelní nádoby. Zvláštní odvětví hotovilo drobné kalichy určené k uložení do hrobu nebo na cesty. Od klenotnictví se šperkařství lišilo užitím barevných kovů, které však někdy povrchově upravovalo pomocí kovů drahých (*Beranová 2000, 117 – 118; Beranová – Lutovský 2009, 343*).

Všechna tato řemesla nabývají významu od 9. století, avšak na našem území máme přímé doklady těchto činností (tzn. dílny, specializované nástroje, polotovary a předměty spojené s výrobou) již z období předvelkomoravského, byť jich je pro toto období poskrovnu. Z Mikulčic takový doklad představuje objev litých bronzových kování i jiných bronzových šperků, patřících do rámce slovansko-avarské kultury 7. – 8. století. Nešlo však o importy, ale o přímou výrobu na daném místě, jak dokládají nálezy drobných tyglíků v kamenných pískách. V blízkosti mikulčického 5. kostela byla dokonce objevena dílna se stopami po tavení a zpracování mědi, železa a zlata. To

svědčí o staré domácí tradici velkomoravského zlatnictví, i když ovlivňovaného z východu, západu i jihu. (Váňa 1977, 62).

Příznačné pro všechny časné nálezy je, že se soustřeďují pouze na hradištích a dalších opevněných předvelkomoravských ústředích či aglomeracích, z nichž vyrůstala velkomoravská opevněná centra (Měřínský 2002, 319). Následně jsou pak na řadě slovanských hradišť nacházeny doklady toho, že se šperkařská výroba koncentrovala především v prostoru knížecího hradu (Klanica 1974, 24). Na takových strategicky významných místech a hospodářských centrech totiž žily zámožné vrstvy obyvatel, kterým byly produkty mistrů klenotníků a šperkařů určeny (Čilinská 1981, 17).

V písemných pramenech zlatníci nezřídka vystupují jako otroci. Existovali však i řemeslníci (zpracovávající drahé a barevné kovy) ve volnějším služebních vztazích až zcela svobodní. K posledním zřejmě patřili i řemeslníci putovní. Existence putovních řemeslníků je pro nás zásadní obzvláště při studiu teritoriálního rozšíření jednotlivých forem archeologického materiálu, neboť tito mohli vlastnit modely rozličného původu a tyto modely dokonce bývaly předmětem obchodu (Klanica 1974, 20 - 21).

Přechod slovanských kmenů od žárovému ke kostrovému pohřebnímu ritu a s ním související záměrné ukládání ozdob do hrobů, má (oproti období předchozímu) za následek podstatné rozšíření našich znalostí o slovanském šperkařství a klenotnictví. Důležitý pramen poznání organizace raně středověkého řemesla a výrobních technik představují nálezy hrobů vybavených specializovanými výrobními nástroji, interpretované jako pohřby řemeslníků. Do hrobů se přirozeně ukládaly jen dokonalé řemeslnické výrobky, sídlištní vrstvy některých hradišť nám však přinášejí dostatečné množství výrobků zmetkovitých, které umožňují i částečně rekonstruovat některé výrobní postupy (Klanica 1974, 5;20; 46). K takovým výzkumům patří především výzkum výrobního areálu velkomoravských klenotníků ze Starého Města – Uherského Hradiště (Galuška 1989), přehlednou studii na dané téma vypracoval Klíma (1974).

3.2.1 Dílna a její vybavení

Dílny klenotníků a šperkařů byly zřejmě umístěny v stavbách takového typu, který byl v daném místě obvyklý. Skutečnost, že chata bude mít speciální použití zřejmě nějak výrazně neovlivnila její konstrukci (Klanica 1974, 31). Na existenci dílny je možno usuzovat v případě nálezů dvou tepelně-výrobních zařízení v jednom objektu. Jedním z charakteristických znaků dílenských objektů bývá jejich členitý půdorys

sestavající z pracovních výklenků a také nerovné dno. Pracovní místo se vždy nalézalo v blízkosti okna, nebo jiného zdroje osvětlení (*Galuška 1989*).

V Polsku i v rozlehlých prostorách východní Evropy nebyla dílna šperkaře zřejmě oddělena od obytného prostoru, ale řemeslo se provozovalo doma, v témže domě po delší dobu. Podobný stav je možno předpokládat i v Čechách, kde sice nejsou známy takové objekty na sídlištích, zato je však známo trvání jednotlivých oblastních výrobků. Nezřídka se řemeslníci v jednom obydlí sloužícím jako dílna, zabývali jak opracováním železa, tak barevných kovů (*Beranová – Lutovský 2009, 342 – 343; Klanica 1974, 25*).

Kromě těchto dílen existovaly ještě další objekty, které jistě neměly vzhled obytných stavení, a jejichž malá užitková plocha by ani trvalé obývání neumožňovala. Jsou považovány za pomocná, příležitostná pracoviště výrobního areálu, nikoliv ale za sezónní (*Galuška 1989*).

K nejdůležitějším archeologickým dokladům, svědčícím o místní výrobě šperků patří kromě vzácně zachovaných dílenských objektů především nálezy strusky, polotovarů a výrobních nástrojů. Mezi tyto nástroje však patřila řada předmětů nespecifického charakteru, jejichž jednotlivý nález nemůže jednoznačně identifikovat řemeslo, ke kterému se používaly. Řadíme sem například různá razidla, podložky, vrtáky, průbojníky, pilníky, nůžky na plech, kleště apod. Zejména kleště jsou typem takového univerzálního nástroje, kterým bylo možno držet tyglík stejně jako kuté železo. Přibližné vodítko dává pouze jejich velikost, neboť kusy o délce 40 – 60 cm a větší bývají považovány za kovářské, drobnější kleště zase za šperkařské a klenotnické (*Galuška 1989; Klanica 1974, 26 - 37*). Obdobně brousky mohl používat každý, kdo vlastnil kovové či kostěné nástroje s břitem nebo hrotem. Nálezy drobných kladívek a koválinek, které by pomohly s identifikací řemesla na daném místě provozovaného, jsou zase příliš vzácné než aby dokládaly rozšíření a četnost řemesel zpracujících drahé a barevné kovy. Jako spolehlivý doklad těchto řemesel tak zůstávají především nálezy tyglíků, licích pánviček, licích forem a matric. Kovové matrice sloužily k lisování a tepání tenkého plechu. Licí formy mohly být vyrobeny z různého materiálu (viz níže) a odlévaly se do nich různé, převážně ozdobné předměty. Tyglíky jsou drobné pánvičky zhotovené z jemné šamotové hlíny, u kterých rozeznáváme dva hlavní typy: vakovitý tyglík, který je nahoře uzavřený a kov se vylévá postraním otvorem, a kornoutovitý tyglík, nahoře otevřený, převážně s trojúhelníkovitým ústím. Licí pánvičky se vyskytují nejčastěji v prostředí východoslovanském (ale u nás se našly také – např. Libice) a to často spolu s nálezy tyglíků, někdy jsou však nacházeny samostatně. Tyglíky i licí

pánvičky sloužily k tavně kovu a jeho lití do forem. Kromě těchto specializovaných nádob, byla ke kovoliteckým účelům používána také obyčejná hradištní keramika. (Beranová – Lutovský 2009, 342; Galuška 1989; Klanica 1974, 26 - 37).

K vybavení dílny patřily kovolitecké a zlatnické pece. O jejich stavbě a vzhledu toho ovšem víme velmi málo (narozdíl od pecí železářských, u kterých je již vypracováno detailní členění). Lépe poznané jsou pouze tzv. kelímkové pece, v kterých byl tavený kov v nádobě umístěn pod kopuli, kolem které se udržoval oheň. Pokud to náleзовé okolnosti dovolí, je nutné alespoň rozlišovat mezi pecí v níž docházelo k přípravě výchozí suroviny, resp. ke slévání kovů, a výhni nebo ohništěm, která sloužila k zahřívání a tvarování opracovávaných předmětů.

Otázka dalšího vybavení představuje nelehký problém. Výheň nebo kovolitecká pec musela být opatřena minimálně jedním měchem, neboť bez umělého přívodu vzduchu nelze dosáhnout teploty tání zlata, stříbra ani mědi. Měchy se podle dobových kreseb a rytin zřejmě zhotovovaly z dřeva a kůže a jako takové se v archeologickém materiálu nedochovaly. Čímž se nikterak neliší od měchů kovářských a stejně jako ony byly opatřovány dyznami. Kromě měchu řemeslník nutně potřeboval nějaká odkládací či opěrná zařízení, u nichž by pracoval. Mohl pracovat v sedě či v kleče, doma či přímo na „ulici“ (jak je dodnes běžné v některých zemích orientu), ale zde se již pohybujeme čistě ve sféře hypotéz (Galuška 1989; Mikulčák a kol. 1970, 237 - 238).

3.2.2 Techniky

Jednou z nejjednodušších a zároveň nejstarších technik u těchto řemesel bylo lití, odlévání, při němž se užívalo jednoduché či vícedílné formy. Tato forma, neboli kadlub, mohla být zhotovena z kamene (mastek, břidlice, vápenec), který umožňoval detailní vyobrazení, z hlíny, mokrého písku (oproti hlíně při sušení nepraská), a v případě odlévání olověných ozdob i ze dřeva. Četné nálezy licích forem jednoduchých i dvoudílných pocházejí z nálezů v Rusku, které spolu s množstvím kovoliteckých i kovotepeckých nástrojů publikoval Rybakov (1985, 288 - 291). Dokonalou technikou bylo lití podle voskového modelu na tzv. ztracenou formu (Galuška 1989; Klanica 1974, 4 – 5).

V protikladu k litým ozdobám stojí práce kovotepců. Plech se tepal při výrobě větších předmětů hranatými i oblými kladívky. Motiv vznikal údery do tepacích tyčinek, které tak vytepávaly předkreslený ornament na lícni či opačné straně plechu.

Pracovalo se na měkké podložce, kterou tvořila vrstva plsti, nebo podobného materiálu a zvláštní směs ze smůly a písku. Z tenkého plechu se mohly zhotovovat i ozdoby lisované pomocí kladiva do předem připravené formy, což se mohlo dít dvěma způsoby. Při prvním se plech lisoval na negativním modelu tak, že do bezprostředního kontaktu s modelem přišla kresba lící stranou a ornament byl ostře vykreslený. Druhou možností bylo lisování na pozitivní formě, při které se dekorovaný plech dostal do styku s kresbou na modelu opačnou stranou. V obou případech se postupovalo tak, že se na lisovací model položil plech, který se přikryl hrubší kůží a úder tupým předmětem se vytepal ornament. Protože zadní strana některých modelů je klenutá, musely ležet na měkkém podkladě, zřejmě kůži. V poměru k litým se nacházejí lisované ozdoby méně často, což je ale zřejmě dáno jejich křehkostí, která v sídlištní vrstvě záhy vedla k jejich zničení (*Čilinská 1981, 19 – 20; Klanica 1974, 5; 46*).

Dalšími významnými technikami výroby šperků byli granulace a filigrán, které se na Moravě používaly od 9. století a postupně se šířily i do dalších oblastí. Filigrán vytváří na hladkém povrchu šperků ornamenty pomocí připájených drátků nebo byly z vroubkovaných, zkroucených či spletených drátků sestavovány košíčky a jiné plastické obrazce. Při granulaci vznikaly ze zrnků kovu natavených na povrch šperku dekorativní perličkovité linie, nejčastěji trojúhelníkovité řady či hrozníčkové formy (*Klanica 1974, 5 – 6; 46*). Granulace i filigrán se užívaly především k výrobě šperků z drahých kovů (*Lutovský 2001, 74*).

Oblíbenými klenotnickými technikami, užívanými při konečné úpravě šperků, byly vrubořez, rytí, puncování, tuzování a nielo. Rytí bylo prováděno podle druhu výzdoby různými druhy rydel, v případě vrubořezu speciálně upravenými. Tepané ozdoby se zdobily puncováním, při kterém se užívalo kroužkových i trojúhelníkovitých razidel. Další výzdobnou technikou je tuzování, které se vyskytuje v řadě variant. Jedna z metod spočívá ve vyrytí výzdobného motivu do šperku šikmo pod určitým, nikoliv pravým, úhlem a následném vložení drátu z jinobarevného kovu, který je tak v této šikmé rýze sevřen. Základem techniky niela je vyrytí nebo snížení plochy na určitých místech předmětu, do kterých je pak vtavena směs sulfidu mědnatého a stříbrného. Takto vzniklý ornament však vynikne až po zbrúšení povrchu předmětu.

K nejsložitějším technikám patří tzv. přihrádkový email, se kterým se na našem území v raném středověku setkáváme jen velmi výjimečně, a obvykle se uvažuje nikoliv o domácí výrobě, ale o západních importech (*Lutovský 2001, 71*).

K ne zcela vyjasněným otázkám šperkařství této doby, patří pozlacování, které mohlo proběhnout třemi způsoby. Buď byl povrch předmětu s naneseným amalgámem zlata zahříván až do odpaření rtuti a vytvoření jemného zlatého povlaku, nebo bylo práškové zlato smícháno s pryskyřičnou pastou a vyžiháno na povrchu předmětu, čímž se pryskyřice odstranila a zůstalo jen čisté zlato, anebo poslední možností bylo zlacení pomocí jemné fólie, vtepané do povrchu šperku (*Klanica 1974, 6*).

3.3 Nálezy kovových artefaktů

3.3.1 Kovový inventář, užívaný raně středověkou komunitou

Z hlediska sídelního jde u vesnického řemesla o nečetné řemeslníky v mnoha místech, u dvorského v raně feudálních městech o četné řemeslnické obyvatelstvo v málo místech. Lze soudit, že vesnické řemeslo ani v době před vytvořením vrcholně feudálních měst nepřevažovalo nad řemeslem feudálních středisek městského rázu (*Tomas 1983*).

Ať již řemeslníci sídlili v hradeckém centru či na vesnici a ať bylo jejich postavení jakékoliv, k praktikování svého povolání i ke každodenním běžným úkonům potřebovali stejné předměty. Proto se domnívám, že je pro funkční hodnocení kovových nálezů z hradiště možno využít analogií v nálezech z venkovského prostředí. Navíc u řady pracovních pomůcek můžeme sledovat vytríbený a v podstatě hotový tvar těchto potřeb, jejichž vzhled – pokud jde o předměty jichž se používá dodnes k podobnému účelu – se v podstatě již dávno nemění, a v raném středověku byl pro ně již delší čas charakteristickým (*Pleiner 1959*). Díky tomuto ustálenému charakteru pracovních pomůcek je možno doplnit mezery v poznání raně středověkého kovového inventáře díky analogiím a poznatkům z jiných období i ze současných etnografických pozorování.

Srovnáme-li výbavu tradičně hospodařící domácnosti 20. století a předchozích období, vidíme hlavní rozdíl v tom, že ve 20. století ve vesnickém prostředí zcela chybějí zbraně a naopak od zrušení černé kuchyně přibylo velké množství litinového nádobí. Zemědělské nářadí a řemeslnické nástroje však zůstávají značně podobné již od doby železné - ze zemědělského nářadí přibyly zejména kovové brány (do 13. stol. byly brány dřevěné a na některých místech se tyto používají dodnes, v průběhu 13. až 14. stol. se začaly používat u bran kovové hroty), nový je rovněž sortiment železných součástí vozu a od 13. století se zdokonalovalo a rozšiřovalo užití pluhu (používaného

již od 8. století) namísto rádlu (*Belcredi 1989; Beranová 1975, 10 – 14; Dreslerová – Venclová 2007*). Etnografie může být archeologii nápomocna i při identifikaci přesně lokalizovaných předmětů, a to díky tomu, že v prostorách lidového obydlí zaujímají některé předměty tradičně stejná místa (*Petráňová – Vařeka 1987*).

Železnou výbavu v podstatě jakékoliv (vesnické) komunity lze rozdělit do dvou kategorií. A to jednak na artefakty, jež se v komunitě vyskytovaly jedenkrát (ať již byly sdíleny pro svou vysokou pořizovací hodnotu či používání při společných ceremoniích nebo patřily k nadprůměrné výbavě místní elity) a na artefakty tvořící výbavu domu (domácnosti, rodiny), jejichž počet byl násobkem počtu těchto jednotek ve vesnici. Například pro laténské období je toto množství odhadováno na 8,735 kg železa pro komunitní (jednou se vyskytující) výbavu a 1,980 kg železa pro výbavu jedné domácnosti. Zároveň se pro toto období na základě výpočtů předpokládá, že 30 % potřebného železa bylo nutné znovu vyrobit asi 1x za 5 let (resp. 5x v průběhu trvání jedné generace) (*Dreslerová – Venclová 2007*).

Zánik osady či sídliště vypálením se všeobecně ukazuje jako forma zániku, dávající velmi dobré předpoklady k objevení hodnotných hmotných nálezů (*Belcredi 1983*). Pro období vrcholného středověku představuje významný pramen jednorázově opuštěná a vypálená lokalita Sezimovo Ústí, ze které pochází bohatý železný inventář. Avšak jedná se především o předměty, které nebylo možné odnést, byly méně významné nebo zapomenuté. Nejvýznamnější pracovní nástroje byly spolu s nejcennější osobní a rodinou výbavou před spálením sídliště v březnu 1420 odneseny (*Krajíc 2003, 276*).

Kategorie železných předmětů z výbavy zemědělských usedlostí zůstávají v zásadě stejné i v 16. – 17. století, jak vyplývá ze studia poddanských inventářů. Tyto soupisy zahrnují hlavně nepřenositelné vybavení, podle dobového hodnocení nezbytné k hospodářskému provozu usedlosti, přičemž vždy jde o předměty s určitou pořizovací hodnotou. Proto inventáře vyjmenovávají hlavně předměty kovové, zvláště ze železa. Nejvíce informací poskytují inventáře pozůstalostní a inventáře sepsané jako součást kšaftů, jež zaznamenávají zpravidla všechnu majetek. Tento typ pramene je však ve venkovském prostředí vzácný (*Petráňová – Vařeka 1987*). Petráňová s Vařekou ve svém článku na základě konfrontace poddanských inventářů z předbělohorského období s archeologickými nálezy ze středověkých zaniklých osad došli k závěru, že historikové nacházejí v písemných pramenech celkem 247 pojmenovaných předmětů (z toho více než jednu třetinu čistě organického původu), přičemž z tohoto souboru mohou archeologové předložit zhruba 17 %. Oproti tomu archeologové nacházejí necelé tři

desítky předmětů, nebo jejich částí, které inventáře nezapisují. V inventářích mohou archeologové najít vodítko jak terminologické, tak identifikační k určení předmětů sporné povahy a funkce.

O variabilitě a množství druhů jednotlivých kovových nálezů je možno si udělat představu na základě práce *Belcrediho (1989)*, neboť většina artefaktů, uváděných v jeho přehledu se vyskytovala již v raném středověku. Obdobně je možno nalézt rámcový přehled variability kovových nálezů v zpracování řady vrcholně středověkých lokalit jako například Pfaffenschlagu (*Nekuda 1975*), Mstěnic (*Nekuda 1985*) či Konůvek (*Měchurová 1995*).

3.3.2 Typologie kovových předmětů

Kromě prací zabývajících se přímo typologií určitého druhu kovových výrobků nebo kovářstvím či hutnictvím, existuje řada monografií, ve kterých jsou uváděny kovové nálezy z jednotlivých lokalit. Detailní soupis této literatury však není cílem mé práce, a proto se jím až na výjimky nebudu zabývat.

V základním roztřídění předmětů do jednotlivých skupin jsem se řídila systémem *Belcrediho (1989)*, který je založen na čtyřstupňovém dělení. Tuto typologii jsem zvolila (přesto že se zabývá vrcholně středověkým materiálem) proto, že se snaží o cílené zobecnění a nebyla primárně určena pouze k zpracování výsledků z jednoho výzkumu. První stupeň *Belcrediho* typologie představuje 8 základních skupin podle oboru, do kterého předměty funkčně spadají. Pro potřeby této práce jsem přidala ještě skupinu devátou a to „předměty z barevných a drahých kovů“, neboť *Belcredi* se ve své práci zabývá převážně předměty ze železa. V rámci *Belcrediho* členění by předměty z barevných a drahých kovů patřily nejspíše do skupiny „osobní a domácí vybava“. Druhý stupeň *Belcrediho* systému tvoří třídění na jednotlivé předměty, 3. rozlišuje typy těchto předmětů a ve 4. stupni jsou nálezy podrobně popsány. Avšak vzhledem k tomu, že se na *Netolickém* hradišti našlo jen malé procento z tohoto obsáhlého seznamu druhů předmětů, nepokládám za účelné jej zde celý přepisovat. Ze stejného důvodu se budu zabývat pouze typologií předmětů které se skutečně našly na hradišti v *Netolicích*.

Pro typologii nálezů nůžek jsem se řídila prací *Beranové (1967)*. Nález klíče jsem posuzovala podle práce *Hrubého (1958)* a *Klímy (1980)*. Záušnice jsem typologicky zařadila dle práce *Krumphanzlové (1974)*. Skoby a hřebíky jsem členila do kategorií podle typologie *Klímy (1975; 1983)*. Typologické zařazení prstenů jsem zvolila podle *Frolíkové-Kaliszové (2005)*. Názvosloví jsem převzala od *Krajíce (2003)*. Tříděním

zemědělského náčiní se v naší literatuře často a podrobně zabývala *Beranová* (1975; 1980; 2005), ale v Netolicích nebyly učiněny žádné nálezy takových nástrojů, a proto tuto kategorii nebudu šířeji rozvádět.

4 Hradiště Na Jánu

4.1 Lokalizace

Jihočeské hradiště Na Jánu, jinak též zvané Svatý Ján, leží na pravém břehu potoka Rapačov na návrší při východním okraji města Netolice v okrese Prachatice. ZM 10 22-43-24, PIAN 2. Geodetické zaměření provedli v roce 1999 A. Majer a J. Thoma. Toto hradiště je zatím jediným nesporným hradištěm na Prachaticku.

Akropole hradiště Na Jánu se rozkládá na ploše přibližně 0,4 ha v průměrné nadmořské výšce 430 - 456 m a je od předpokládaného východního předhradí oddělena mohutným valem. Otázka vnější hradby, která by obklopovala předhradí a utvářela tak celkovou plochu hradiště okolo 3 ha, není zatím uspokojivě vyřešena (*Beneš - Hrubý 2001; Parkman 2003*).

Převýšení dosahuje 25 m. Nejblíže vodním zdrojem je výše zmiňovaný potok Rapačov (Netolický potok) vzdálený 60 m JZ a větším tokem v blízkém okolí je říčka Blanice vzdálená 11 km. V současnosti plochu hradiště pokrývá z části přírodní park a zčásti louka (částečně pastevně využívaná) a nachází se zde množství svahových teras, které stupňovitě člení povrch lokality.

Co se týče vzhledu terénu, nachází se hradiště Na Jánu na půlkruhovitě tupější ostrožně, přístupné od východu. Z ostatních stran svahy obtéká potok Rapačov a je tak tvořena přirozená ochrana se strmým a skalnatým svahem (ten byl v prostoru špice v minulosti částečně odlámán). Opevnění se zachovalo v podobě mohutného valu na J (výška až 5 m) a S straně. Přístup od východu byl pravděpodobně chráněn hradbou využívající terénní vlnu. Západní okraj areálu byl také opevněn mohutnou hradbou (*Hrubý – Lutovský 2000*).

Nedaleko od hradiště severozápadním směrem se v raném středověku formovala tržní osada, jejímž urbanistickým pokračovatelem je část dnešních Netolic s charakteristickým pomístním názvem Staré Město. Jejím centrem je kostel sv. Václava, ve vrcholném středověku zřejmě opevněný (*Beneš – Hrubý 2001*). Záchranný výzkum z let 1993 a 1994, který proběhl na trase výkopu pro plynovod, jež probíhal celými Netolicemi, přinesl nový poznatek a zároveň potvrdil pozorování z městského jádra Prachatic, neboť ukázal že linie ulic jsou v těchto menších jihočeských městech jen velmi málo změněny a uchovávají tak stav z 13. až 14. století, kdy byla založena (*Beneš 1994, 108*). Transformace tržní osady v podhradí v nově vznikající město je

jednou z možných variant (zmiňovaných v kapitole 2.3) vývoje, jež souvisely s transformací raně středověkých hradů v jižních Čechách. Do suburbánní osady, budoucích Netolic – Starého Města, se zřejmě vyjma funkce vojenské, residenční a kultovní, přesunuly všechny funkce hospodářské, obchodní a výrobní. Existence vrcholně středověkého opevněného sídla v místě někdejšího správního hradu není doložena (*Hrubý 2006*).

4.2 Dosavadní poznatky o původní podobě a změnách hradiště

Hradiště bylo opevněno mohutným kamenito-hlinitým valem v dominantní poloze nad potokem. Na jižní straně je val porušen a poměrně hluboce proříznut novověkou cestou, a je možné, že zde bývala jedna z bran. Druhá brána se nachází v severní části a je dosud poměrně dobře zachována.

K poznání struktury opevnění přispěl výzkum společnosti ARCHEOS v roce 2000, při kterém byla identifikována raně středověká hradba hradu Netolice. Tvořila ji hradební zeď, která byla založena na komunikačních a destrukčních vrstvách antropického původu a souvisí s ní komunikační horizont s dubovým prknem (jakýsi pochozí chodník u vnitřku mladší části hradby). Vícefázovost hradby svědčí o tom, že tento úsek byl alespoň jednou opravován a zpevňován.

V týlu hradební zdi byly pozorovány dva žlaby, tesané do skalního podloží. Nejstarší vrstvy výzkumu lze podle keramiky předběžně datovat do 10. století. Nejmocnější souvrství ve středních vrstvách obou vytvořených sond obsahují bohatý keramický materiál z 12. a 13. století, což dokládá, že hlavní dobou rozvoje hradiště bylo právě toto období. Tento výzkum dokládá pohřbívání uvnitř hradiště, které se dělo minimálně od přelomu 12. a 13. století a pokračovalo i po zániku správní a zřejmě i obytné funkce hradiště v 2. pol. 13. století (*Beneš – Hrubý 2001*).

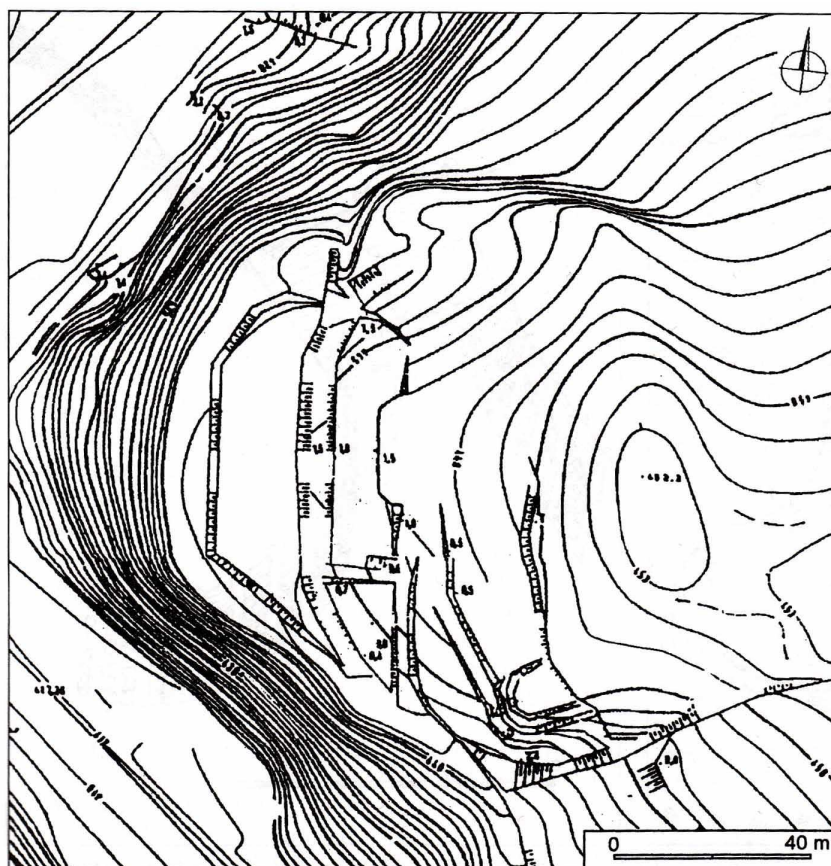
Na ploše hradiště stával kostel sv. Jana Křtitele, situovaný podle *Koláře (1873)* v jihovýchodním rohu hradiště. Tento kostel byl zrušen v rámci josefínských reforem a následně byl 2.7.1788 odprodán Janu Akcentovi a později zbořen. Jedno z mála vyobrazení kostela sv. Jana Křtitele se nachází na stropním obrazu z roku 1749 v klenbě lodi kostela sv. Václava v Netolicích (*Parkman 2003*).

Ke skutečnému stáří kostela sv. Jana Křtitele, době založení či jeho nejstarší podobě není prakticky téměř žádných dokladů (ať již archeologických či historických), nicméně pro hradiště tzv. hradské knížecí správy je právě existence kostelů v areálech hradů velmi charakteristická (*Beneš - Hrubý 2001; Kuthan 1977, 23*). V těsném sepětí

s hradskou organizací se totiž vyvíjela i nejstarší církevní územní správa označovaná jako velkofarní. Jejím základem byly kostely postavené na správních hradech (*Sláma 1987, 176*). Proto můžeme uvažovat o přítomnosti raně středověkého křesťanského chrámu i na hradišti v Netolicích a o tom, že právě na něj mohl přímo navázat pozdější kostel sv. Jana Křtitele.

Existence kostela je důležitá také díky hřbitovu, který při něm až do konce 18. století fungoval, a který tak mohl značně narušit výpovědní hodnotu archeologických situací (a to obzvláště nejstarších fází pohřbívání).

Původní konfigurace terénu je značně narušena vytvořením systému plochých terasovitých stupňů na akropoli (obr. na str. 36), které vznikly jako součást terénních úprav na konci 19. stol. Tyto terénní úpravy souvisely se stavbou výletního místa pro netolické občany jehož součástí byla restaurace, taneční parket, kulečnick a soustava ohradních a parkových zídek. Restaurace zde fungovala až do padesátých let 20. století, kdy byla zrušena komunisty (*Beneš 2008*).

Vrstevnicový plán hradiště Na Janu s vyznačením novodobých terasovitých úprav (*Beneš*)

O destruování netolického hradiště je však možno se dočíst již v článku J.N.Woldřicha z roku 1882 v časopise Památky archeologické a místopisné, kde píše: „Když se v posledních letech uvnitř prostory obci náležející zakládaly veřejné sady, skopala se část valu na straně jiho- a severovýchodní, aby se tím získalo země a kamení k urovnání půdy. Nyní tu stojí uprostřed sadů letní restaurace.“ (Woldřich 1882, 10). Dále Woldřich ve svém článku píše o nálezech hrobů, které však byly často odkryty a vyzvednuty neodborně stavebními dělníky, kteří nepovažovali všechny nálezy za hodnotné, a tak se například většina keramiky vůbec nezachovala.

Důležitost netolického hradiště byla dána jeho polohou před vstupem do hlubokého pohraničního hvozdu, nad křižovatkou starých dálkových cest. Přičemž cesta vedoucí jihozápadním směrem dodnes formuje základní orientaci městského půdorysu a druhá cesta (méně výrazná a význačná) křižovala předchozí ve směru od Doudleb přes Netolice na Bavorov a Volyni (Kašička – Nechvátal 1990).

4.3 Netolice v písemných pramenech středověku

První písemné údaje o netolických kastelánech a o podhradí s kostelem sv. Václava jsou o několik století mladší než archeologické doklady osídlení a stavby fortifikace a pocházejí až z 12. a 13.století.

Podle Kosmovy kroniky české (Hrdina – Bláhová 1972) patřily Netolice v roce 981 k pohraničním hradům panství Slavníkovců. Tento údaj je však již antikvován a hradiště je v současnosti spojováno s rozvojem knížecí správy a upevňováním přemyslovské moci v Čechách prostřednictvím promyšleného budování hradské organizace (Lutovský 1995; Lutovský – Petrář 2004, 83). Kosmova kronika je dílem literárním a tedy tendenčním, a jako taková nebyla a ani nemohla být psána jako vědecké historické dílo. Kronikář vtělil do díla svůj výklad dějin, svoje politické stanovisko, bájně děje popisoval a posuzoval optikou své současnosti a svých představ (Lutovský – Petrář 2005, 41).

K roku 1106 pak Kosmas zmiňuje Netolice podruhé, a to v souvislosti s cestou, po které do Čech vstupuje císař, jedoucí od Řezna.

Z počátku 12. století pochází doklad (listina Vratislava II. z roku 1088 je zřejmě falsem z 12.stol) o důchodu z Netolicka, který patřil knížeti, avšak jeho poměrná část byla odváděna vyšehradské kapitule. Zároveň se zmiňuje provoz na Zlaté stezce, což byla významná obchodní komunikace, jejíž jedna větev vedla právě kolem Netolic. Název „Zlatá stezka“ označoval od počátku 16. století tři staré komunikace, vedoucí

z Německa do Čech a které překračovaly pohraniční hvozdy Šumavy a Českého lesa. Ale nejvíce z nich toto jméno utkvělo na systému cest, které spojovaly Pasov s Českými zeměmi. Zlatá stezka patřila ve vrcholné době středověkých obchodních cest (od 13. do 16. století) k nejvýznamnějším spojnicím jižního Německa a stala se nejdůležitější tepnou vztahů této části tehdejší Říše s českými zeměmi. Nepřepravovalo se po ní pouze obchodní zboží (především sůl), ale oběma směry proudily také myšlenky, zkušenosti a kulturní statky (*Kubů-Zavřel 2007, 9*).

K roku 1167 je v písemných pramenech uváděn kastelán jménem Nemoj, a po něm řada dalších kastelánů, činných na tomto hradišti v průběhu 12. století až minimálně do roku 1222, kdy je jako poslední uváděn kastelán Bohuš. Seznam kastelánů přináší *Kuthan (1977, 224)* a *Sláma (1986, 82)*.

Dále pak k roku 1253 je v listině Přemysla Otakara II. jmenován kastelán Jaroslav jako svědek právního úkonu, který stanovil i privilegia vyšehradské kapitule (*Parkman 2003; Hrubý 2006*).

4.4 Historie a současnost výzkumů Na Jánu

Počátky moderní archeologie středověku v Čechách bývají kladeny do 20. let 20. století. Za charakteristické znaky vědecky koncipovaného terénního výzkumu lze považovat sledování širších prostorových souvislostí, zaznamenávání komplikované stratigrafie a provázanost inventáře archeologických vrstev a objektů s těmito kontexty (*Boháčová 2006*).

Počátky zájmu o hradiště Na Jánu shrnuje ve své práci *Dubský (1949)*, kdy udává že prvním, kdo lokalitu zavedl do literatury, byl *Kolář (1873)*. Kolář ve svém článku hradiště správně lokalizoval a stručně popsal. V jeho době bylo hradiště jistě výrazně zachovalejší, ale zemědělská činnost na něj již začínala pronikat (jak píše: „Na východní straně posud spozorovati můžeš mohutný hrb, který poli před desíti lety teprve zdělanými a zoranými se táhne od sráže polední ku srázi severní a přístupu bránil.“ *Kolář 1873, 651*). Nejhorší zásahy však hradiště teprve čekaly.

Ze zpráv *Koláře (1873)* a *Woldřicha (1882)* pak čerpal *Píč*, který netolické hradiště zařadil do seznamu hradišť s hliněnými valy a na základě citace článků výše zmíněných autorů hradiště stručně lokalizoval a popsal (*Píč 1909, 378*).

Woldřich (1882) ve svém článku o lokalitě na vrchu sv. Ján píše, že pohřebiště je ohraničeno na severovýchodní, východní a jihovýchodní straně valem, neoznačuje však místo jako hradiště. Nad tímto faktem se pozastavuje *Dubský (1949)*, který lokalitu

v roce 1946 navštívil a považuje ji za zjevné hradiště a navíc upozorňuje na to, že valy byly jistě ničeny nejen za doby Woldřichovy, ale určitě již při stavbě kostela, tedy v 15. století (je však otázkou, jak k tomuto datu dospěl). Dubský ve své práci také podal podrobný popis lokality včetně plánu a uvažoval o existenci dokonce dvou předhradí.

Až do konce 20. století však na hradišti neprobíhala žádná archeologická exkavační činnost, to se však změnilo s přelomem milénia (obr. na str. 40). V roce 2000 zde proběhl již výše zmiňovaný archeologický výzkum (*Beneš – Hrubý 2001*) a to v místech, kde měla v budoucnu stát rekonstrukce úseku raně středověké hradby s obranou věží. Tento výzkum kromě středověké hradby zachytil také část pohřebiště na kterém identifikoval celkem 18 pohřbů, z toho jeden pohřeb dítěte z vyšší sociální vrstvy (jak dokládá hrobová výbava).

V následujícím roce proběhl záchranný výzkum hlavního valu narušeného erozí, který byl proveden opět společností ARCHEOS a účastnili se ho Beneš J., Richterová J. a Vladař J. Výsledky výzkumu přispěly především k poznání vnitřní struktury valu. Jádru valu bylo tvořeno sypaným materiálem, který obsahoval ve vrstvách nad skalním podložím vedle jílovitého prachu i poměrně velké kameny, jejichž četnost směrem vzhůru klesala. Zdokumentována byla také vrstva přepáleného popelovitého materiálu, kterou však není možno jednoznačně datovat (*Beneš 2001*).

Přibližně v této době začala vznikat idea založení archeoparku na místě bývalého hradiště. Prvním objektem se stala v roce 2004 dřevěná hradba s obranou věží, při jejíž stavbě byl kladen důraz na maximální dobovou věrnost užitých materiálů, nástrojů i postupů. Díky plánům na stavbu dalších objektů následně vyvstala nutnost předstihového archeologického výzkumu který proběhl v letních měsících v letech 2007-2009, a jehož se zúčastnili i studenti Jihočeské univerzity. Jako obzvláště závažný se jeví nález kamenné zídky zděné na maltu, která by teoreticky mohla představovat právě základy kostela sv. Jana Křtitele, případně i starší stavby. Přesnější určení však bude zřejmě vyžadovat řadu geofyzikálních měření a případně i plošnější odkryv, takže na konkrétní oficiální výsledky je třeba ještě počkat (*Beneš a kol. – v tisku*).

V blízkém okolí Netolic bylo kromě výzkumu hradiště odhaleno ještě několik dalších nalezišť spadajících do kategorie rovinné sídliště a pohřebiště a 3 depoty mincí (z nichž dva jsou možná totožné), konkrétně denáry Bořivoje II., Vladislava I. a Soběslava I. Přehled, lokalizaci a seznam literatury k těmto drobnějším výzkumům přináší souhrnně článek *Parkmana (2003)*.

Plán hradiště Na Jánu v Netolicích s vyznačenými archeologicky zkoumanými plochami

5 Deskripce kovových nálezů z Netolic

Všechny zde analyzované předměty pocházejí z výzkumů na ploše akropole hradiště Na Jánu u Netolic, provedených mezi lety 2000 – 2009. Vybraná část předmětů byla již odborně očištěna a konzervována v Restaurátorských laboratořích Archeologického ústavu AV ČR v Praze, bohužel z časových důvodů nemohly být konzervovány všechny zajímavé předměty (Valešová 2010). K již zakonzervovaným předmětům jsem vytvořila kresebnou dokumentaci, ostatní jsem zdokumentovala pouze fotograficky, neboť jejich výsledná podoba se po očištění ještě může změnit. Předměty F 255 a F 92 sice podstoupily odborné očištění, ale vzhledem k přítomnosti velkého množství organického materiálu na jejich povrchu, nebyly očištěny zcela, aby se umožnily případné bioanalýzy. V důsledku toho není vůbec zřetelné jaký tvar železa se uvnitř nich skrývá a proto je do následujícího soupisu vůbec nezařazuji. Zároveň zde neuvádím nálezy zjevně recentního či subrecentního stáří, pokud se nejedná o předměty sporné povahy, jež by mohly pocházet z mnou sledovaného období.

Určení druhu kovu je pouze přibližné, protože nebyly provedeny analýzy složení kovu. Předměty jsem měřila s přesností na milimetr. Prsteny a záušnice byly změřeny s přesností na desetinu milimetru, neboť u nich taková přesnost může mít opodstatnění z hlediska typologického.

5.1 Očištěné a zakonzervované předměty

F 001 – podkova (obr. 1; 30)

Popis: obě ramena podkovy zachována v plné délce, ozub kvádříkového typu přítomen pouze na pravém rameni, patrných 5 děr pro podkováky, 6. (prostřední na pravé straně) zřejmě kryta organickými zbytky (dřevo), otvory pro podkováky čtvercové, podkováková rýha slabě znatelná na pravém rameni lícová plocha (která přiléhala ke kopytu) hladká

Rozměry: celková délka 11,1 cm, obvod 28,5 cm, šířka ramene 2 cm, výška ozubu (měřeno včetně síly podkovy) 2,3 cm, síla podkovy proměnlivá (důsledek koroze) 0,5 – 1 cm

Materiál: Fe

F 008 – přezka (obr. 2; 31)

Popis: dobře zachovalá přezka s ouškem tvaru písmene D, s prodlouženým krčkem, jež se směrem od ouška zužuje a v kterém je blíže k oušku proražen z rubu do líce kruhový

otvor, v místě připojení krčku k oku drobné symetrické boční výstupky (zdobení),
konec krčku rozšířen do tvaru písmene D, na rubu tohoto rozšíření válečkovitý výstupek
(na konci mírně roztepán) pro připevnění na řemínek

Rozměry: celková délka 3,8 cm, max. vnější šířka ouška 2,1 cm, max. vnitřní šířka
ouška 1,5 cm, délka krčku 2,1 cm, max. šířka krčku (bez výstupků) 0,8 cm, šířka
koncového rozšíření 1,1 cm, síla krčku 0,3 cm, výška koncového výstupku (včetně síly
krčku) 0,7 cm

Materiál: Fe

F 013 – nůž (obr. 00; 59)

Popis: čepel nože zachována v plné délce, na rukojeti patrné zbytky dřeva, hřbet čepel
mírně vyklenut, přechod ostří v trn špatně znatelný pro zbytky dřeva, snad rovný

Rozměry: celková délka 12,8 cm, délka čepel asi 8,8 cm (kvůli zbytkům dřeva není
zcela patrné kde přesně čepel končí), šířka čepel max. 1,2 cm

Materiál: Fe + dřevo

F 016-1 – kroužek (obr. 3; 32)

Popis: kruhově spojený drát

Rozměry: vnější průměr 1,7 cm, síla drátu 2 mm

Materiál: Fe

F 016-2 – prsten páskový (obr. 4; 33)

Popis: kruhově stočený pásek kovu, konce otevřeny, přesahují se, na vnější straně
vybíjená výzdoba v podobě opakujících se solárních motivů a svislých čar

Rozměry: vnější průměr 1,7 – 2 cm, výška 0,47 cm, síla plechu necelý 1 mm

Materiál: bronz/Fe

F 017 – soubor 7 esovitých záušnic (obr. 5; 34)

Popis: 7 exemplářů kruhových, mírně oválně deformovaných, záušnic, zcela nebo téměř
uzavřené, eso vždy ploše vyklepáno, ale šířkou příliš nepřesahuje šířku neroztepaného
drátu, mikroskopicky pozorovatelné zbytky vlasů

Rozměry: vzhledem k mírné deformaci měřen průměr vždy dvakrát, v delší a kratší ose
vně celé záušnice, mimo eso, kolmo na sebe, v mm

Materiál: bronz + zbytky vlasů

	17-1	17-2	17-3	17-4	17-5	17-6	17-7	aritmetický průměr
průměr - delší osa	14	16	16	17	19	18	19	17,0
průměr - kratší osa	11	15	13	16	16	15	15	14,4
síla drátu	1,7	2	1,8	2	1,9	2,1	2,1	1,9

F 024 – olověná kulička (obr. 6; 35)

Popis: předmět tvaru koule v jednom místě oploštělý, povrch poškrábaný

Rozměry: průměr 1,5 cm

Materiál: Pb

F 046 – klíč (obr. 7; 36)

Popis: dutý otočný klíč s vejčitým okem, na zubu/bradě patrný jeden zářez na spodní části a pravděpodobně zbytek druhého na vrchní části

Rozměry: délka 4,7 cm, průměr oka 2 cm, výška zubu 0,8 cm, šířka zubu 0,7 cm

Materiál: Fe

F 050 – dutý hrot (obr. 8; 37)

Popis: dutý kužel ze stočeného plechu

Rozměry: délka 4,1 cm, průměr podstavy kužele 0,6 cm

Materiál: Fe

F 067 – pružinové nůžky (9; 38)

Popis: pružinové (pérové) nůžky prstencového typu, prstenec oválný, pero v prstenci šířeji roztepané, v profilu se šířkou výrazně odlišující od ramen, nože nestejně široké a nestejně dlouhé

Rozměry: celková délka 24 cm, šířka prstence 5 cm, délka nožů 5,9 a 6,7 cm

Materiál: Fe

F 079 – pružinové nůžtičky (obr. 10; 39)

Popis: pružinové (pérové) nůžtičky prstencového typu, prstenec oválný, pero v prstenci šířeji roztepané, v profilu se šířkou výrazně odlišující od ramen, čepele nezachovány

Rozměry: celková délka 5,3 cm, šířka prstence 1,6 cm

Materiál: Fe

F 082 – tyčovitý fragment (obr. 11; 40)

Popis: silnější válcovitý předmět, mírně ohnutý

Rozměry: délka 4,3 cm, šířka 0,9 cm

Materiál: Fe

F 083 – slitek bronzu (obr. 12; 41)

Popis: kompaktní amorfní nahromadění bronzového materiálu, místy prostoupené zrníčky písku

Rozměr: 2,4 x 1,2 cm

Materiál: bronz + písek

F 087 – plochý fragment (obr. 13; 42)

Popis: čtverhranný fragment, z jehož jednoho rohu vybíhá úzké prodloužení, které je na konci mírně rozšířeno a snýtováno se spodní částí stejného tvaru (předmět je vyroben z jednoho kusu plechu, přeloženého napůl), mezi středem původně čtvercového těla předmětu a napojením prodloužení, blíže k okraji, se nachází kruhový výstupek odlišné barvy kovu, původně snad nýt či ozdoba

Rozměry: strana čtverce 1,8 cm, délka prodloužené části 2,1 cm, šířka prodloužení 0,2 cm (v koncové části 0,7 cm), síla předmětu 0,4 cm

Materiál: Fe

F 094 – svazek jehel (obr. 14; 43)

Popis: fragmenty minimálně 20 kusů jehel spečených dohromady korozními produkty, patrná špička jedné z jehel s trojúhelníkovým průřezem

Rozměry: délka svazku 5 cm, průměrná šířka svazku 1 cm

Materiál: Fe

F 101 – dutý hrot (obr. 15; 44)

Popis: dutý kužel ze stočeného plechu

Rozměry: délka 4 cm, průměr podstavy kužele 1 cm

Materiál: Fe

F 123 – 2 bronzové slitky (obr. 16; 45)

Popis: nepravidelné slitky bronzoviny přibližně stejné velikosti, v jednom patrný kousek vtaveného kovového plíšku s vybíjenými rovnoběžnými čárami

Rozměry: přibližně 2 x 1 cm, výška vtaveného plíšku min. 0,7 cm

Materiál: bronz

F 125 – fragment bronzového okraje (obr. 17; 46)

Popis: fragment pravoúhle odsazeného okraje, na straně protilehlé k odsazení hrubý, hrbolatý povrch se zrnky písku

Rozměry: výška fragmentu 1,8 cm, max. šířka fragmentu 2,9 cm, šířka okraje 1,7 cm, síla odlitku 1 cm

Materiál: bronz

F 127 – 15 ks bronzových kuliček a jeden nýtek (obr. 18; 47)

Popis: nepravidelné kuličky a nýtek s mírně roztepanou hlavou

Rozměry: kuličky do 0,5 cm, nýtek délka 1,2 cm, šířka 0,3 cm

Materiál: bronz

F 139 – kroužek (obr. 19, 48)

Popis: kruhově stočený drátek, konce se přesahují, výraznější stopy koroze na části oproti překřížení konců

Rozměry: vnější průměr 1,7 – 1,9 cm, síla drátu 1 mm

Materiál: bronz

F 141 – bronzový předmět (obr. 20; 49)

Popis: protáhlý předmět, na jednom konci kulovitě zesílený, fragment ?, v důsledku silné koroze původní charakter nejasný

Rozměr: délka 2,5 cm, šířka 0,8 – 1 cm, výška 0,4 - 0,8 cm

Materiál: bronz

F 153 – prsten (obr. 21; 50)

Popis: kruhově stočený drát, konce otevřené, překrývající se, ploše roztepané, sekundární deformace do oválného tvaru

Rozměry: průměr 1,4 - 1,8 cm, síla drátu 1,2 mm

Materiál: bronz

F 157 – 2 bronzové slitky (obr. 22; 51)

Popis: větší a menší ploché amorfní bronzové slitky se zrnitým povrchem a množstvím pískových zrn zatavených v hmotě

Rozměry: větší slitek přibližně 2,8 x 1,9 cm, menší slitek 2 x 1,1 cm

F 176 – prsten splétaný (obr. 23, 52)

Popis: kroužek tvořený třemi vzájemně se ovíjejícími drátky, konce otevřené, mírně se překrývající, ke konci se síla kroužku ztenčuje

Rozměry: vnější průměr 2,1 cm, síla spleteného kroužku uprostřed délky 3 mm

Materiál: bronz

F 207 – kulička (obr. 24; 53)

Popis: drobná hrozníčkovitá kulička s výstupkem připomínajícím fragment sloužící k připojení k další (neznámé) části, kolem tohoto výstupku stříbrné zabarvení

Rozměr: 0,55 x 0,8 cm

Materiál: bronz

F 216 – obdélníkový fragment (obr. 25; 54)

Popis: podlouhlý, obdélný fragment, na povrchu zřejmě kapky jiného kovu, hnědé barvy, na jednom konci výrazná větší kapka, před očištěním a konzervací byla pokryta žlutým povlakem (korozní produkt určitého kovu ?)

Rozměry: délka 3,7 cm, šířka 1 cm, tloušťka 0,5 cm

F 230 – fragment se závitem (obr. 26; 55)

Popis: dutý závit nasazený na fragmentu čtverhranného průřezu

Rozměry: celková délka 2,6 cm, max. šířka závitu 1,3 cm, vnitřní průměr závitu 0,5 cm, strany čtverhranného fragmentu 0,4 x 0,5 cm

Materiál: Fe, možná Au

F 240 – fragment (obr. 27, 56)

Popis: hranatý fragment, na jednom konci mírně zesílený

Rozměry: 1,9 x 0,7 cm

Materiál: Fe

F 246 – trn přezky (?) (obr. 28; 57)

Popis: tyčinka na jednom konci zúžená do špičky, na druhém roztepaná do plochy a svinutá

Rozměry: délka 3 cm, šířka zavínutého konce 0,56 cm, síla špičky 2 mm

Materiál: Fe

F 252 – přezka (obr. 29; 58)

Popis: přezka s oválným (možná původně kosočtverečným) ouškem, zachován fragment trnu, k oušku připojen krátký krček, na jedné straně s výstupkem na rubovou stranu, na druhé straně krček odlomen, povrch silně zkorodován

Rozměry: celková délka 3,8 cm, délka krčku 1,4 cm, max. vnitřní průměr ouška 1,6 cm, max. vnější průměr ouška 2,5 cm, síla krčku asi 2 mm (v důsledku koroze proměnlivá), výška výstupku na krčku (včetně síly krčku) 0,5 cm

Materiál: Fe

5.2 Neočištěné a nezakonzervované předměty

Vzhledem k tomu, že tyto předměty na sobě mají vrstvu nečistot a korozních produktů, jsou uváděné rozměry často pouze orientační. U nálezů amorfních bronzových kuliček a slitků považují za dostatečně informativní pouhé označení názvem, bez podrobnějšího popisu.

F 003 – dvouramenná skoba úzká (obr.60)

Popis: tělo i ramena skoby úzké (tzn. skoba dosedala na materiál do kterého byla zatlučena její ramena užší stranou.

Rozměry: délka těla 4 cm, šířka těla 0,6 cm, délka ramen 4,5 a 4,8 cm, tloušťka 0,2 cm

Materiál: Fe

F 004 – jednoramenná skoba úzká (obr. 61)

Popis: úzká jednoramenná skoba obdélného průřezu

Rozměry: délka těla 3,7 cm, délka ramene 1,4 cm, šířka 0,6, cm, tloušťka 0,2 cm

Materiál: Fe

F 010 – polovina podkovy + 2 fragmenty podkovy (?) (obr. 62)

Popis: necelá polovina podkovy s dobře patrným klínovitým ozubem, otvory pro podkováky ani podkováková rýha v současném stavu nejsou rozeznatelné; jeden z fragmentů má destičkovitý tvar s patrným zbytkem kruhového otvoru, druhý fragment má tvar nepravidelné hroudy

Rozměry: půlka podkovy – délka 10,4 cm, max. šířka ramene přibližně 2 cm, výška ozubu 1,3 cm, směrem od ozubu k přední části se síla podkovy ztenčuje; amorfní fragment má rozměry přibližně 3 x 4 cm; destičkovitý fragment má přibližně tvar

čtverce o straně 2,5 cm

Materiál: Fe

F 011 – fragment čepele nože (obr. 63)

Popis: podlouhlý pásovité výkovek, na jednom konci rovně ulomený, na druhém mírně se zužující, s ulomenou špičkou

Rozměry: délka 6,3 cm, max. šířka 1,5 cm

Materiál: Fe

F 012 – fragment čepele nože (obr. 64)

Popis: plochý výkovek se šikmo ulomenými konci

Rozměry: délka 13,3 cm, max. šířka 1,9 cm

Materiál: Fe

F 014 – nůž (obr. 65)

Popis: nůž se stěnění, čepel nože dochována v plné délce, v ulomené stěnění 2 otvory, v krajnějším zachován válečkovitý, zřejmě bronzový nýt

Rozměry: celková (dochovaná) délka 15,4 cm, délka čepele přibližně 8,8 cm (není zcela zřejmé rozhraní mezi rukojetí a čepelí), max. šířka čepele 1,2 cm

Materiál: Fe + bronz (?)

F 015 – záušnice (obr. 66)

Popis: esovitá záušnice mírně deformovaná oválně, s jednoduchým neroztepaným esem

Rozměry: vnější průměr 1,7 – 2 cm, síla drátu 2 mm

Materiál: bronz (?)

F 018 – nůž (obr. 67)

Popis: čepel nože na hřbetě vyklenutá, ostří rovné, řap částečně odlomen, oboustranně odsazen od čepele

Rozměry: délka 10,5 cm, max. šířka 2 cm

Materiál: Fe

F 020 – 3 fragmenty čepele (obr. 68)

Popis: ploché úlomky pokryté vrstvou korozních produktů a zřejmě i organického materiálu

Rozměry: 5,3 x 2 cm, 2,5 x 1,9 cm, 1,8 x 1,9 cm

Materiál: Fe

F 023 – hrot (obr. 69)

Popis: tyčinkovitý předmět, v 2/3 své délky rozšířen

Rozměry: délka 6,1 cm, tloušťka v místě rozšíření 1 cm

Materiál: Fe

F 025 – olověná kulička (obr. 70)

Popis: předmět tvaru koule v jednom místě oploštělý

Rozměry: průměr 1,4 cm

Materiál: Pb

F 036 – tyčinka (obr. 71)

Popis: fragment tvaru tyčky

Rozměry: 7,1 x 0,4 cm

Materiál: Fe ?

F 041 – olověná kulička (obr. 72)

Popis: předmět tvaru koule, povrch poškrábaný

Rozměry: průměr 1,6 cm

Materiál: Pb

F 047 – dutý hrot (obr. 73)

Popis: dutý kužel ze stočeného plechu

Rozměry: délka 3,1 cm, průměr podstavy kužele přibližně 1 cm

Materiál: Fe

F 055 – ataše vědra (závěsné kování) (obr. 74)

Popis: ohnutá tyčinka zřejmě obdélného průřezu s kotvovitě vyhnutými rameny

Rozměry: šířka 6 cm, výška 4,3 cm

Materiál: Fe

F 072 – trojúhelníkový fragment (obr. 75)

Popis: plochý trojúhelníkový zlomek, na špičce kapkovitě zesílený

Rozměry: max. šířka 2,6 cm, max. délka 1,6 cm

Materiál: Fe

F 074 – ohnutý drátek (obr. 76)

Popis: drátek ohnutý do tvaru písmene U, na jednom konci zašpičatělý

Rozměry: délka drátu 4,5 cm, síla drátu 0,1 cm

Materiál: Fe ?

F 078 – fragment čepele nože (obr. 77)

Popis: plochý výkovek, na jednom konci výrazně se zužující, špička čepele zachována, konec odlomen

Rozměry: délka 7,4 cm, šířka 1,6 cm

Materiál: Fe

F 099 – zkorodovaný bronzový předmět (asi 2 cm) (obr. 78)

F 104 – 3 kusy bronzových slitků (velikost přibližně 3 x 2 cm, 2 x 1,5 cm, 1 x 1 cm) (obr. 79)

F 118 – 2 fragmenty strusky (obr. 80)

Popis: silně porézní úlomky nepravidelného tvaru

Rozměry: větší úlomek 2,2 x 1,5 cm, menší úlomek přibližně rovnoměrný o straně 0,5 cm

Materiál: barevný kov

F 119 – kapka kovového materiálu (obr. 81)

Popis: černě zbarvená kapka, z jedné strany zcela oploštělá

Rozměr: délka 1,7 cm, šířka 1,3 cm, výška 1 cm

Materiál: barevný kov

F 120 – bronzový kruh (obr. 108)

Popis: uzavřený kroužek z drátu (tyčinky) kruhového průřezu

Rozměry: vnější průměr 3,5 cm, síla drátu 0,5 cm

Materiál: bronz

F 129 – 4 ks amorfních bronzových hrudek (do 0,5 cm) (obr. 82)

F 130 – 3 ks amorfních bronzových hrudek (do 0,5 cm) (obr. 83)

F 134 – fragment bronzového plíšku (obr. 84)

Popis: plochý, trojúhelníkový fragment s jednou stranou okrouhlou

Rozměry: dochovaný poloměr kruhu 0,7 cm

Materiál: bronz

F 135 – oválný bronzový fragment (0,5 – 1 cm) (obr. 85)

F 138 – amorfní bronzová hruška (průměr asi 1,5 cm) (obr. 86)

F 140 – bronzový fragment (obr. 87)

Popis: drobná kulička s nepravidelným povrchem

Rozměry: průměr 0,4 – 0,5 cm

Materiál: bronz (?)

F 142 – plochý bronzový fragment (asi 1,5 x 0,5 cm) (obr. 88)

F 144 – 12 kusů bronzových hrušek do 0,5 cm + 1 bronzová hruška s průměrem asi 1 cm (obr. 89)

F 147 – nepravidelná bronzová kulička (0,5 – 1 cm) (obr. 90)

F 152 – 6 ks drobných bronzových fragmentů (velikost pod 0,5 cm) (obr. 91)

F 154 – fragment nože (obr. 92)

Popis: čepel nezachována v plné délce, hřbet rovný, ostří značně poškozeno korozí, původně zřejmě rovné, řap odsazen od čepele v ostrém úhlu

Rozměry: délka 7,1 cm, šířka 1,5 cm

Materiál: Fe

F 158 – bronzový slitek (asi 1,5 x 1,5 cm)(obr. 93)

F 158 – fragment vrtáku (obr. 94)

Popis: pravotočivá část lopatky

Rozměry: délka 4,3 cm, šířka 1,6 cm

Materiál: Fe ?

F 166 – fragment šídla (?) (obr. 95)

Popis: tyčinkovitý předmět, na jednom konci se zužující, zřejmě polovina šídla

Rozměry: délka 3,9 cm, šířka 0,2 cm

Materiál: slitina Fe ?

F 174 – fragment čepele (obr. 96)

Popis: čepel (zřejmě z nože) s ulomeným řapem i špičkou, na jedné straně sekundárně deformovaná ohnutím

Rozměry: délka 9 cm, šířka 1,6 cm

Materiál: Fe

F 190 – fragment nože (obr. 97)

Popis: zlomek čepele z oblasti napojení na řap, hřbet rovný, rovně přechází v řap, ostří zřejmě rovné, odsazené od řapu (jednostranně odsazený řap)

Rozměry: délka 3,9 cm, šířka 2,2 cm

Materiál: Fe

F 191 – bronzový slitek (asi 1 x 2 cm) (obr. 98)

F 206 – bronzová kulička (do 1 cm) (obr. 99)

F 208 – nůž (obr 100)

Popis: čepel zachována v plné délce, hřbet i ostří stejnoměrně vyklenuty, přechod v řap špatně patrný pro větší množství neočištěného materiálu, zřejmě přechází bez výrazného odsazení, konec řapu zřejmě odlomen

Rozměry: délka 13,8 cm, šířka 1,7 cm

Materiál: Fe

F 211 – bronzová kulička (do 0,5 cm) (obr. 101)

F 213 – bronzová kulička (do 0,5 cm) (obr. 102)

F 215 – fragment čepele (obr. 103)

Popis: plochý trojúhelníkový zlomek

Rozměry: přibližně 3,3 x 1,8 cm

Materiál: Fe

F 218 – bronzová kulička (0,5 – 1 cm) (obr. 104)

F 219 – nepravidelná bronzová hrudka (do 1 cm) (obr. 105)

F 221 – pružinové nůžky (obr. 106)

Popis: pružinové (pérové) nůžky prstencového typu, prstenec kruhový, oblouk pera není zřejmě šířeji roztepán ani se v profilu výrazně nerozšiřuje proti ramenům, blížeji však ze současného stavu předmětu nelze soudit, na povrchu předmětu dochováno množství textilních útržků

Rozměry: celková délka 28 cm, šířka prstence 5,4 cm, délka nožů přibližně 9,5 a 8 cm

Materiál: Fe + útržky textilie

F 239 – ohnutý plíšek (obr. 107)

Popis: půlka kroužku z bronzového plechu, přeložená napůl (čtvrtek)

Rozměry: max. dochovaný průměr 2 cm

Materiál: bronz

6 Analýza kovových nálezů z Netolic

Počet nalézáných předmětů je jistě ovlivněn již výše zmiňovanou snahou středověkého člověka o záchranu kovových předmětů o větší hmotnosti a snad i menší pravděpodobností dochování drobných řemeslnických nástrojů (*Belcredi 1983*).

Vzhledem k nálezovým okolnostem není u většiny výrobků možné provést jejich sídelně topografické zhodnocení. Výzkumy netolického hradiště stále ještě probíhají a postupně dochází k vyhodnocování stratigrafií, artefaktů a ekofaktů, které by v budoucnu měly objasnit pozorovanou terénní situaci. Řada vrstev je zatím datována pouze přibližně. Některé vrstvy na Netolickém hradišti Na Jáně byly dokonce v minulosti přemístěny a došlo tak v některých případech k promíchání materiálu z různých období. V takových případech je možno materiál datovat pouze podle typologického zařazení, často velmi široce nebo vůbec. Zvláště obtížně interpretovatelná je situace v celém sektoru E v sondě 10, kde jsou vrstvy tvořeny velkým množstvím vzájemně se porušujících hrobů, s nálezy materiálu spadajícími do 10. – 18. století.

Vzhledem k složité stratigrafické a interpretační situaci budu dataci řešit v následujícím textu u každého předmětu zvlášť. Kromě nálezů pocházejících z výzkumů z let 2000 – 2009 zařazují i předměty popsané a nakreslené *Woldřichem* (1882), které údajně pocházely z hrobů ve valu porušovaným při stavbě letní restaurace na ploše akropole hradiště Na Jáně v 19. století. Woldřich však nebyl přítomen objevení těchto předmětů a na základě vyprávění dělníků o nálezech keramických střepů a absenci koster usoudil zde na žárované pohřebiště. To však vyvrací již *Dubský (1949)*. Woldřich také uvádí, že v každém hrobu byl nalezen jeden přeslen, což by nasvědčovalo tomu, že se jednalo nejspíše o ženské hroby (*Lutovský 2001, 273*). Právě z těchto hrobů by také mohly pocházet nálezy objevené při současných výzkumech ve svrchních vrstvách jež obsahovaly promíšený recentní a středověký materiál. Domnívám se, že v rámci analýzy kovového materiálu z hradiště je třeba se zabývat i nálezy dislokovanými a bez popisu detailních nálezových okolností. K stejnému závěru došli i *Profantová – Stolz (2006)*, když se rozhodli zhodnotit soubor nálezů získaných nelegálně hledači kovů v Tismicích.

6.1 Zemědělské nástroje

Zatím z hradiště Na Jánu není doložen žádný předmět jenž mohl sloužit v rostlinné výrobě, což může mít řadu důvodů. Je možné, že z čistě statistických příčin se náhodně žádný nenašel, neboť doposud byla prozkoumána pouze malá část z celkové plochy hradiště, a budoucí výzkumy tento stav změní.

Avšak i na lokalitách, kde k nálezům takového zemědělského náčiní došlo, se většinou jedná o náhodné a nepočtené předměty, jež se dochovaly v důsledku ztráty či jako obsahy depotů (*Kudrnáč 1970*). Navíc i v případě náhodného dochování většího souboru nálezů zemědělských nástrojů (většinou v důsledku neznámého neštěstí jež způsobilo náhlé rychlé vylidnění lokality) je třeba opatrnosti, pokud bychom chtěli soubor statisticky hodnotit a usuzovat z toho na význam a zastoupení jednotlivých předmětů v životě tehdejších zemědělců. Především proto, že neznáme velikost plochy, která byla zemědělsky skutečně obdělávána, a dále ani počet majitelů předmětů a komplexnost dochovaného souboru (*Pleiner 1959*). I při zmíněné opatrnosti je ale možno z absolutní absence nálezů vyčíst jistou informaci. Příčinou nenalézání by mohlo být to, že zemědělci na hradišti vůbec nesídlili a pouze ho zásobovali svými produkty. Další variantou je sezónní umístění nástrojů mimo hradiště do blízkosti polí (*Belcredi 1988*).

Jediným typem předmětu z hradiště Na Jánu jenž spadá do této kategorie (ale zato nalezeným ve třech exemplářích) jsou nůžky. *Belcredi (1989)* je sice řadí k zemědělským nástrojům, neboť se mohly používat k stříhání ovcí, ale zrovna tak by bylo možno přiřadit je k řemeslnickým nástrojům (např. stříhání textilních látek) nebo k domácí výbavě (funkce v osobní hygieně - stříhání vlasů, vousů, nehtů). Nálezy z Mikulčic dokonce nasvědčují tomu, že nůžky byly častěji standardní domácí výbavou v domácnosti vyšších sociálních vrstev než zemědělským nástrojem (*Poláček a kol. 2003, 628*).

Slované používali dvou typů nůžek, nůžky pérové (pružinové, ovčácké) a dvoudílné nůžky stěžejové (šarnýrové). Pérových nůžek se užívalo všeobecně, stěžejové nůžky v časném středověku znali pouze Slované východní a jižní v Bulharsku (u nás tyto zdomácněly až v vrcholném středověku a raném novověku). U pérových nůžek je třeba poukázat na shodnost tvarů laténských, římských a hradištních. Římské nůžky však mají raménka tenká, plochá, obdélníkového průřezu, zatímco raménka časně středověkých nůžek jsou utvořena z hrubé tyče nejčastěji kruhového, vzácněji hranatého průřezu.

Těchto nůžek s raménky z hrubé tyče se užívalo po celé hradištní období a udržely se až do vrcholného a pozdního středověku.

Pérové nůžky měly již od laténu dva základní tvary. U prvního bylo pero nůžek ohnuto v prostém oblouku, u druhého v ohbí prstencovitě vykováno a sevřeno. V římském období více užívali nůžek prvního tvaru, v časném středověku Slované naopak nůžek s perem prstencovitě sevřeným, přičemž prsteneček časně středověkých nůžek nebyl na rozdíl od starších vždy výrazný, pevně sevřený. Toto zjištění platí pro Čechy, Polsko a východní Slovany. Nálezy obloukových nůžek jsou v časném středověku v průměru starší než nálezy nůžek prstencových, i když se oba typy po celou dobu svého používání vyskytují zároveň, a někdy i na stejném nalezišti. Zároveň se oba typy pérových nůžek v časném středověku vyznačují tím, že je-li jejich pero šířěji roztepané, pak se v profilu šířkou náhle odlišuje od raménka, zatímco starší i mladší nůžky se v profilu od nožů k peru rozšiřují pozvolna a stejnoměrně. Koncem mladohradištního období a ve středověku se obloukové pružinové nůžky zřejmě již vůbec nepoužívaly, byly rozšířeny jen nůžky prstencové pružinové (Beranová 1967). Poláček a kol. (2003, 623) vyčleňuje ještě přechodný typ mezi obloukovými a prstencovými nůžkami, a to nůžky obloukové s odsazeným perem. Všem těmto zjištěním odpovídá i fakt, že všechny tři nalezené exempláře nůžek z netolického hradiště, datovaného do počátku druhého tisíciletí, jsou nůžkami pérovými s prstencovitě sevřeným perem. Přičemž nůžky označené F 79 a F 67 mají pero, jež je šířěji roztepané a v profilu se šířkou náhle odlišuje od raménka, zatímco nůžky označené F 221 nemají pero příliš široce roztepané (možná vůbec) a ani v profilu se tak šířkou náhle neodlišují od raménka (alespoň jak lze soudit ze současného neočištěného a nezakonzervovaného stavu). Zároveň oblouk pera je u nůžek F 79 a F 67 tvaru oválného zatímco u nůžek F 221 je kulatý. Beranová (1967) ve své práci uvádí i nálezy nůžek, jež měly na peru přinýtováno zařízení na přivěšení. Nic takového jsem však u Netolických nálezů nepozorovala.

Pérové nůžky patřily v minulosti k užitečným avšak na výrobu dosti náročným předmětům. Od prvotřídních, provozně spolehlivých kusů se vyžadovala tvrdost břitových hran čepelí a pružnost v oblouku pera. V obou případech bylo nutno tato místa vyrobít z oceli, nebo je ocelí vyztužit. Ocel v břitu by měla být kalena, nebo mírně popouštěna, ocel v oblouku pera ponechána v přírodním stavu nebo (a to lépe) zušlechťena. Jedině takové nůžky dobře pružily a nadměrně se netupily (Hošek 2004).

Pružinové nůžky z netolického hradiště jsou sice všechny tři stejného (prstencového) typu, přesto se však od sebe významně liší a tyto odlišnosti mohou odrážet i jejich rozdílnou roli v každodenním životě jejich středověkých majitelů.

Začněme nůžkami číslo F67. Srovnáme-li délku těchto nůžek například s nálezem z Mikulčic (*Poláček a kol. 2003, 623 - 626*), kde se našlo 68 exemplářů pružinových nůžek (byť převážně obloukového typu), jedná se o nůžky patřící svými rozměry k nejdelším. Tyto nůžky byly nalezeny v intaktní kulturní vrstvě (zřejmě raně středověkého stáří). Vzhledem k tomu, že nálezové okolnosti nám příliš indicií k interpretaci neposkytují, můžeme vycházet pouze z místa nálezů, kterým je akropole hradiště, a předpokládat (na základě analogií z Mikulčic či Pohanska u Břeclavi), že tyto nůžky sloužily spíše k řemeslné (nejspíše textilní) výrobě či jako vybavení v domácnosti. Domnívám se, že jejich rozměry je činí v použití k hygienickým účelům méně praktickými (ale vyloučit zcela tuto možnost nelze).

Na zcela opačném konci pomyslné velikostní stupnice, leží nález fragmentu nůžek č. F 79. Stejně jako u předchozího nálezů se jedná o pružinové nůžky prstencové, jejich dochovaná délka je 5,3 cm. Čepele se v důsledku odkorodování či odlomení nedochovaly, a tudíž nelze posoudit kvalitu čepelí a ostří, a ze stejného důvodu není ani možno vyloučit pouze symbolickou funkci tohoto miniaturního nástroje. U symbolického předmětu bych předpokládala pouze zběžné vykování, bez použití ocelových břitů či alespoň nauhličení čepelí, za účelem dodání nezbytné tvrdosti. Pokud se mělo jednat o funkční nástroj, musely být čepele nakovány na konci ramen nůžek (jejich nakování na dochovaná ramena by téměř znemožňovalo užití nástroje, neboť by minimalizovalo prostor pro uchopení, zároveň pro tuto variantu nesevřídčí žádný náznak rozšíření na dochovaných ramenech nůžek), čemuž by napovídalo i mírné zesílení na konci delšího dochovaného ramene. Původní velikost nůžek tak musela být dle mého názoru minimálně o 2 – 3 cm větší. Tyto malé nůžky se našly ve svrchní vrstvě s četnými příměsemi recentního materiálu na ploše akropole hradiště. Promíšení středověkých a recentních vrstev je zjevně důsledkem terasových úprav plochy akropole v 19. století.

Přestože například mikulčické nálezů (*Poláček a kol. 2003, 626*) rozdělené do velikostních kategorií (přibližně od 10 do 28 cm), nevykazují žádné funkční rozlišení v závislosti na velikosti, domnívám se, že netolický nález č. F79 je funkčně určen již svými rozměry, neboť stříhání látek, ovcí, či postřihování sukna s tímto drobným nástrojem je v podstatě nemyslitelné. Vzhledem k velikosti těchto nůžek předpokládám,

že nebyl-li jejich účel čistě symbolický, pak mohli být využity nejspíše k osobní hygieně případně v rámci textilního řemesla k stříhání nití. Analogii k netolickému nálezů můžeme najít v nálezech z dvorce v Žatci, odkud pochází pérové nůžky (jednou tak velké, ale kompletní, v plné délce) z poloviny 11. století, popsané jako nůžky pro stříhání vlasů, vousů či nehtů (*Sommer – Třeštík – Žemlička 2000, 271*).

Třetí nalezený exemplář nůžek označených F 221 je zřejmě nejzajímavější, neboť pochází z hrobu č.22 odkrytého v létě 2009 a předběžně datovaného do mladohradištního období. Hrob byl kryt masivním náhrobním kamenem, ze kterého se zachovala pouze polovina, a obložen kameny. Hrobová jáma byla přibližně 50 cm hluboká. V blízkosti tohoto hrobu ležel další, se stejnou orientací, ale krytý masivnějším a větším náhrobním kamenem. V sousedství těchto hrobů byly nalezeny pozůstatky církevní architektury, a všechny přímé i nepřímé souvislosti ukazují, že relikty objevené architektury lze přiřadit zaniklému a zbouranému kostelu sv. Jana Křtitele. Orientace a charakter hrobů v daném prostoru souvisí s půdorysem stavby a je do budoucna příslibem pro detailní poznání vztahu pohřebiště a objevené církevní architektury (*Beneš a kol. – v tisku*).

V hrobě č. 22 se nacházela lidská kostra v poloze na zádech, ruce podél těla, nohy natažené, orientace Z-V. Samotné nůžky byly uloženy pod pravou půlkou pánve, jejich čepele směřovaly anteriorně. Žádnou jinou výbavu hrob neobsahoval. Bohužel zatím nebyl dokončen antropologický posudek koster nalezených v této sezóně a tak není známo zda jedinec, jenž byl na cestu do záhrobí vybaven těmito nůžkami, byl mužského či ženského pohlaví, ani jaký byl jeho přibližný věk v době smrti (každopádně se nejednalo o dítě). Tento fakt značně omezuje snahu o přesnější interpretace. Přesto je možno nastínit hlavní významy, jež mohly být nalezeným nůžkám ve své době přisuzovány.

Nemuselo se jednat pouze o předmět každodenní potřeby, ale i o symbol funkce pohřbené osoby. V takovém případě je možno nalézt analogii například ve výsledcích výzkumů hrobů biskupů na Pražském hradě. Konkrétně u nálezů z hrobu biskupa Jana II. pohřbeného v roce 1236. Nůžky nalezené v jeho hrobě jsou klasickými tzv. ovčáckými nůžkami. Jejich nález v tomto kontextu není obvyklý. Pravděpodobně měly zdůraznit funkci biskupa jako pastýře či symbolicky postřižiny (*Bravermanová 2004*). Rozhodně však tyto nůžky z hrobu biskupa Jana II. nebyly jednoduchým výkovkem, který by nejlépe odpovídal předmětu s jen symbolickou funkcí, jak dokládá metalografický posudek *Jiřího Hoška* (2004). Vzhledem k faktu, že ani jeden

z exemplářů nůžek nalezených v Netolicích Na Jánu nepodstoupil zatím metalografickou analýzu, nedá se o jejich kvalitě říci nic bližšího.

Hypotézu o nevšedním významu nůžek coby součásti hrobové výbavy podporují i starší nálezy z Moravy. V nálezech z velkomoravských hrobů se nůžky objevují pouze vzácně, a převážně se vždy jedná o hroby z významných center. V Mikulčicích byly pružinové nůžky (obloukového typu) nalezeny ve 4 hrobech z velkomoravského období. Všechny 4 hroby byly mužské. Tři z těchto hrobů patřily podle svého umístění a bohaté hrobové výbavy, příslušníkům nejvyšších společenských vrstev. Je pravděpodobné, že tyto nůžky byly součástí osobního vlastnictví zemřelých a jen těžko je můžeme za daných okolností dávat do souvislosti s jejich užitím coby ovčáckého nástroje. Spíše se než o nástroj zemědělský se jednalo o nástroj buď řemeslnický nebo sloužící k osobní hygieně. V úvahu je třeba brát i jeho možnou roli v obchodu (*Poláček a kol. 2003, 639*).

V rámci sledování možných symbolických významů přítomnosti pérových nůžek v hrobové výbavě je třeba uvést nález z pohřebiště u kostela sv. Jana v Schaffhausenu (Švýcarsko). Zde byl objeven hrob asi pětadvacetileté ženy, která zemřela při porodu spolu s dítětem, které částečně vězelo v těle matky. Křesťanský pohřební ritus však zaručoval právo na pohřeb v posvěcené půdě pouze pokřtěným. Situace byla vyřešena společným pohřbem na kostelním hřbitově, ale s přidáním pérových nůžek k chodidlům mrtvé ženy, jejichž význam snad spočíval v symbolickém odstřižení dítěte od matky (*Unger 2002, 85*).

Nůžky z netolického hrobu č. 22 mohou v budoucnu poskytnout i další informace. Na jejich povrchu se díky procesu petrifikace zachovaly zbytky textilie. Tento proces spočívá v působení iontů těžkých kovů na textilní vlákna, čímž je omezen a zpomalen rozklad organických látek, z kterých jsou tato vlákna tvořena. Pokud k takovému zachování došlo na povrchu předmětů z bronzu, zlata či stříbra, je většinou možno kromě vazby a původní tloušťky nití určit také použitou textilní surovinu. Jiná situace je ale u předmětů železných, jejichž koroze textilní vlákna nejen pokryje, ale rovněž prostoupí a je vůči nim agresivnější. Zůstane tak sice zachována dobře patrná struktura tkaniny, ale použitá textilní surovina je prakticky nezjistitelná (*Březinová 2007, 11*).

Obdobný textilní fragment jako na netolických nůžkách č. F 221 se zachoval i na výše zmiňovaných nůžkách z hrobu biskupa Jana II. Na nůžkách z Netolic z hrobu č. 22 se však textilie dochovala ve výrazně větší míře a stane se v brzké době předmětem odborného zkoumání. Bohužel výsledky analýz budou známy až po uzávěrce odevzdání diplomových prací a tak je zde již nestihnou reflektovat. Lze však předpokládat, že takto

získané informace o materiálu a typu vazby oděvu pohřbeného, z kterého pravděpodobně zbytky textilu pocházejí, napomohou ke konkretizování našich představ o pohřbeném jedinci i jeho pozici v tehdejší společnosti.

Domnívám se, že mezi zemědělské nástroje je možno zařadit také nález *Woldřichův* (1882), který popisuje jako hrot kopí, v jehož tuleji tkví zbytky ratiště. podle jeho nákresu se tento předmět jeví spíše jako hrot dřevěných vidlí, a jaké byly nallezeny např. na Pfaffenschlagu (*Nekuda 1975, 54, 59*) nebo v Sezimově Ústí (*Krajíc 2003*).

6.2 Řemeslnické nástroje

Vzhledem k tomu, že podoba těchto předmětů závisela na jejich funkci, a osvědčené tvary dobře plnící svůj účel se po dlouhou dobu neměnily, nejsou tyto předměty příliš chronologicky citlivé. Například řada dnešních kovářských či tesařských nástrojů má v podstatě stejný tvar jako ve středověku, změnil se jen způsob jejich výroby. Z předmětů zařaditelných do kategorie řemeslnických nástrojů bylo v Netolicích nalezeno několik drobných exemplářů.

Předmět F 158 je zřejmě fragmentem těla nebo zezu či vrtáku Pochází bohužel z v minulosti redeponovaných vrstev, které nelze blíže datovat.

Předmět F 166 dle mého názoru není fragmentem hřebíku, nýbrž půlkou šídla či obdobného nástroje. Byl však získán detektorovým průzkumem vykopané zeminy a proto u něj nemůžeme určit vrstvu a tudíž ani přibližné období z kterého pochází. Šídlo patří k velmi těžce rozpoznatelným nástrojům v archeologickém materiálu (*Belcredi 1989*).

K řemeslnickým nástrojům se řadí také svazek jehel, označených číslem F 94. Tyto jehly jsou v důsledku koroze pevně spojeny dohromady, přesto je u jedné z nich patrná špička trojúhelníkového průřezu. Což značí, že minimálně jedna z těchto jehel sloužila k šití kůže. To může dokládat zpracování kůže či kožešin na hradišti anebo, vzhledem k tomu, že všechny jehly jsou přibližně stejné velikosti, místní výrobu jehel. Je také možné, že k šití kůže byla určena pouze ona jediná patrná jehla, a ostatní patří k běžným jehlám užívaným v rámci textilních řemesel. Netolický nález jehel pochází z intaktní kulturní vrstvy zřejmě raně středověkého stáří.

Teoreticky by do této kategorie mohl patřit i nález pod číslem F 127, představující 14 ks drobných bronzových kuliček a jeden nýtek (pocházejí z nedatovaného shluku kostí). Tyto kuličky jistě nejsou zbytky korálků, na to mají příliš malou velikost, nepravidelný tvar, a ani u jedné není dírka pro navlečení. Mohly by však představovat

zbytky špendlíkových hlaviček (obdobné byly nalezeny v Kralicích nad Orlicí - *Fialová 1957*), a jako takové by patřily k řemeslnickým nástrojům nebo k osobní výbavě, to je však pouhá domněnka, neboť stejně tak by mohly tyto kuličky představovat kovolitecký materiál nebo odpad.

6.3 Stavební kování

Belcredi (1989) ve své práci rozděluje stavební kování a součásti dveří jako dvě samostatné skupiny. Podle *Klímy (1980)* jsou všechny druhy uzavíracích systémů a jejich součástí pokládány za nedílnou složku stavebního kování. Stavební kování je obecně rozdělováno podle svého významu na otáčecí a posuvné (závěsy, čepy), spojovací (hřeby, rohovníky, stahovače), uzavírací (zámky a závory) a zabezpečovací (zástrčky, mříže aj.). Těžké dveře a vrata bývají doplněny o rukojeti a držadla. V rámci jednotnosti systému mé práce se přidržím systému *Belcrediho (1989)*.

Nejednoduší součástí stavebního kování jsou hřeby. Jsou v podstatě staré jako kov a jistě jim předcházely dřevěné formy. Rozmanitost úpravy hřebů se projevuje především na hlavici, která prozrazuje nejzřetelněji funkční poslání předmětu – dosedací plochou zpravidla upevňovala na povrch materiálu, kterým proniklo tělo hřebu, jinou hmotu. Kromě funkce spojovací měly hřeby i funkci upevňovací. Pokud vykazují hlavici pečlivě upravovanou, měly i význam estetický, nebo byly dokonce předměty jen čistě ozdobnými. Narozdíl od nyní používaných hřebů drátěných, zhotovovaných strojovou výrobou ve zcela přesně se opakujících tvarech, nejsou hřeby ručně vykovávané přirozeně nikdy zcela symetrické, pravidelné a nedodržují ani konstantní rozměry. Obměny v hlavních tvarech hřebů však vycházely především ze zamýšlené funkce a použití hřebu (*Klíma jr. 1975*).

Železné hřebíky byly ve středověku běžným výrobkem, používaným ve všech sociálních prostředích, jejich převážná část získala postupem doby univerzální tvar, který se po staletí neměnil, avšak některé z těchto výrobků byly natolik specifické, že byly přímo nazývány podle své funkce či způsobu používání (šindeláky, podkováky apod. Některé z nich si udržely morfologickou tradici i způsob užití až do současnosti (*Krajíc 2003, 61 - 62*).

Typologii hřebů a skob přejímám od *Klímy jr. (1975, 1983)*.

V Netolicích bylo nalezeno poměrně značné množství hřebíků či jejich fragmentů, omezím-li však výběr pouze na nálezy z intaktních vrstev případně dokonce z intaktních a datovaných, množství nálezů, které je možno dále typologicky hodnotit, se značně

zúží. Tuto zúženou skupinu nálezů představuje 25 nálezových položek, která reprezentují 47 kusů. Zároveň všechny tyto nálezy patří mezi neočištěné a nezakonzervované, což znesnadňuje jejich určení, neboť jejich konkrétní tvar není zcela patrný, proto v této práci neuvádím jejich popis a rozměry. Všechny tyto nálezy hřebů jsou datovány do raného středověku, případně pocházejí z intaktní kulturní vrstvy u které je obdobné datování předpokládáno. Z těchto nálezů bylo celkem 28 hřebů kladivového typu, přičemž z toho 7 kusů patřilo k podtypu hřeb křídlový (z toho 4 pouze pravděpodobně). Tyto 4 nejistá určení typu patří spolu s 10 hřeby neurčeného typu k nálezům (F 105, F 106) z raně středověkého dětského hrobu, které na sobě mají velké vrstvy zbytků dřeva, pro které nelze typ přesně určit. Nejpravděpodobněji mohli pocházet z dřevěné rakve v které mohlo být dítě pohřbeno. Dalších 5 nálezových čísel (F 100, F 220, F 229, F 247, F 249) je reprezentováno 6 fragmenty hraněných dřívků. Klínce byly nalezeny pravděpodobně ve třech případech (F 231, F 241 pouze fragment, F 102). Hřeb č. 241 je nezvykle dlouhý – jeho původní délka je přibližně 7,5 cm. V nálezu č. F 9 byl kromě 5 hřebů kladivovitých objeven i 1 úlomek větší kruhové vypouklé hlavice, která mohla mít i ozdobnou funkci.

Do kategorie stavebního kování spojovacího typu se řadí také skoby, z nichž byly na netolickém hradišti nalezeny dva exempláře. Narozdíl od dnešní doby, kdy jsou skoby ve stavebnictví spíše jen pomocným a velmi jednoduchým spojovacím prvkem, byly skoby v raném středověku podstatně důležitější součástí stavebního kování. Kromě obecně předpokládané a zřejmé funkce spojovacího a upevňovacího charakteru plnily jistě i poslání jiná. Sloužily patrně také jako složky jednoduchých mechanismů, hlavně uzavíracích systémů a jako prvky závěsné. Jejich výskyt v hrobech rozšiřuje okruh použití i dále do oblasti truhlářské výroby (*Klíma jr. 1983*).

Netolické skoby představují nálezy č. F 4 a F 3. Nález F 3 tvoří tzv. skoba dvouramenná úzká (tzn. s úzkou základnou i rameny), pocházející z vrstvy jež obsahovala materiál 12. – 13. století. Úzké skoby dosedají na materiál do něhož jsou zakotveny svou užší stranou. Dvouramenné skoby se běžně vyskytují v nálezech nejen na hradištích a sídlištích ale rovněž v nezanedbatelném počtu na raně středověkých pohřebištích (*Klíma jr. 1983*).

Nález č. F 4 představuje skobu jednoramennou úzkou (ohnutou do své užší strany) a pochází z nedatované vrstvy. Jednoramenné skoby měly zřejmě stejnou funkci jakou mají dnes, tedy že kromě spojování materiálu mohou na své krátké zahnuté základně, poněkud odsazené od hmoty, v níž je zakotven hrot, nést či přidržovat jakýkoliv

snímatelný předmět. Tomu nasvědčuje výskyt jednoramenných skob pouze v prostorách sídlišť (nikoliv v hrobových celcích, jak je patrné z výzkumů v Mikulčicích) (*Klíma jr. 1983*).

6.4 Součásti dveří

Kromě uzavíracích systémů do této kategorie předmětů náleží také různé typy skob, zástrčky, závěsy, držadla, klepadla a petlice (*Belcredi 1989*). Označení této kategorie nepovažuji za nejpřesnější, neboť uzavírací systémy, jejichž účelem bylo uzavírat zevnitř či zvenčí určité prostory, se sice nacházely hlavně na dveřích staveb, ale kromě toho také na víkách truhlic, schránek nebo skříněk (*Klíma 1980, 6*). Protože v Netolicích se našel jediný předmět spadající do této kategorie, a tím je klíč, budu se v následujícím textu zabývat pouze uzamykacími systémy.

V západoslovanském světě se setkáváme s prvními doklady o užívání jednoduchých uzavíracích mechanismů v 8. století. Vlastní celokovové zámky se však ve střední Evropě objevují až v 11. a 12. století, a to vzácně. Ani ta nejvýznamnější velkomoravská hradiště 9. století takové celokovové uzavírací systémy tehdy neznala a nemohla je proto znát ani vesnická zemědělská sídla. Z písemných pramenů je dokonce možno se dovědět, že na prostých sídlišťích nebylo třeba uzavírat dům a chránit majetek v něm ukrytý. To neznamená, že by venkovské obyvatelstvo nevlastnilo nic hodnotného, ale majetkové rozdíly mezi obyvateli vesnic a hradišť městského charakteru byly přirozeně značné. Jmění se tehdy soustředilo především do rukou představitelů moci a jejich družiníků, žijících ve správních centrech a na významných hradištích. Na těchto místech musely být vzácné a drahé předměty chráněny. Vyvstání nutnosti ochrany soukromého majetku souviselo v 10. století s tím, že původní naturální směna byla postupně nahrazována peněžní formou směny. Peníze jsou totiž nenápadným, lehce přenosným směným prostředkem a přitom jsou po zcizení ihned k nerozpoznání od jiných svého druhu. Proto asi není náhodná skutečnost, že se právě tehdy, když podstatnou část majetku tvoří peníze, objevuje k jejich zabezpečení také zámeček a klíč (*Hrubý 1958; Klíma 1980, 37*).

V době počátků užívání zámků se namísto zámků celokovových používalo uzavíracích systémů, zhotovených z podstatné části ze dřeva a doplňovaných kovovými díly případně i organickými hmotami. Hmotné doklady těchto zámků jsou však problematické neboť jejich organické součásti se rozpadly a ze železných součástí se dochovaly jen silně korozní rozrušené zlomky, mnohdy druhotně značně deformované,

kteře o vlastních uzavíracích mechanismech příliš nevyprávějí. Zpravidla v lepším stavu se zachovaly klíče, které tyto zámky uváděly v činnost (*Klíma 1980, 37 - 38*).

Výrobou uzavíracích mechanismů se zabývali specializovaní kováři - zámečníci sídlící ve významných centrech. Hlavním prvkem uzavíracího (závorového) systému byl vlastní zámek, jehož závora uvolňovala nebo naopak uzavírala křídlo dveří či víko truhlice. Se zámky jsou bezprostředně spjaty jejich klíče, které dosahovaly různé formy jak v celkové podobě, tak především i v detailní úpravě své funkční části. Důležitou součástí zámků byly pružiny, které se však v nálezových souborech obtížně rozpoznávají. Za pomocnou součást uzavíracího kování tzv. pevných zámků pokládáme různá plochá kování, v první řadě kování klíčových otvorů, která sice souvisela přímo se zámkem, ale neplnila ani nepomáhala plnit jeho uzavírací funkci. Kromě těchto přímých členů uzavíracího kování pevných zámků, umístěných na pohyblivých dílech, existovaly také zámky závěsné a jednoduché uzavírací mechanismy jako háčky, petlice, oka s trny, zástrčky ad., které mohly zámek nepřímo nahrazovat nebo se podílet na jeho práci (*Klíma 1980, 6, 94*).

Při popisu klíčů lze použít dnešní zámečnickou terminologii, která hovoří o oku, krčku, tělu a zubu (bradě) jako o hlavních dílech otočných klíčů (*Klíma 1980, 55; Krajč 2003, obr. 89*). Výchozím materiálem byl silnější železný plech, ze kterého se vystřihla rozevřená forma klíče mající podobu písmene L, jehož delší svislé rameno ještě pokračovalo zúženým proužkem plechu. Dovnitř budoucího těla byla vložena dřevěná nebo kovová válcovitá vložka, kolem které se plech stočil (a vytvořil tak trubičku o průměru přibližně 10 mm) a poté byla volným koncem vyndána. Horní proužek plechu pak byl přehnut, skován a vytvarován do kapkovitého oka. Jeho volný konec byl vsunut zpět do dutiny těla, skován a tak upevněn. Otočné klíče proto nemají v místě krčku kruhový průřez (*Klíma 1980, 55*). Tímto výrobním postupem jistě musel vzniknout i klíč, nalezený na netolickém hradišti, proto zde nerozebírám další možnosti výroby otočného klíče.

Typologické rozdělení hradištních klíčů v naší literatuře provedl *Hrubý (1958)*. Klíče rozdělil na hákovité, zásuvné (zvedací) a otáčecí (novořímské). Přitom se domnívá, že současné použití těchto typů v raném středověku souvisí s tím kdo a k jakému účelu klíče používal (že hákovité klíče, coby technicky překonaný nástroj byly spíše vlastnictvím zemědělců, zatímco otočné klíče patřily k lépe vybaveným obytným domům a zásuvné zase převážně k dřevěným truhlicím). Nález z netolického hradiště (č. F 46) patří mezi klíče duté otáčecí. Tento nález bohužel pochází z nejsvrchnější

vrstvy, obsahující recentní i středověký materiál, která vznikla promíšením různých vrstev zřejmě v důsledku terénních úprav plochy hradiště v 19. století. Nálezy klíčů však mají takovou průkaznou sílu, že již pouze na základě jejich tvarového utřídění a rozboru lze spolehlivě rekonstruovat někdejší jednoduché mechanismy a vykládat jejich funkční činnost (*Klíma 1980, 41*).

Zámek otočný mohl mít, oproti zámku ovládanému hákovým klíčem, podstatně menší rozměry. Klíč se přes prkna dveří zastrkoval do blízkosti zámkové závory, tedy dovnitř uzavíracího mechanismu jedním malým otvorem ve tvaru průřezu klíče, chráněným v některých případech plechovým (v raném středověku nejčastěji štítovitě tvarovaným) kováním. Ve stěně zámkové skřínky, proti klíčovému otvoru, bývá patrný tenký vodící čep, kolem něhož se duté tělo klíče volně otáčelo. Jestliže byl zámek obsluhován klíčem plného těla, byla pak zadní stěna zámkové skříně opatřena otvorem pro zastrčení spodního konce klíče, vyběhajícího dále za vyčnílý zub. Oba druhy úpravy umožňovaly dokonalý a přesný otočný pohyb. Dřevěná (resp. železná) závora těchto zámků byla na spodní straně opatřena zářezy (resp. výčnělky, tzv. záběry), o které se zub klíče při otáčení postupně opíral, a postupně ji odsunoval do jedné či druhé strany. Tento kruhový pohyb zubu klíče je principem fungování otočného zámku, jedná se o římský vynález, který se pro velkou záruku bezpečnosti v nezměněné podobě užívá dodnes (*Klíma 1980, 25, 39*). Takto tedy musel fungovat otočný zámek do kterého pasoval klíč č. F 46z netolického hradiště.

Další informaci o podobě zámku, ke kterému tento klíč náležel, podává tvarování jeho zubu. Na spodní části tohoto zubu je patrný jeden zářez a domnívám se, že na vrchní části je zachován zbytek druhého zářezu. Netolický nález se tak řadí k vzácněji nalézaným klíčům otočného typu se zářezy na zubu, jež jsou již dokladem přítomnosti zábran v zámku. Ty měly podobu drobných železných tyčinek a plochých výstupů a byly umístěny proti čelní nebo zadní straně zubu, tedy na vertikálních stěnách zámkové skříně, těsně v blízkosti klíčového otvoru. Umožňovaly otáčení jen pravému klíči neboť jen (správně umístěné) výřezy na zubu mohly procházet těmito umělými bariérami (*Klíma 1980, 39, 60*).

Zámky, obsluhované otočnými klíči jsou mladší než zámky obsluhované hákovými klíči a ve velkomoravském prostředí se objevují od poloviny 9. století. Rozvoj nového a dokonalejšího uzavíracího systému byl na velkomoravských hradištích nutně spojen s budováním náročnějších a výstavnějších objektů na akropoli. Vyspělé velkomoravské zámečnictví dosáhlo v 9. století vrcholu, který nebyl bezprostředně v následujících

staletích překonán. Po zániku Velké Moravy nastala v našich zemích určitá stagnace, ne-li dokonce úpadek řemeslné výroby a hospodářství vůbec. Pouze jednotlivé, nikoliv hromadné nálezy klíčů na hradištích 10. – 12. století v českých zemích svědčí o pokračující výrobě (*Klíma 1980, 38 – 39, 61, 81 - 82*). A k takovým dokladům pokračující výroby se řadí i nález klíče z netolického hradiště.

Tento klíč (č. F 46) svou malou velikostí zavdává důvod k hypotéze, že byl spíše součástí systému uzamykacího truhlu či schránku než, že by sloužil k uzamykání místností. Zároveň se domnívám, že přestože byl nalezen v svrchní promíšené vrstvě (viz výše), je možné ho na základě celkové datace hradiště (na kterém po jeho zániku ve 13. století v podstatě neexistovala sídelní aktivita, jejímž projevem jsou mimo jiné právě uzamykací mechanismy) a faktu, že duté otočné klíče s vejčítým okem se u nás vyskytovaly do konce 12. stol (*Klíma 1980, 86*), datovat přibližně do 10. – 12. století.

6.5 Výbava koně, jezdce a vozu

Použití koně jako tažného i jezdeckého zvířete úzce souvisí se zemědělstvím i když nepostradatelný byl především ve vojenství. Volů se k tahu v době předhusitské používalo jen zcela výjimečně. Kůň byl chován ve větší míře na vrchnostenských dvorech, které byly schopny poskytnout dostatečně vysokou chovatelskou péči, kterou kůň oproti jiným tažným zvířatům vyžadoval (*Belcredi 1988; Hošek 2003, 128 - 129*).

Z této kategorie předmětů se v Netolicích našly pouze necelé 2 podkovy. Podkova je upravený pás železa, který se připevňuje na kopyto, aby chránil jeho rohovinu před opotřebením, zvětšoval tažnou sílu koně a případně za léčebnými účely. Šířka podkovy je různá, podle velikosti, tvaru a zdravotního stavu kopyta a podle práce, kterou kůň koná. Tloušťka podkovy závisí na velikosti kopyta a práci, kterou kůň vykonává a délka podkovy se řídí tím k jakému účelu se koně používá a jaká je jeho chůze. Z uvedeného také plyne, že celkový tvar podkovy záleží také na tom, jedná-li se o podkovu přední či zadní (*Král 1950, 43 - 46*). Protože tyto rozměry se při stejném pracovním určení koně mohou u každého jedince lišit, tak nám rozměry nalezené podkovy nemohou říci, k jaké práci byl určen kůň, který takovou podkovu nosil.

Na podkově můžeme pozorovat rýhu pro podkováky (zvláštní typ hřebíků sloužící k připevnění podkovy na kopyto), která ale nemusí být přítomna, a otvory pro podkováky, jejichž počet je variabilní a zpravidla se řídí velikostí a druhem podkovy. U malých podkov jich může být jen 5, u velkých 8 až 9. Při lichém počtu otvorů je na vnějším rameni vždy o jeden otvor víc než na vnitřním. Konce ramen podkovy jsou na

spodní ploše opatřeny zvláštními výčnělky, tzv. ozuby, které zabraňují rychlému opotřebenému podkovy a napomáhají zapření se v terénu při práci v tahu (viz níže). Zhotovují se tak, že konce ramen podkovy se zahnou dolů v pravém úhlu a vykovávají se v určitý tvar (*Král 1950, 48 - 51*).

Archeologické výzkumy přinášejí značné množství nálezů podkov, které jsou dokladem velkého rozšíření koně. Všeobecně se soudí, že vývoj podkov šel od tvarů se zvláštěm okrajem datovaných do 10. až 13. stol., přes podkovy bez žlábků z přelomu 13. až 14. století k podkovám se žlábkem a ozubem (*Belcredi 1989*).

Přestože se podkovy u nás zavedly patrně již koncem 9. nebo ve století 10., podkování koní bylo vzhledem k cennosti železa poměrně vzácné. Rozšiřuje se u nás pozvolna až od 11. a 12. stol. (spolu s novodobým záprahem), do 13. stol. převážně jen na předních končetinách, a dále až od stol. 13. a 14. v souvislosti s těžkou potažní prací. Jízdní koně se většinou nekovali (*Beranová 1980, 243; Hošek 2003, 129*). O nejstarších slovanských podkovách v naší literatuře pojednala *Beranová (1970)*.

Nalézané středověké podkovy jsou výrazně menší než současné podkovy, neboť velikostí odpovídají tehdejšími koním. Většina podkov bývá nalézána rozlomená v přední části, což svědčí o jejich prochození. Dnešní koně jsou překováváni po přibližně 6 týdnech a za tuto dobu nelze podkovu prochodit. Je možné, že ve středověku nosili koně podkovu až do jejího prochození, což ovšem muselo vést k deformacím kopyta. Ke zpevnění středu podkovy, lepší opoře a k vyrovnání kopyta, přispělo zavedení hmatce, který byl ještě u podkov ze 13. – 14. stol. výjimkou, a rozšířil se až v 16. stol (*Belcredi 1989; Beranová 1980, 243 – 244; Král 1950, 69*).

Kopytům tažných koní poskytovala podkova nejen ochranu, ale také možnost zapřít se v tvrdém a nevhodném terénu, k tomuto účelu však musela být vybavena ozuby a pokud možno i hmatcem (*Beranová 1980, 244*). Třídění morfologické odpovídá u podkov funkčnímu dělení. Tzv. pantoflice, podkovy s tupým (plochým či kvádřikovým) ozubem, jsou podkovy letní a do méně náročného terénu. Podkovy s ostrým (klínovým) ozubem jsou podkovami zimními a do náročného terénu. Oba typy na sebe vývojově nikterak nenasazují. Velikost dobře dochovaného ozubu je 16 x 16 mm. Podkovy s mírně zvednutou patkou jsou jezdecké. Vyčlenit lze dále podkovy pro defektní koně, voly a osly (*Belcredi 1988; 1989; Král 1950, 51*). Podle *Nekudy (1985, 131)* jsou podkovy s kvádřikovými ozuby starší, než podkovy s klínovými ozuby a výraznými patkami. A ještě starším typem jsou podkovy s žádným nebo pouze jedním ozubem.

Podkovy s jedním ozubem byly nošeny tak, aby ozub byl na vnější straně kopyta. Podkovy s ozubem na pravé straně proto byly určeny pro pravé kopyto a na levé pro levé (Novotný 1979). Obdobná stranová asymetrie se objevuje i u podkov s dvěma ozuby, kdy ostrý ozub má být vždy na zevním okraji kopyta a tupý ozub na vnitřním (Šaurová 1979).

Na netolickém hradišti Na Jánu byla nalezena jedna celá podkova (F 01) a jedno rameno podkovy spolu s 2 fragmenty zřejmě také z podkovy (F 10). Fragmenty pocházejí z vrstvy, která obsahovala materiál z 12. – 13. století. Pod touto vrstvou ležela středověká vrstva, z které pochází nález celé podkovy. Síla podkovy v případě polovičního fragmentu se směrem dopředu ztenčuje, což nasvědčuje tomu, že podkova praskla v důsledku prochození. Na nálezu F 01 i F 10 se nacházejí ozuby kvádrkového typu. Na celé podkově F 01 je ozub přítomen pouze na pravém rameni. Analogii k tomuto stavu je možno nalézt například v souboru podkov z hradiště Vysoká zahrada u dolních Věstonic. Toto hradiště existovalo v 11. – 12. století a v tamním nálezovém souboru jsou zastoupeny jak podkovy bez ozubu (pouze jedním nálezem) tak s ozubem, přičemž je-li ozub přítomen pak je vždy jen na jednom rameni a má kvádrkový tvar. Podkovy z tohoto hradiště měly 6 otvorů pro podkováky a průměrnou šířku oblouku 1,8 – 2,2 cm, jejich síla byla podle dochování 0,6 – 0,9 cm (Novotný 1979). Svými parametry se tak tyto nálezy naprosto shodují s nálezem celé podkovy z Netolic.

Na základě výše uvedených faktů bych nález celé podkovy č. F 01 datovala nejspíše do 11. - 12. století. Zároveň mohu určit že se jedná o podkovu pravou přední a že byla zřejmě vytvořena pro koně pracujícího v tahu.

U nálezu půlky podkovy č. F 10 je situace méně jasná, neboť se nedá určit jak vypadalo druhé rameno. Na základě ostatního materiálu z vrstvy, v které byla nalezena, je možno usuzovat na období 12. – 13. stol, na základě přítomnosti ozubů lze vyloučit výrazně starší stáří, nelze však vyloučit, že se jedná o výkovek mladší, byť jistě ne recentní.

Hřeby jednoznačně určitelné jako tzv. podkováky (tento typ hřebu se však používal i k spojování jiných materiálů – viz *Krajíc 2003, 67*) v materiálu z Netolic zatím rozpoznány nebyly, to se ale může změnit po restaurátorském zásahu na tomto nálezovém souboru, kdy je možné, že se některé tvary stanou čitelnějšími.

6.6 Osobní a domácí výbava

6.6.1 Součásti kování věder

Z celodřevěných věder se v českém hradištním materiálu nic nezachovává. Ze železem okovaných věder se obvykle v hradištní době dochovaly jen kovové obroučky, či nosný oblouk s atašemi, obvykle ve velmi chatrném stavu. Okovaná vědérka jsou častým nálezem na slovanských hřbitovech v Čechách, ale byla zjištěna i na sídlištích, a patří k tradičnímu evropskému inventáři už od doby laténské a římské. Vědérka zjištěná na českých hřbitovech, pocházejí z hrobů mužů, žen i dětí a alternují s hliněnými nádobami (*Krumphanzlová 1974*).

Z této skupiny předmětů se na netolickém hradišti našel pouze jeden kus ataše vědra (číslo F 55). Jedná se o tvarově variabilní složku okutí věder, která může sloužit k jejich typologickému a chronologickému rozlišování. Za typologicky nejběžnější formu takového závěsu, známou již od doby římské je považována plochá železná tyčinka vytvářející kapkovité očko (jímž je provlečen konec držadla vědra) s rozvírající se spodní částí a pravouhle zahnutými konci o tupých hrotech (*Klíma 1985; Krumphanzlová 1974; Lutovský 2000; 147 - 148*). Netolický nález se od tohoto základního typu liší tím, že oba jeho konce jsou kotvovitě vyhnuty zpět. Ataše stejného vzhledu pocházejí z nálezů z Hradce u Nemětic, datovaných zhruba do několika desetiletí kolem přelomu 9. a 10. století (*Lutovský 1999; 2000, 147*).

Netolický nález ataše pochází z intaktní kulturní vrstvy (zřejmě raně středověké) z plochy akropole hradiště a nebyl součástí hrobové výbavy. Okovaná vědra představovala poměrně běžnou součást výbavy raně středověké domácnosti. Na rozdíl od rovněž frekventovaných celodřevěných věder nebo nádob keramických, se ovšem jednalo o předměty jejichž kovové části mohly být využívány i několikanásobně (obzvláště držadla). To je také důvodem, proč se v archeologických výzkumech běžných sídlištních situací s kováními věder střetáváme pouze zřídka a navíc v převažující formě nevýrazných fragmentů (*Lutovský 2000, 147*).

6.6.2 Nože

Raně středověké nože tvoří významnou část archeologických nálezů a patří k důležitým zdrojům informací o středověké společnosti. Nože byly univerzálními nástroji každodenní potřeby, používaly se v kuchyni, při nejrozmanitější řemeslnické činnosti, stejně jako při lovu i v boji, přičemž bojové nože odlišujeme především podle

délky (měřili nad 20 cm), kvality železa, méně vhodně pak podle kožených pochev (Váňa 1968). Nože nacházíme v souborech, vypovídajících o různém společenském statutu jednotlivých osob či o povaze a významu celých sídel. Na českých hřbitovech u center i na běžných sídlištích tvoří nože ve třetině zjištěných hrobů jediné vybavení mrtvého. Nálezy v ženských hrobech bývají provázeny náušnicemi i záušnicemi. Občas jsou nože doprovázeny nálezy páskových prstenů s přeloženými konci. Nože se nacházejí v Čechách hlavně v 9. a 10. století, kdežto v nálezech ze století 11. nepatří již k častým zjevům, a nakonec od přelomu 11. a 12. století je procento jejich výskytu mizivé (Krumphanzlová 1974).

Univerzálnost nožů způsobila, že po dlouhá období a na širokém teritoriu vyhlížely stejně. Nelze tedy podle tvaru odlišovat ani územní oblasti či etnikum, ani prostředí městské a vesnické, tím méně pak charakter sociální, pokud nejde o exemplář vysloveně luxusní nebo s bohatě zdobenou pochvou. Rozhodující závěry o účelu, formě, výrobě a kvalitě nožů závisí především na bádání metalurgickém. Tradiční tvarová analýza přináší jen část dostupných informací o těchto nálezech, neboť nezahrnuje hodnocení ani konstrukčního typu, ani kvality celkového provedení. Na tyto otázky může odpovědět pouze archeometalurgický průzkum. Pro rozličné užití nožů je rozhodující, zdali jsou zhotoveny z měkkého železa s navařeným ocelovým ostřím, či zda byly celé ocelové (Hošek – Šilhová 2006; Krumphanzlová 1974).

Čepele středověkých nožů lze z pohledu konstrukce rozdělit na jednoduché, standardní a honosné. Mezi jednoduché čepele patří celoželezné a celoocelové kusy, kované z jednoho kusu polotovaru. Celoželezné čepele jsou nejměkčí, a nízkou kvalitou vyhoví jen pro nenáročné použití. Celoocelové čepele mohou být provozně velmi spolehlivé, a jsou tak i přes jednoduchou konstrukci považovány za velmi dobré výrobky. Standardním řešením je od 10. století spojení oceli a železa, nejčastěji ve formě navaření ocelového břitu na železnou hřbetní část. Honosnými čepelimi myslíme ty, u kterých jsou konstrukce složitější, než je nezbytně nutné k zajištění dobrých provozních vlastností a prokazatelně se u nich usilovalo o dosažení působivého vzhledu (Hošek – Šilhová 2006).

V Netolicích nebyly nalezeny jednoznačně válečné nože, proto budu dále popisovat a typologicky rozlišovat pouze nože užitkové, které je možno rozdělit na nože s odsazenou rukojetí, nože se střením a nože sklapovací – břitvy. U nožů s odsazenou rukojetí (řapy, trny) se rozlišuje 6 typů: 1. nože s rovným hřbetem a s rovným nebo vyklenutým ostřím; 2. nože s vyklenutým hřbetem; 3. nože se zdviženou špičkou, 4.

nože se zástitou; 5. nože u kterých ostří přechází plynule v trn; 6. srpovitě nože (*Krumphanzlová 1974*). V Netolicích byly nalezeny pouze nože s odsazenou rukojetí prvních dvou typů a jeden exemplář nože se stření. Bylo objeveno též několik fragmentů čepelí, u nichž nelze určit typ nože, z kterého pocházely. *Nekuda (1985, 161)* považuje nože s trnem, za starší (13. století) než nože se stření.

Zatím jediným očištěným a konzervovaným nálezem je nůž s odsazenou rukojetí označený č. F 13, pocházející z raně středověké vrstvy (středo až mladohradištního období). Tato čepel se do dřevěné rukojeti (jejíž zbytky jsou na noži patrné) usazovala pomocí trnu. Typologické zařazení tohoto nože není zcela jisté, neboť jeho hřbet je vyklenutý (typ 2), ale zároveň ostří působí dojmem, že rovně přechází v trn (typ 5). Tento znak je však nejistý, neboť vzhledem k zbytkům dřevěné rukojeti není dobře znatelné místo přechodu mezi čepelí a trnem. Odpověď na tuto typologickou otázku by mohl přinést případný rentgenologický průzkum. Zároveň se tento nůž č. F 13 svými rozměry nápadně blíží nožům s malou délkou čepele (5,5 – 6 cm; šířka do 9 mm), které bývají některými autory (V. Hrubý, V. Budinský-Krička) považovány za nástroje toaletního či chirurgického charakteru.

Ve vrstvě s materiálem z 13. – 14. století se našla čepel nože F 14 patřící mezi tzv. nože se stření. Tento typ nože nepatří k příznačným tvarům českého hradištního materiálu. V Čechách se s nimi setkáváme v prostředí jež odpovídá zhruba konečným fázím střední a první poloviny mladší doby hradištní, převahou však spadají do 10. století (*Krumphanzlová 1974*).

Dále z Netolic pocházejí nálezy 5 celých, či téměř celých čepelí, jejichž chronologické a typologické zařazení je často problematické. Takovým nálezem je zlomek čepele F 12 z nedatované vrstvy, bez zachovaného řapu a špičky. Dále nález téměř celé nožové čepele představuje nůž č. F 18, který však byl nalezen při úpravách zahrady čp. 666 v Netolicích, zcela mimo plochu hradiště. Obdobně fragment nože č. F 154 byl nalezen sice na ploše hradiště, ale ve svrchní humózní vrstvě v které bylo množství recentního materiálu, a na základě nálezových okolností ani typologického hodnocení nelze vyloučit jeho recentní původ. Ani nález č. F 174 není příliš informativní, neboť pochází ze sektoru E sondy 10, jehož vrstvy jsou tvořeny vzájemně se porušujícími pohřby s materiálem z 10. - 18. století.

Jediným materiálem s jistou informační hodnotou je nález nože č. F 208. Ten byl objeven mezi kameny obložení hrobu č. 22, s největší pravděpodobností však nepatří do jeho výbavy, nýbrž k hrobu nacházejícím se mezi hroby 2 a 3, který bohužel v sezóně

2009 zůstal nedokopán. Předběžně je možno u něj předpokládat původ v mladohradištním období. Předmět zatím není očištěn a zakonzervován, působí však dojmem, že se břit i hřbet stejnoměrně zužují k řapu bez odsazení. Takový tvar převládá v belobrdském prostředí v ženských hrobech, v Čechách však tento předpoklad zatím nebyl ověřen (*Váňa 1954*).

Řada čepelí se dochovala pouze ve zlomcích. Z vrstvy jež obsahovala až 99 % raně středověkého keramického materiálu pochází zlomek nožové čepelě F 11 patřící pravděpodobně k typu 1. Dále se našel zlomek nože F 190. Tento zlomek pochází z místa přechodu čepelě v řap a je možno o něm říci, že se jedná o typ 1, jednostranně odsazený. Tento nález byl objeven v blízkosti lebky, bohužel však v již zmiňovaném sektoru E. Zřejmě je mezi úlomky čepelí možno řadit také nález č F 215, pocházející z hrobu č. 21 z mladohradištního období. Jedná se o plochý úlomek zřejmě špičky čepelě. Posledním nálezem, který je možno přiřadit k této skupině je nález č. F 20, representovaný 3 kusy úlomků z čepelě, které pocházejí z vrstvy jež obsahovala materiál 12. – 13. století a v které byl nalezen výše zmiňovaný zlomek podkovy (F 10). Úlomky však nejsou příliš velké a jsou zatím pokryty vrstvou korozních produktů a zřejmě i organickým materiálem a tudíž je nelze typologicky hodnotit.

6.6.3 Přezky

Množství nálezů přezek nejsme dosud schopni funkčně ani chronologicky rozlišit. Z ikonografických pramenů víme, že se objevovaly nejen na koňských postrojích a opascích mužů, ale i na různých pásech plášťů, nůší, na měšcích, řemenech zbraní, střevících u ostruh apod. U přezek existuje velká tvarová variabilita a lze pouze předpokládat, že velké dvoudílné přezky byly součástí koňských postrojů. Často dochází k tomu, že podobný tvar je různými autory interpretován jednou jako součást oděvu, jindy jako součást koňské výstroje (*Belcredi 1989; Krajíc 2003, 127; Měřínský 2002, 424 - 425*).

Nalézání malého množství kovových přezek může být způsoben tím, že se v dané době snad více uplatňoval látkový pás, který se zavazoval, což je výklad ke kterému svádí obzvláště situace na Českých vesnických hřbitovech 9. – 11. století. Není vyloučeno, že kožený opasek s kovovou přezkou se běžně při práci nenosil, nýbrž patřil spíše k výstroji (*Krumphanzlová 1974*).

V Českém materiálu se objevují v převaze přezky oválné, oválné s jednou stranou rovnou, půlkruhovitě i kroužkovitě, jen zřídka formy hranaté. Mezi starším materiálem

se setkáváme spíše s přezkami železnými, kdežto jednoduché přezky bronzové se nalézají v Čechách nejdříve na přelomu 10. a 11. století, ale hlavně až ve století 11. a častěji v 12. věku. Pokud bylo možno sledovat přezky spolu s průvodním materiálem, většinou se nevyskytují spolu s esovitými záušnicemi, spíše se jim vyhýbají (*Krumphanzlová 1974*). Řada typů a tvarů železných přezek je z chronologického hlediska zcela indiferentní, ale některé jsou charakteristické například pro starohradištní periodu (*Měřínský 2002, 424*).

V Netolicích byly nalezeny 2 železné přezky. Přezka č F 8 pochází z vrstvy jež obsahovala až 99% raně středověkého keramického materiálu. Mohla být finálně dotvořena za pomoci matrice (zápustkové kování), jak by napovídala charakter jejího vnějšího povrchu

Druhá přezka č. F 252 pochází z původní raně středověké vrstvy. Oproti předchozí je jednodušší a bez zdobení, což může být dáno horším stavem zachování. Obě nalezené přezky připomínají tvarem průvlečky s prodlouženým krčkem, které jsou však svým výskytem vymezeny na oblast Moravy. Zároveň jsou tyto moravské nálezy výrazně větší než netolické. Všeobecně jsou průvlečky s prodlouženým krčkem považovány za součást koňského postroje nebo za garnituru sloužící k zavěšení meče (*Měřínský 2006, 212 - 214*). Netolické přezky vzhledem k svým malým rozměrům zřejmě nebyly oděvní součástí a sloužili k provlečení a upevnění řemínku drobnějšího předmětu. O charakteru toho co a k čemu připevňovaly se však můžeme pouze dohadovat.

Závěrem bych uvedla, že do této kapitoly je možno s jistou opatrností řadit diskutabilní nález F 246, pocházející z recentně porušené vrstvy. Jedná se o tyčinkovitý předmět na jednom konci zašpičatělý, na druhém stočený a dle mého názoru by se mohlo jednat o trn z větší přezky, jež mohla být součástí oděvního opasku.

6.7 Militaria

Během dosavadních výzkumů netolického hradiště se zatím nenašel žádný předmět jednoznačně spadající do této kategorie. Výjimku by mohly tvořit 3 kusy olověných kuliček (F 24; F 25; F 41), které by mohly představovat munici pro palné zbraně, ovšem znamenalo by to, že pocházejí z doby výrazně mladší, než jakou se zabývá má diplomová práce. Průměr těchto kuliček činí 1,4 – 1,6 cm a u všech se vyskytuje mírné jednostranné oploštění. Takové oploštění může vzniknout nárazem projektilu do překážky. Všechny tři kuličky pocházejí z nejsvrchnějších recentních vrstev. Vzhledem k úpravám povrchu hradiště v 19. století spojených s redepozicí materiálu, může být

jejich stáří prakticky jakékoli. Stejně kuličky o průměru 1,5 a 2,5 cm našel při výzkumu tvrže ve Mstěnicích *Nekuda (1985, 147)* a na základě rozměrů je považuje za náboje do hákovnic, proto se domnívám, že i nálezy kuliček v Netolicích by mohly představovat munici pro tento typ zbraně.

S velkým otazníkem by se do nálezové skupiny militaria mohl zařadit nález tří dutých hrotů (F 47, F 50, F101 – první dva z kamenné destrukce intaktní, nedatované, poslední z nedatované intaktní kulturní vrstvy), které tvarově připomínají nejjednodušší typ hrotu šípů, tedy v podstatě pouze zahrocené tulejky (*Klíma 1985*), avšak proti těmto jsou výrazně menší a subtilnější, je ale možné, že se jedná jen o špičky těchto hrotů, jež se nedochovaly v plné délce. Mnohem spíše se ale jedná o zcela jiné předměty neznámého účelu, které v takto fragmentárním stavu nejsou rozpoznatelné. A dále by do této skupiny mohl patřit nález jednoho hrotu plného (F 23 nález ve svrchní vrstvě, recentní, možná promíchané se staršími kulturními vrstvami). Vzhledem k stavu dochování a nálezovým okolnostem, by však tento předmět mohl být téměř čímkoli, a proto zřejmě nemá cenu se dále zabývat jeho interpretací.

6.8 Doplnkové předměty

Předměty z drahých a barevných kovů, které by spadaly do této kategorie, uvádím v rámci kapitoly o drahých a barevných kovech.

6.8.1 Výrobní odpad

Pravděpodobně k nejčastějším nálezům z této kategorie, které se objevují v našem prostředí patří odpad vzniklý činností řemeslníků zpracovávajících kov či hlinu. Na netolickém hradišti patří do kategorie výrobního odpadu s jistotou pouze nálezy strusky. V některých obdobích jsou nálezy strusek na sídlištích celkem běžným jevem a jsou snad spíše pozůstatkem kovářství nežli hutnictví železa (*Souchopová 1995, 12*). Proto můžeme i nález z hradiště Na Jáně pokládat za doklad kovářské aktivity na tomto místě. Bohužel z intaktní vrstvy (kamenné destrukce), byť zatím nedatované, pochází pouze nález č. F 51, a hodnověrně datovatelný by v budoucnu mohl být ještě nález č. F 227 z kamenité vrstvy nad podloží. Ostatní nálezy (F 22, F 57, F 80, F 253) pocházejí ze svrchní vrstvy, představované především recentním materiálem promíšeným s materiálem z vrstev starších, včetně raně středověkých. Struska č. F 193 pochází z problematického (nedatovaného a možná nedatovatelného) sektoru E (viz výše).

6.8.2 Neurčitelné předměty

Do této skupiny jsou řazeny nejrůznější zlomky, fragmenty i amorfní kusy železa, které nelze typologicky hodnotit.

Patří sem tyčinkovitý fragment F 36 ze zahloubeného objektu, který mohl mít rozličné účely a být součástí většího a složitějšího předmětu. Také sem řadím nález drátku (F 74) stočeného do tvaru písmene U, který pochází ze svrchní vrstvy s recentní příměsí a nevylučuji jeho recentní původ.

Dále nález železného fragmentu F 82 v podobě silnější zahnuté tyčinky, který pochází z recentní vrstvy, jež mohla být promíšena se starším materiálem, tudíž stáří tohoto fragmentu může být jakékoliv a jeho informační hodnota je téměř nulová.

Předmět F 240 sice pochází z raně středověké vrstvy nad podloží, ale protože z jeho dochovaného fragmentárního stavu není zřejmé jak původně vypadal, řadím ho taktéž do této skupiny.

Dále do této skupiny patří i nález nespecifického kovového fragmentu F 216, pocházející ze sběru z plochy sondy 10.

Mezi neurčitelné předměty spadá taktéž trojúhelníkový fragment F 72 který připomíná nákončí. Vzhledem k tomu, že pochází ze svrchní vrstvy prostoupené recentním materiálem, nedá se vyloučit jeho recentní původ. Nákončí řemene je v Evropě užíváno dávno před dobou hradištní jak na západě, tak na východě, zatímco v hradištním období jeho obliba slábne a v Čechách se uplatňuje poměrně zřídka.

Zajímavý je nález předmětu č. F 87, který by mohl představovat jistou formu ozdoby nebo mohl sloužit k připojení nějakého předmětu k pásku (má totiž úzké, dlouhé prodloužení, složené, stejně jako celý předmět, ze dvou vrstev, takže bylo možno mezi tyto vrstvy přinýtovat tenký poddajný materiál, jako například látku či kůži), bohužel tento předmět pochází ze svrchních vrstev promíšených recentním materiálem.

6.9 Předměty z barevných a drahých kovů

Do této kategorie spadá široká škála předmětů nejrůznějších tvarů. Především se jedná o nejrůznější módní ozdoby, i když do této kategorie spadá také například honosné kostelní nádoby (které se však v Netolicích nenalezlo, a proto jej nebudu dále rozvádět). U těchto předmětů je situace ohledně chronologie zcela opačná než u nástrojů. Pro ozdoby všech věků je příznačné, že jako projev módních směrů rychle mění svůj charakter, tvar i výzdobu. Tyto vlastnosti je činí významným prostředkem datování archeologických nálezových celků nejrůznějšího stáří. Nepředstavují však

pouze prostředek datování, ale jsou důležitým historickým pramenem v pravém slova smyslu. Nálezy nejrůznějších ozdob totiž vypovídají zároveň o úrovni specializované výroby a o mravních a ideových představách dávných umělců (*Klanica 1986, 106 - 108*).

Hodnocení materiálu, z jakého byl šperk vyroben, může přinést poznatky ohledně jeho místa výroby. To se týká především luxusních šperků, které bývají často nedostatečně zkoumány po technické stránce a především ve vztahu k používanému materiálu. Například u zlatých šperků může určení ryzosti a přesného složení slitiny odpovědět na otázku, zda má šperk svůj původ spíše v Moravských dílnách nebo odpovídá spíše například šperkům z Pražského hradu. Některé šperky si mohou být složením kovu tak blízké, že je možno tvrdit, že patří k souboru jenž vznikl v krátkém čase v jedné dílně, tedy jako kolekce (*Profantová – Frána 2003*). Ze souboru šperků z netolického hradiště nepatří zřejmě žádné exempláře k vyloženě luxusním kusům, a proto u nich ani nebyly činěny rentgenfluorescenční analýzy, jež by měly za cíl stanovit přesné složení užitého kovu.

Hmotnou kulturu dané doby často poznáváme skrze pohřebiště. Určitý pokrok nebo retardace kulturní náplně jednotlivých lokalit souvisela se zeměpisnou polohou objektu, systémem a druhem cest, které procházely okolím, surovinovými zdroji, místní výrobou, původní kmenovou příslušností oblasti kam pohřebiště náleželo, a s dalšími činiteli. Přesto však předměty nalézané na takových pohřebištích, zachovávají v převaze určitý vkus tehdejších lidí a nevymykají se z rámce své doby. Pozoruhodná je záliba ve špercích zdobících hlavu a hrdlo, kdežto šperky zdobící paže a ruce, nedosáhly nikdy v Čechách všeobecné obliby (*Krumphanzlová 1963*).

Za zásadní srovnávací materiál pro nálezy z Netolic, spadající do této kategorie považují výsledky výzkumu v Radomyšli u Strakonice. Toto místo leží necelých 35 km vzdušnou čarou od Netolic a bylo zde odhaleno mladohradištní pohřebiště. Pohřebiště v Radomyšli náleží mezi slovanské řadové hřbitovy a hrobové jámy na něm měly kamenné obložení. Na tomto pohřebišti se také vyskytovala skupina hrobů s hrubě opracovanými kamennými deskami – náhrobky, a pečlivě vytvořenými kamennými schránkami, přičemž tyto hroby se svým vybavením nikterak neodlišovaly od ostatních hrobů na pohřebišti (*Nechvátal – Radoměřský 1964*). Shodnou situaci přitom můžeme pozorovat u pohřbů z Netolického hradiště, taktéž krytých masivními, hrubě opracovanými kameny.

6.9.1 Záušnice

Záušnice byly u Slovanů v Čechách velmi oblíbenou ozdobou hlavy, ale není vyloučeno, že v pozdějších dobách mohly být obzvláště veliké exempláře používány i ve funkci náramků. *Krumphanzlová (1974)* je člení do tří skupin. První tvoří záušnice bez ukončení, které se začínají objevovat na přelomu 9. a 10. století, především pak v první polovině 10. věku. Byly zjištěné v Čechách a nedosáhly takové obliby jako jiné formy závěsných ozdob, ale udržely se v mnohonásobně zvětšených exemplářích až do konce mladší doby hradištní. Druhou skupinu tvoří záušnice s očkem, které se vyskytují v Čechách již v době velkomoravského vlivu v 9. století, a vyznívají, jak se zdá, někde na počátku 11. století. Poslední skupinu tvoří záušnice esovitě, které patří spolu se svými variantami k nejobvyklejšímu šperku západních Slovanů. Tento třetí typ obecně slovanského závěsného kruhu má vzhledem k svému rozšíření varianty nejen co do tvaru a provedení, ale patrně i co do způsobu nošení, upevňování apod. Podle různých forem ukončení a tvaru a úpravy drátu, z něhož byla esovitá záušnice vyrobena, je možno v Čechách rozlišovat 7 – 9 forem. Z nich se v Netolicích vyskytly dvě – záušnice, mající formu záušnic z oblého nebo zploštělého drátu s jednoduchou drobnější nebo mohutnější esovitou kličkou a záušnice pletené.

Záušnice první uvedené formy jsou nejčastější formou závěsných kruhů, nalézanou na hradištních hřbitovech v Čechách v 10., 11. a 12. století, ale právě jejich rozlišování, otázka výskytu a vyznívání, jsou stále předmětem diskuse. Vyskytují se jak na hřbitovech náležejících k mocenským ústředím tak v malých pohřebištích v odlehlých končinách, a byly tedy dostupné i venkovskému obyvatelstvu. Avšak i z doby všeobecného rozšíření záušnic na našich pohřebištích pochází značné procento hrobů, kde tato ozdoba chybí. Příčiny omezeného výskytu záušnic jsou dosud nejasné, ať už souvisely s mírou jejich dostupnosti, s opožděným rozšířením mezi vesnický lid, nebo s určitou vyhraněnou úpravou hlavy, která mohla časově nebo formálně alternovat s úpravou jinou, nevyužívající záušnic (*Krumphanzlová 1963, 1974*).

K možným zdrojům, jež vedly ke vzniku esovité záušnice, lze počítat jednak záušnice s velkým průměrem, vyskytující se na západ od Čech, jednak využití esovité kličky na jiných typech šperků a konečně též náušnice/záušnice s několikanásobnou esovitou kličkou neboli meandrovité. Který z těchto zdrojů byl tím rozhodujícím, či zda byl její vznik zcela nezávislým aktem zůstává otázkou (*Tomková 2005, 258 - 259*). Podle některých autorů mohlo šíření esovitých záušnic souviset s šířením křesťanství.

Tomková (2005, 259) se však domnívá, že podobnost, shledávaná mezi záušnicemi a eucharistií (ve smyslu katolické a pravoslavné církve), je pouze formální. Tvrzení, že esovitá záušnice se objevuje tam, kde dochází k první etapě christianizace společnosti, je sice do určité míry pravdivé, ovšem spojení těchto dvou skutečností považuje Tomková za diskutabilní. K čemuž jí vede řada důvodů. Jednak možné zcela odlišné výchozí body využití esovité kličky. Dále nerozvinutí se této formy šperku již v počátcích christianizace Velké Moravy. A v neposlední řadě dlouhá koexistence esovitých záušnic s jinými typy záušnic i náušnic v 10. století.

Krumphanzlová (1974) ve své práci přináší přehled názorů různých autorů na spodní i horní datování výskytu esovitých záušnic. Spodní hranice je většinou kladena do 2. poloviny 9. až 1. poloviny 10. století. Horní hranici do 12. – 13. stol. Je možné, že ke konci svého výskytu esovitá záušnice, mající formu velkých a zdobených kruhů patřily ke svatebnímu šperku a byly nošeny jen při slavnostních příležitostech. Což by bylo možné vysvětlení pro to, že se zdá, že esovitá záušnice jako běžný šperk k ozdobě hlavy vymizely někdy ve 12. století, ale přitom existují exempláře, které byly zřejmě uloženy do země ve 13. století. Je také možné, že esovitá záušnice ve 13. století - přinejmenším v některých oblastech Čech - nevymizely z živé módy, ale již se nestávaly součástí hrobového inventáře (*Hrubý 1960*). Ať již je esovitá záušnice výrobek jakkoli prostý, přeci jen je to šperk a jeho užívání nemusí skončit bez výjimky s jeho prvním majitelem (*Smetánka 1973*).

Největší počet esovitých záušnic obvyklého tvaru, zjištěných v Čechách, má průměr od 2,5 do 3 cm. Je to v podstatě více než 2/3 nálezů. Uvedené rozměry měly esovitá záušnice v Čechách pravděpodobně v době své největší oblíbenosti, kdy jich byl na hlavě nošen větší počet. Nejstarší formou jsou vesměs tvary drobné o průměru okolo 1 cm, převážně hotovené ze slabšího drátku. *Turek (1948)* vypracoval jejich podrobné datování pro 10. a 11. století. Podle něj mají bronzové záušnice z let 1034 – 1055 vesměs průměry 15 – 17 mm a sílu drátu 3 mm. Z let 1055 – 1061 průměry mezi 18 – 26 mm a sílu drátu 2 – 3 mm. Do roku 1110 – 20 podle Turka průměr esovitých záušnic nepřekročil 30 mm.

Většina kostelních hřbitovů u nás vznikla v prvních desetiletích 11. století a poté. Záušnice, které na nich nalézáme v soulase se svým vývojem překračují zpravidla průměr 2,5 cm a pohybují se svým průměrem především od 3 cm výše (*Krumphanzlová 1974*).

Surovinou k výrobě záušnic v Čechách nejčastěji užívanou byl bronz, občas různé kvality. Z dalších surovin zřídka cín, ještě vzácněji olovo a rovněž měď a železo byly užívány jen výjimečně. Ze vzácných kovů bylo užíváno častěji stříbro, než zlato. Takové záušnice byly drobné, zřejmě vzhledem k jejich ceně. Častější bylo docilování stříbrného vzhledu pomocí plátování nebo chemickým stříbřením (tzv. mokrou cestou) (*Krumphanzlová 1974*). V Netolicích nalézané slitky bronzoviny (viz níže) by mohly svědčit o místní produkci těchto šperků.

Z nálezů z hradiště Na Jáně patří mezi záušnice jistě soubor 7 bronzových esovitých záušnic (F 17) z dětského hrobu, jež se nalézal v intaktní vrstvě s materiálem ze závěru raného středověku a jedna bronzová esovitá záušnice (F 15), nalezená ve vrstvě redeponovaného materiálu, který tvořil subrecentní podsyp pochozí zdi. Dále by sem mohly patřit dva kroužky, jeden masivnější (F 16-1), železný, se spojenými konci a jeden jemnější (F 139), bronzový, s konci překříženými, neuzavřenými. Snad by je bylo možno řadit k záušnicím bez ukončení, avšak jejich časové zařazení je značně nejisté. Nález č. F 16-1 pochází sice z vrstvy, jež obsahovala 99% raně středověkého keramického materiálu, ale jeho mladší původ tím není vyloučen. Nález č. F 139 pochází ze shluku kostí zřejmě v sekundárním uložení a nelze u něj na základě nálezových okolností určit dataci. Je také možné, že se nejednalo o záušnici, ale o silně zkorodovaný zbytek záušnice, neboť silnější vrstva korozních produktů v jednom místě kroužku by mohla napovídat, že v daném místě byla nějaká ozdoba, která se nedochovala. Takovou odlomenou součástí by mohla být například drobná bronzová kulička č. F 140 nalezená ve stejné vrstvě. Toto jsou však již pouhé spekulace a hypotetické možnosti. Z tohoto soupisu vyplývá, že bližší, obzvláště chronologické, hodnocení je možné pouze u souboru 7 záušnic (F 17).

Tyto záušnice pocházejí z hrobu č. 11/00, v kterém byl uložen pohřeb většího dítěte. Kompletní juvenilní skelet ležel v poloze JZ-SV. Hrob byl obklopen 10 velkými kameny do tvaru skřínky a překryt mohutným (175 x 80 cm) kamenným náhrobkem. Všech 7 esovitých záušnic leželo u lebky. Průměrný vnější průměr všech sedmi nalezených exemplářů byl 14,4 až 17 mm a síla jejich drátu činila v průměru necelé 2 mm. To znamená, že netolické esovité záušnice jsou menší, než dětské záušnice z pohřebiště v Radomyšli a výrazně menší, než většina záušnic z tohoto pohřebiště, přičemž ukládání do hrobů na pohřebišti v Radomyšli probíhalo od počátku do konce 12. století (*Nechvátal – Radoměřský 1964*). Analogii k netolickému nálezu je možno spatřovat v pohřbu asi šestiletého dítěte na vesnickém pohřebišti v Lahovicích u Prahy,

datovaného do konce 10. případně i počátku 11. století. Jednalo se o relativně bohatě vybavený pohřeb, který kromě jiného obsahoval 10 bronzových esovitých záušnic, převážně shodných případně blízkých rozměrů (*Krumphanzlová 1963*) jako mají záušnice z hrobu 11/00 v Netolicích.

V literatuře se několikrát objevil názor, že malý rozměr záušnic nemusí být vždy dokladem jejich většího stáří, ale mohl být příznačný pro dětský šperk. V 10. a na počátku 11. století, kam patří většina esovitých záušnic s průměry od 1 cm až k 2 cm, k rozlišování záušnic pro dospělé a pro děti v podstatě nedošlo. Rozdíly mezi průměry záušnic nebyly tehdy příliš velké a někdy dokonce nepatrně větší exempláře zdobily hlavu dítěte, než hlavu dospělého. K rozpoznání dětských záušnic může docházet jen v těch fázích doby mladohradištní, kdy se rozměry záušnic markantně zvětšily, tedy až ve 12. století. Není překvapením, že dětské hroby byly vybavovány záušnicemi menších průměrů až v době, kdy již mohutné rozměry běžně nošených záušnic mohly jen těžko vyhovovat jako ozdoba dětské hlavy (*Krumphanzlová 1974, Nechvátal – Radoměřský 1964*). Tuto situaci potvrzuje výše uváděný výzkum v Radomyšli.

Společný výskyt esovitých záušnic malých a velkých rozměrů bývá v Čechách zaznamenán jen zřídka a ještě méně je jejich nálezů v jednom hrobovém celku. V podstatě se v Čechách z tohoto hlediska od sebe oddělují lokality s nálezy drobnějších záušnic a s exempláři většími. Dětské formy záušnic na mladohradištních nalezištích také nemívají menší průměr, než 2 cm a bývají zhotoveny ze silnějšího drátu, čímž se liší od nejstarších záušniček jak zpracováním, tak velikostí (*Krumphanzlová 1974*). Lokality, kde průměr záušnic kolísá od 1 do 2,5 cm, je možno obrysově klást ještě od třetí čtvrtiny 10. století. Záušnice těchto rozměrů byly nejčastěji nošeny tak, že byly prostrkovány koženými řemínkem, přivazovány na stužky nebo vplétány do vlasů u uší, na spáncích nebo snad do vrkočů (*Krumphanzlová 1974*).

Na základě všech výše uvedených skutečností se domnívám, že soubor esovitých záušnic (F 17) z netolického hradiště, nepředstavuje primárně dětské záušnice, ve smyslu typologickém, přestože jimi byl vybaven pohřeb dítěte. Dle mého názoru se spíše jedná o exempláře staršího typu, řadící tak celý pohřeb do konce 10. či do 11. století. Přijmeme-li *Turkovu (1948)* chronologii, založenou na posuzování velikosti, spadal by netolický nálezový soubor do období mezi lety 1034 – 1055 (byť síla drátu je u netolického souboru ještě menší), případně i do období mladšího. Zajímavostí tohoto souboru sedmi esovitých záušnic jsou mikroskopicky pozorovatelné zbytky vlasů, které tak podporují domněnku, že se tyto záušnice nosily přímo jako součást účesu.

Záušnice F 15 se svými rozměry řadí také ještě k malým záušnicím a podle Turkovy chronologie spadající do období mezi lety 1055 – 1061.

Ke všem výše uvedeným záušnicím je možno doplnit ještě nález *Woldřichův* (1882), kdy popisuje nález údajně stříbrné (mohlo se jednat pouze o stříbrný vzhled) esovité záušnice o průměru 2,5 cm a síle drátu 0,4 cm, pocházející z narušených hrobů (zřejmě ženských – viz výše). Tato záušnice by tak představovala jeden z nejvýznačnějších nálezů z hradiště Na Jánu. Velikostně již spadá mezi středně velké záušnice (*Krumphanzlová 1974, Tomková 2005, 269*). Obdobný exemplář pochází z pohřebiště v Radomyšli (*Nechvátal – Radoměřský 1964*). Tento nález tak nejspíše pocházel z 11. – 12. století.

V závěru popisu této skupiny nálezů musím dodat, že by bylo možno řadit sem ještě jeden nález z hradiště Na Jánu, a to splétaný bronzový kroužek označený F176. Mohl by být považován za esovitou záušnici s ulomeným esem, vyrobenou technikou kordování (tj. stáčení dvou nebo většího počtu drátků do podoby šňůry), což je technika, počítaná ke vlivu šperkařské oblasti belobrdské (*Krumphanzlová 1974*). Taková záušnice se našla například při výzkumech na Pražském hradě na Jiřském náměstí a je pouze o málo větší než námi nalezený kroužek (*Tomková 2005, 272 - 273*). Proti této možnosti však mluví řada argumentů. Záušnice esovité zhotovené technikou kordování patří většinou k velkým exemplářům s datováním zhruba do 10. až počátku 11. věku. Netolický kroužek je však výrazně menší. Dalším argumentem představuje ten fakt, že v Čechách vystupují esovité záušnice prosté hlavně bez dotyku se svými variantami a pak varianty esovitých záušnic zase v podstatě bez kombinací s prostými formami tohoto šperku. Nálezy, kde jsou esovité záušnice kombinovány s jinými formami záušnic se omezují na společný výskyt záušnice esovité se záušnicí kroužkovou, k němuž dochází v Čechách v 10. až 12. století (*Krumphanzlová 1963, 1974*). Podle toho by se tedy výskyt tohoto typu záušnice měl vylučovat s výskytem esovitých záušnic, které se však na netolickém hradišti jistě vyskytovaly. Další důvod pro nepovažování tohoto kroužku za záušnici spatřuji v tom, že konce kroužku se překrývají a na případné eso (kličku) by nezbývalo příliš místa. Proto tedy řadím tento nález k prstenům, toto zařazení podporují i jednoznačné analogie například právě z Radomyšle.

6.9.2 Prsteny

Prsteny mohly být zhotoveny ze skla, kosti či dřeva (takové se však až na výjimky nedochovaly, ale nejčastějším materiálem k výrobě prstenů byl kov. Tvar obroučky

prstenu vychází z použité suroviny a technologie jejího zpracování, přičemž právě kov poskytuje možnost využití nejpestřejší škály technologií. Podle toho zda bylo použito plechového pásku, drátu nebo tyčinky, může být průřez prstenu plochý, kruhový, oválný nebo elipsový, uvnitř plochý a vně vypouklý či hraněný nebo dokonce proměnlivý. Podle toho, zda byl prsten vytepán nebo odléván, je jeho obroučka otevřená či uzavřená. Výzdobné, a v některých případech i funkční, motivy se soustřeďovaly na horní, viditelnou část prstenu, která proto byla někdy rozšiřována do štítkovitých tvarů, zesilována, nebo na ni byly připojovány terčíky či objímky pro vsazení oka (*Frolíková-Kaliszová 2005, 373*).

Co se týče kovu užívaného k zhotovení prstenů, jednalo se většinou o bronz, stříbro i cín a výjimečně také zlato. Nálezy prstenů v Čechách pocházejí převážně z pohřebišť, byť byly obsaženy i v pokladech a sídlištním materiálu. Až na malý počet nálezů středohradištních patří české prsteny až období mladohradištnímu a množí se zejména v jeho závěru. Tím se liší Čechy např. od sousední Moravy nebo Slovenska, kde jsou prsteny zastoupeny mnohem častěji (*Krumphanzlová 1974*). Prsteny z obecných kovů – bronzu a jiných slitin, byly určeny spíše nezamožným lidem. Co se týče účelu prstenů (snubní, magická ochrana, čistě okrasný), o tom se většinou můžeme pouze dohadovat. U většiny se jistě pojil „praktický“ účel s okrasným (*Frolíková-Kaliszová 2005, 373*)

Archeologické třídění prstenů vychází většinou z tvarových rozdílů. *Frolíková-Kaliszová (2005, 374 - 375)* ve svém článku reflektuje výsledky dosavadních názorů na třídění typů prstenů a vytváří vlastní modifikaci systému, v které používá kombinaci kritérií tvarových, technologických a materiálových. Její typologie se bude v následujícím textu držet.

V Netolicích Na Jánu byly nalezeny celkem tři prsteny (s nálezy Woldřichovými 4 – 5). První z nich představuje nález č. F 153 vyrobený z tenkého drátu, jehož otevřené, nad sebou přeložené konce jsou mírně roztepány do plochy. Na první pohled by se mohlo zdát, že se jedná o typ č.1, tedy prsten kroužkový. Tyto prsteny bývaly vyráběny z drátu až tyčinky kulatého až polokruhového průřezu a podle nálezů z Pražského hradu se zdá, že ve starším období (11. – 13. stol.) byly otevřené, s konci přeloženými podle velikosti prstu nositele. Seříznuté konce však netolický nález řadí spíše k typu 7, tedy k prstenům s očkem. Očko (skleněné) vsazované do butonu bývalo zprvu lepeno právě na seříznuté roztepané konce. Prsten z Netolic č. F 153 má sice v současnosti plošky daleko od sebe v důsledku překrytí konců, to je však nejspíše dáno sekundární deformací, v původní podobě mohly být plošky blízko u sebe (kdyby při daných rozměrech měl prsten

kruhový tvar, byl by jeho průměr asi 2 cm). Nejvíce se tomuto nálezu podobají dva prsteny č. LN-1122868 objevené na pohřebišti na Loretánském náměstí v Praze (*Frolíková-Kaliszová 2005, 361, 376, 379 – 380*). Mají téměř shodné rozměry a jsou vytvořeny z jen o málo silnějšího (1,5 a 1,7 mm) drátu. Byly součástí pohřbu jednoho jedince, jeden prsten tohoto typu měl pohřbený na prostředníčku levé ruky, druhý na prostředníčku pravé ruky. Celý pohřeb je datován velkými esovitými záušnicemi a závěsnými kruhy o průměru 6 – 7 cm do konce 12. až první poloviny 13. století. Nález pochází ze zatím nedatované vrstvy tvořené shlukem kostí, ale na základě podobnosti s nálezem z Loretánského náměstí je možno jej velmi přibližně řadit do stejné doby, tedy do 12. – 13. století.

Další nález z Netolic – splétaný prsten č. F 176 patří k typu 2 podle *Frolíkové-Kaliszové (2005, 374 - 375)*. Prsteny pletené jsou u nás známy např. z Budče, Chřešřovic u Písku, Radomyšle u Strakonic, Úherce u Loun či z Pražského hradu (na Slovensku např. v Mlynárciach u Nitry – *Točík 1960*) a jejich nálezy spadají do 11. – 12. století. Tyto prsteny jsou zhotovovány tzv. technikou kordování, což znamená husté stočení dvou nebo většího počtu drátů do podoby šňůry. Stočeny mohou být buď prosté, stejně silné dráty nebo dráty silné a slabé (často předem upravené, tordované, spletené apod.). Nevelký počet těchto prstenů v našich nálezech je způsoben jednak tím, že prsten nepatřil k oblíbeným šperkům hradištním, jednak okolností, že pokud se techniky splétání drátků v Čechách vůbec ujaly, uplatnily se vesměs na velmi rozšířených a oblíbených esovitých záušnicích. Stejně jako jiné pletené šperky, byť u nás hotovené, mají tyto prsteny své předlohy (případně i původ) jinde. Nejčastěji se s nimi setkáváme v Polsku. Tyto prsteny (podobně jako jiné šperky vyráběné technikou kordování) jsou časté v oblasti belobrdské kultury (která je kulturním projevem dvou národů – Maďarů a Slovanů), na jejichž pohřebištech se s nimi setkáváme na konci 10. a v první polovině 11. století. Pohřebišťe s belobrdskými památkami jsou hojná v Karpatské kotlině (hlavně v Potisí), v bývalé Panonii, dále mezi Drávou a Sávou, ve Vojvodině a v Srbsku. Zasáhly i do karantánské oblasti na jihozápadní Slovensko, odkud na přelomu tisíciletí mizí (*Eisner 1960; Krumphanzlová 1963, 1974; Váňa 1953*).

Netolický nález splétaného bronzového prstenu F 176 pochází bohužel z vrstvy promíšené s recentním či subrecentním materiálem (ze stejné vrstvy pochází např. nález hrotu plnicího pera č. F 167). Na základě srovnání s nálezem č. LN-12750 (prsten splétaný z 3 bronzových drátků, rozměry téměř shodné s netolickým nálezem) z pohřebišťe založeného v 11. století v Praze na Loretánském náměstí a nálezem

z Radomyšle u Strakoníc datovaným do 12. století.(hrob č. 178 - dva prsteny, každý na jedné ruce, pletené vždy ze dvou bronzových drátků, rozměry proti netolickému nálezu mírně větší, síla u jednoho shodná s netolickým prstenem) i se všeobecným datováním výskytu tohoto typu šperku, řadím netolický nález stáčeného prstenu do 11. - 12. století (*Frolíková-Kalischová 2005, 359 – 360; Nechvátal – Radoměřský 1964*).

Posledním typem prstenu nalezeným zatím v Netolicích je páskový prsten, neboli typ 3 podle *Frolíkové-Kalischové* (2005). Páskové prsteny jsou příznačné pro dobu od 10. století výše. V Čechách se s nimi setkáváme zejména v druhé polovině 10. století i později, a to i na pohřebištích ve volném terénu. K jejich výrobě bylo užíváno většinou bronz, řídkěji stříbra a jsou nalézány nejčastěji u žen a dětí, často v doprovodu esovitých záušnic, jantarových a skleněných perel. Páskové prsteny jsou produktem domácí výroby a nejčastější formou mladohradištního prstenu u nás, přesto však nenabýly zdaleka takové obliby jako jinde (například na Slovensku). Konce kovového pásku mohou být sevřené nebo překrývající se, s ukončením buď jazykovitým nebo rovně uštíplým. Někteří autoři považují formy s jazykovitým vytažením koncem za starší než rovně uštíplé, toto dělení však neplatí vždy (*Krumphanzlová 1974*).

Co se týče relativní chronologie páskových prstenů, *Krumphanzlová* (1974) se domnívá, že se vyvíjeli od počátečních forem všude stejně širokých a v nejstarším časovém úseku obvykle s konci jazykovitě vytaženými, přes tvary hladké nebo mírně zdobené, někdy uprostřed již poněkud rozšířené, zřídka i podélně trojitě členěné nebo profilované, k formám úzkým, všude stejně širokým a silným, bohatěji zdobeným nebo k formám uprostřed značně rozšířeným, a opět zdobeným, jimiž vývoj páskových prstenů v 12. století končí.

Páskový prsten č. F 16-2 objevený na netolickém hradišti Na Jánu pochází z vrstvy, jež obsahovala až 99% raně středověkého keramického materiálu. Prsten je po celé délce obroučky zdoben vybějeným motivem, v kterém se střídá vždy 5 svislých čar se slunečním motivem (ten byl vytvořen raznicí s daným motivem, nikoliv vybit po částech). Bronzový plech z kterého je prsten vyroben, má po celé délce stejnou sílu a konce rovně uštíplé.

Nález páskového prstenu shodných rozměrů a tvaru, avšak zřejmě bez výzdoby, pochází z již výše uvedeného pohřbu asi šestiletého dítěte na vesnickém pohřebišti v Lahovicích u Prahy, datovaného do konce 10. případně i počátku 11. století. Dítě mělo prsten navlečený na prsteníku pravé ruky (*Krumphanzlová 1963*). Důležitý srovnávací materiál poskytuje nález 16 kusů z pohřebiště v Radomyšli u Strakoníc,

datovaného do 12. století. Našli se zde prsteny stejného tvaru, po celé délce zdobené svislými čarami či slunečními motivy. Tyto sluneční motivy však zjevně vznikly v důsledku vybíjení odlišnou raznicí než jaká byla použita v případě výroby prstenu z netolického hradiště (*Nechvátal – Radoměřský, 1964*). Obdobné nálezy z Pražského hradu datuje *Frolíková-Kaliszová (2005)* podle neuzavřených konců do 11. – 13. století. z těchto nálezů se netolickému nejvíce blíží prsten z Loretánského náměstí č. LN-12831 z hrobu datovaného záušnicí do 11. století. Tento bronzový prsten, který se našel na pravé ruce pohřbeného, má stejný průměr jako netolický nález č F 16-2, ale oproti němu je užší, a je celý zdoben kroužky vyražených punců tvořících ornament sluníček (*Frolíková-Kaliszová 2005, 360, 376,379*). Na základě těchto analogií i relativní chronologie bych netolický páskový prsten datovala nejspíše do 11. století (případně s přesahem do 12.).

Nález č F 16–2 však není jediným nálezem páskového prstenu na netolickém hradišti. V roce 1882 popsal nález v podstatě shodných rozměrů (průměr 1,8 cm, síla plechu 0,35 cm) *Woldřich*. Tento pocházel z porušených, zřejmě ženských (viz výše) hrobů a byl objeven rozlomen. Zajímavé je, že *Woldřich* popisuje jeho výzdobu jako na povrchu vytlačené příčné tečkované čárky, po jedné a po třech se střídající. Tím se značně shoduje s netolickým nálezem č. F 16-2 i s nálezem z pohřebiště v Radomyšli, a chronologicky bych ho tedy zařadila stejně jako nález č. F 16-2.

Woldřich dále uvádí nález kroužku – zřejmě prstenu, s konci k sobě přihnutými, ale nespojenými o průměru 2,2 cm a síle 0,4 cm, který byl údajně tvořen z 3 vrstev různobarevného kovu, z nichž jedním byl bronz. K takovému typu jsem zatím v literatuře nenalezla žádné analogie.

Závěrem této kapitoly bych ještě dodala, byť to materiálově není předmětem mé diplomové práce, že se v Netolicích našel i zlomek skleněného prstýnku (číslo F 53, síla kroužku 3mm, uvnitř rovný, vně vypouklý). Tento zlomek pochází z intaktní kamenné destrukce dosud nedatované vrstvy. Skleněné prstýnky se v Čechách vyskytují až v pozdních fázích mladohradištních a tvoří výbavu řadových hřbitovů nebo pohřebišť, kde se již objevuje románský charakter pohřbívání, nejednalo se však o předměty nutně luxusní (*Krumphanzlová 1974*).

6.9.3 Neidentifikovatelné předměty

Do této kategorie řadím předměty u kterých je patrné, že měly původně jistý záměrně vytvořený tvar, ale vzhledem k jejich pokročilé degradaci případně i

fragmentaci, již není možno přesně určit o jaký konkrétní předmět se jednalo. Uvádím zde pouze předměty očištěné a zakonzervované, neboť u těch, které ještě tento proces nepodstoupily, existuje možnost změny vzhledu a odhalení nových skutečností.

Patří sem předmět č. F 141, který snad mohl být součástí nějaké ozdoby. Pochází z nedatované vrstvy tvořené shlukem kostí v které se nacházel i prsten s očkem (F 153), přibližně datovatelný do 12. – 13. století a množství drobných bronzových kuliček spolu s bronzovým nýtem (F 127).

Nález F 127 jsem zmiňovala již v kapitole o řemeslnických nástrojích, kde jsem vyloučila možnost, že by se mohlo jednat o korálky a zároveň považuji za velmi nejistou i alternativu, že se jedná o špendlíkové hlavičky. Bronzové kuličky by mohly být kovoliteckým odpadem určeným k opětovnému přetavení (více malých kousků má větší povrch a proto se roztaví rychleji než jeden velký kus materiálu). Avšak i tato možnost je značně hypotetická a proto tento nález řadím do kategorie neurčitelných předmětů. Nález F 127 také obsahoval jeden exemplář bronzového nýtu, které se používaly například k připevnění spon či nákončí na opasky, avšak nálezové okolnosti netolického nálezu jsou natolik nespecifické, že se o daném předmětu nedá říci nic bližšího. Ve stejné a přilehlé vrstvě tvořené shlukem kostí, v jaké se nacházel nález F 127 bylo objeveno množství podobných exemplářů. Celkem se jedná o 23 kusů (F 129, F 130, F 135, F 138, F 142, F 144, F 147) drobných (do 1 cm), nepravidelných či kapkovitých bronzových hrudek. Z nedatovaného hrobu č. 1 pochází také nález 6 drobných, nepravidelných bronzových kousků (F 152). Plavením byla získána kulička z objektu č. 6 (F 213). Jedna bronzová kulička pochází ze začištění mezi raně středověkými hroby 2 a 3 a jedna ze zásypu hrobu 3 (F 206, F 211). Z množství předmětů a nálezových okolností se zdá, že nějakým způsobem souvisely s pohřby. Mohlo se jednat o součást výzdoby na materiálu který se nedochoval nebo ozdob, které se rozpadly. Ačkoliv tyto nepravidelné kuličky pocházejí většinou z nedatovatelných kontextů, na jejich raně středověké stáří poukazuje nález 2 stejných kuliček v intaktní mladohradištní vrstvě (F 218, F 219)

Dále do této kategorie řadím nález F 207 pocházející z hlíny v prostoru lebky v mladohradištního hrobu č. 21 získaný plavením. Předmět budí dojem jakéhosi závěsku, snad součást ozdoby z hlavy, ale to je vskutku pouhá fabulace, takže bude třeba spokojit se s jeho zařazením k neurčitelným předmětům. Obdobnou zkorodovanou ozdobou mohl být nález č. F 99, pocházející z intaktní kulturní vrstvy, avšak v současnosti zcela zkorodovaný.

Nalezlo se i několik neidentifikovatelných předmětů z bronzového plechu. Jednak úlomek kruhového bronzového plíšku (F 134) z nedatované vrstvy. Amorfní plochý fragment F 142 ze shluku kostí v sekundárním uložení. A ohnutý plechový půlkruh, pocházející z původní raně středověké vrstvy nad podloží. Teoreticky by se mohlo jednat i o zlomky mincí, tato hypotéza však není nějak podložena.

K neidentifikovatelným předmětům počítám také nález bronzového uzavřeného kroužku č. F 120, jež se našel ve vrstvě dislokovaných lidských kostí, z které pochází i řada nálezů bronzových kuliček.

Předposledním exemplářem z této kategorie je fragment bronzového okraje č. F 125, pocházející z vrstvy s množstvím dislokovaných lidských kostí (snad porušený raně středověký hrob). Domněnku, že by se mohlo jednat o okraj zvonu vylučuje jednak odsazení okraje v téměř pravém úhlu, které se u zvonů vůbec nepoužívá (tak ostré vyprofilování okraje by bránilo zvonu harmonicky znít), jednak velmi nerovný vnitřní povrch, který by také bránil hlavní funkci zvonu (*Manoušek 2006, 54 - 68*). V úvahu připadá možnost, že by se jednalo o součást nádoby typu *grapen*, avšak na to je netolický fragment snad až příliš masivní a také v tomto případě by jeho nerovná vnitřní plocha bránila pohodlnému užívání (a hlavně udržování) nádoby. Předmět č. F 125 by také mohl být nepovedeným odlítkem. Z jakého předmětu tento fragment skutečně pocházel však nedokáži určit, jednalo by se o přílišnou fabulaci.

Nejzajímavějším neidentifikovatelným výrobkem je zřejmě nález č. F 230. Jedná se o závit s ulomenou hranatou částí (násadou, rukojetí?) objevený v původní, raně středověké vrstvě nad podloží. Podle zbarvení se zdá, že by mohl být vyroben ze zlata nebo jím pokryt. Bez analýzy složení se však jedná o pouhý dohad. V archeologické literatuře jsem zatím pro tento fragment nenašla žádnou analogii.

Částečně neidentifikovaný zůstává také *Woldřichův* (1882) nález tenkého bronzového plíšku o rozměrech 4 x 3 cm, s vytlačovanou výzdobou v podobě obvodového šrafování a srdíček. Údajně měl tento plíšek v každém rohu otvor, a tak se dá předpokládat, že se připevňoval jako ozdoba například na pás určený k opásání oděvu, ale mohl být ozdobou i zcela jiného předmětu.

6.9.4 Výrobní odpad

Slitky bronzu a struska tvoří nedílnou součást každého výrobního objektu spojeného se šperkařstvím a kovolitectvím. Narozdíl od strusek hutnických jsou kovolitecké charakterizované tím, že se na jejich povrchu objevují stopy neželezných kovů v podobě

tekoucích kapek, barvy tmavě modré až fialové, tmavě červené, černé i zelené. Ve většině případů jsou lehké, povrch je kompaktnější, ne tak pórovitý, na vrypu se místy objevuje žlutavě lesklé zbarvení. Jsou také drobnější (*Galuska 1989*).

Do této kategorie jistě patří slitky bronzoviny prostoupené množstvím písku, představované nálezy F 83 a F 157. Nález F 83 pochází ze svrchní vrstvy promíšené s recentním materiálem. V stejné vrstvě se našel i svazek jehel (F 94) a malé pružinové nůžky (F 79). Datačně je bohužel tato vrstva nepoužitelná, neboť představuje výsledek promíšení různých vrstev v nedávné minulosti (19. stol). Ani nález F 157 nám neposkytne datační oporu neboť pochází ze sektoru E (viz výše), stejně jako další 2 nálezy slitků z tohoto sektoru (F 191, F 158).

Více nadějí skýtá nález F 123 představovaný 2 bronzovými slitky jež pocházejí z vrstvy tvořené množstvím dislokovaných lidských kostí, u které by se mohlo jednat o porušený raně středověký hrob. Datace je ale zatím pouze velmi předběžná. V stejné vrstvě se nacházel i bronzový okraj (F 125). Zajímavostí nálezu F 123 je přítomnost vtaveného kovového plíšku, který se stříbřitou barvou odlišuje od zbytku zeleno-hnědě zbarveného slitku. O materiálu tohoto plíšku se bez analýzy složení nedá říci nic bližšího (snad jen, že se vzhledem k jeho mírnému roztavení jistě nejedná o železo), nejspíše se bude jednat o materiál teplotou tání blízký bronzu, v úvahu připadá cín, která má však nižší teplotu tání, ale spolu s mědí představuje hlavní složku bronzoviny. Tento fragment plíšku má na povrchu patrné tři souběžné vybíjené pruhy takže silně připomíná páskový prsten F 16-2, jeho výška je však o téměř polovinu vyšší, což by však mohlo být způsobeno částečným roztavením do plochy. Je možné, že se jednalo o nepovedený výrobek tohoto typu, nebo rozbitý předmět, jež byl určen k přetavení.

Z intaktní kulturní vrstvy pochází nález 3 kusů bronzových slitků (F 104).

Dále sem patří 2 drobné úlomky zřejmě kovolitecké strusky (F 118) a kapička kovového materiálu (F 119), obě z vrstvy nad zdí objevenou v sondě 10, datované do období po destrukci objevené zdi.

7 Závěr

Na úvod kapitoly je třeba zmínit všeobecně platný poznatek, že množství kovových nálezů, které je možné vůbec v zemi nalézt, nám neposkytuje obraz o množství, které bylo v té které době vůbec vyrobeno a které bylo v provozu. a že historický vývoj nelze nikdy dobře ocenit pouhým srovnáním s dneškem. Z malého počtu věcí určitého druhu, který známe dnes, nelze vyvozovat soud o jejich někdejší malém významu a řídkém používání. Důležitou roli hraje také náhodnost nálezu při výzkumu nebo při jiném zásahu, která způsobuje, že neodhadnutelné procento výrobků nám zůstává utajeno. Zároveň je počet nalézáných železných výrobků silně zkreslen v třetí kapitole zmíněným šrotovým hospodářstvím (*Pleiner 1959*). A proto i nálezy z Netolického hradiště Na Jánu, nám poskytují možnost pouze velmi fragmentárního náhledu do života tohoto hradiště v období raného středověku.

Výsledky mé práce se týkají pouze raného středověku, především mladohradištního období, neboť právě z této doby pocházejí určitelné (a nikoliv recentní) nálezy a intaktní datovatelné vrstvy. Zároveň se jedná o časový úsek, do kterého spadá doba existence hradiště. Mladší období, které zde téměř není zastoupeno, nehodnotím.

Přestože se na ploše Netolického hradiště zatím během výzkumů nenašly žádné kovářské nástroje ani polotovary, dokonce ani objekt, který by bylo případně možno označit jako kovárnu, neznamená to že se zde kovárna nenalezala. Obdobný stav byl pozorován při výzkumu kovárny na podhradí v Mikulčicích (kde byl objeven objekt bývalé kovárny), kde se taktéž nenašly žádné kovářské výrobní nástroje a z polotovarů byla objevena jen jedna malá a neúplná hřivna (*Klíma 1985*). Tento stav však podle Klímy odráží skutečnost, že kovárna byla kovářským mistrem vyklizena a v klidu opuštěna. Hodnotné a potřebné nástroje a kusy suroviny si zřejmě kovář odnesl do svého nového působiště, nebo si je v dobách ohrožení ukryl. Domnívám se, že takový proces mohl proběhnout i na Netolickém hradišti Na Jánu. Z artefaktů indikujících přítomnost kováře na hradišti, se zatím našly jen okuje a struska, ale vzhledem k relativně malé prozkoumanosti plochy hradiště se dá očekávat, že naše poznatky se v tomto směru v budoucnu ještě rozšíří, neboť kovářská dílna zde jistě fungovala, jak naznačují přímé i nepřímé archeologické doklady.

Nálezy ukazují také na to, že na Netolickém hradišti Na Jánu fungovala kromě kovářské také kovolitecká dílna, jejíž aktivita mohla spadat do období raného středověku (což upřesní až další výzkumy). Tomu by nasvědčoval nález páskového

prstenu (F 16-2) datovaného do 11. století a zároveň nález bronzového slitku se zataveným kouskem plíšku, jenž měl na povrchu stejnou výzdobu jaká je pozorovatelná na části zmiňovaného páskového prstenu. Minimálně některé bronzové nálezy tak byly zjevně produktem místní dílny.

Převážná část souboru kovových nálezů představuje standardní a universální produkci, jaká se nachází na většině našich zkoumaných, raně středověkých lokalit. Jistý potenciál nevšednosti v sobě mohou skrývat nálezy pérových nůžek a nožů, avšak bez archeometalurgického průzkumu nelze usuzovat na použitý materiál a jeho zpracování v čepelích ani sledovat konstrukční typy těchto čepelí a z toho vyvozovat zda se jedná o výkovky zcela jednoduché či naopak nadstandardní. Jediný doklad specializované výroby na netolickém hradišti tak představuje nález klíče. Vzhledem k jeho velikosti, která nasvědčuje tomu, že patřil spíše k nějaké (možná přenosné) schránce nežli ke stavbě, však zůstává otázkou, zda na hradišti skutečně sídlil specializovaný kovář zámečník (což je na hradištích relativně běžné), nebo zda se sem taková schránka dostala odjinud a je spíše důkazem obchodních styků s okolím.

Řada zajímavých nálezů v Netolicích pochází z mladohradištních hrobů. Při interpretaci těchto situací je však třeba opatrnosti. V časně středověké Evropě nebylo sice železa málo, avšak zdaleka ne všechno železo přicházelo do hrobů (což platí obecně pro kovy). Není třeba mít za prokázané, že poměry v živé kultuře našly vždy přesný odraz v kultuře mrtvé (*Pleiner 1959*). Například šperky mohly být považovány za příliš cenné a jejich užívání nemuselo bez výjimky skončit se smrtí prvního majitele (*Smetánka 1973*). Také nástroje a nářadí se dávaly do hrobových výbav poměrně zřídka a užívalo se jich jako suroviny pro výrobu předmětů nových (*Pleiner 1959*).

Specifická situace na slovanských pohřebištích znemožňuje přidržit se při posouzení chronologických vztahů v pohřební výbavě některých ryze archeologických metod. Například vertikální stratigrafie nebývá totiž zpravidla vůbec schopna zevšeobecnování co do úrovně a vztahu k výbavě zesnulých, poněvadž k postupnému ukládání zesnulých docházelo v nestejných intervalech a většinou pravděpodobně v závislosti na příbuzenských vztazích. Dá se jí proto pro chronologii použít jen relativně. Pro slovanské hřbitovy musí být stratigrafie nahrazována hodnocením rozličných projevů v ritu. Rovněž úvaha o ideologii je u hradištního pohřebního inventáře nezbytná, protože jí bylo určováno i situování vlastního hřbitova vzhledem k osadě, neboť teprve v křesťanské době se stěhují hřbitovy z blízkosti sídel dovnitř

sídel ke kostelům, a byla jí zřejmě určována nebo i omezována volba věcí, které přicházely do hrobu (*Krumphanzlová 1974*).

V Netolicích pomístní název hradiště „Na Jánů“ nebo též „Sv. Ján“ dodnes naznačuje historicky křesťanskou polohu lokality. Výsledky výzkumů z posledních let potvrzují existenci slovanského pohřebiště z mladohradištního období. Výzkum z roku 2000 zachytil pohřby 18 jedinců z nichž přibližně polovina (8 případů) byla dospělého věku a polovina (7 případů) byly děti. V poslední sezóně (2009) byly spolu s dvěmi novými hroby zřejmě objeveny i pozůstatky zaniklého kostela sv. Jana Křtitele. Orientace a charakter některých odkrytých hrobů v daném prostoru souvisí s půdorysem stavby a je do budoucna příslibem pro detailní poznání vztahu pohřebiště a objevené církevní architektury (*Beneš a kol. 2000; v tisku*).

Hroby objevené na netolickém hradišti se charakterem svého pohřebního ritu nikterak nevymykají běžným zvyklostem své doby. V období 11. a 12. století došlo oproti předcházejícím k řadě podstatných změn charakterizovaných postupnou unifikací pohřebního ritu s minimem milodarů a zakládáním kostelních hřbitovů. Kostelní hřbitovy jsou v této době častější v Čechách než na Moravě, což je odrazem pevnější církevní struktury, vázané od roku 973 na pražské biskupství. Výskyt velkých náhrobních kamenů na některých hrobech bývá vykládán tak, že měly za účel označit vyšší sociální postavení v rámci komunity (*Unger 2002, 42 - 43*). Ve shodě s těmito poznatky byla většina hrobů odkrytých na netolickém hradišti zcela bez výbavy. Pouze dva ze tří pohřbů pod masivními kamennými náhrobky, jež zřejmě představovaly pohřby příslušníků vyšší sociální vrstvy obyvatel hradiště, obsahovaly jistou výbavu. Pohřeb dítěte (hrob č. 11/00), nejspíše spadající do 11. století byl vybaven 7 záušnicemi, což ho činí nejbohatěji vybaveným hrobem. Druhým pohřbem příslušníka vyšší sociální vrstvy s výbavou je pohřeb č. 22 vybavený pérovými nůžkami. Přítomnost nůžek v hrobě se dá vykládat různě (viz kap. 6.1) – mohlo se jednat o symbol duchovního pastýře (v případě pohřbů církevních hodnostářů) nebo odznak řemesla či osobní majetek zdůrazňující movitost pohřbeného, stejně jako mohly symbolizovat odstřižení od pozemského života.

Na netolickém hradišti nebyly nalezeny žádné jednoznačné doklady raně středověkých zbraní, z toho však nelze vyvozovat že se zde v raném středověku žádné zbraně nevyskytovaly. V počátcích Slovánského osídlení našich zemí v 6. – 8. stol. byly zbraně sice určeny k obraně a útoku, ale zároveň sloužily často i při lovu (*Klanica 1986*,

85). Tento stav se zřejmě výrazněji nezměnil ani v následujících staletích, o kterých pojednává tato práce.

Relativní nedostatek zbraní na většině opevněných sídel nelze považovat za svědectví proti jejich vojenské funkci, neboť zatímco hospodářské činnosti na nich zanechávají stopy, činnost válečná se projevit nemusí. A důvody pro to jsou různé. Například mohlo být opevnění po celou dobu své existence mimo válečné dění, v případě použití jako refugia byly donesené artefakty vesměs zase odneseny, v případě dobytí pak následovalo vyloupení. K tomu všemu přistupuje archeologická neuchopitelnost nouzových obraných nespécifických zbraní. Frekvence zbraní na hradišti tak neposkytuje jasný obraz výzbroje v daném období, a naopak z případné četnosti pozůstatků hospodářské činnosti na hradištích nemůžeme usuzovat na jejich nevojenský charakter (*Vencl 1983*).

Na hradišti Na Jánu v Netolicích byla archeologickým výzkumem doložena přítomnost mohutné hradby již v počátcích existence hradiště (10. století) a máme dobré doklady o vícefázovosti hradby, což svědčí o tom, že zkoumaný úsek hradeb byl alespoň jednou opravován a zpevňován (*Beneš a kol. v tisku*). Jak známo, opevnění pouze zvýhodňuje ozbrojeného obránce, a proto v dobách hradišť nutně existoval dostatek zbraní k jejich ochraně, i když to mohly být převážně zbraně dálkové a nespécifické, které jsou archeologicky méně nápadné až nepozorovatelné, ve srovnání se zbraněmi k boji na blízko. O funkci opevnění také nepřímou vypovídá jeho velikost (neboť ta nutně odpovídala struktuře resp. možnostem společnosti, která je budovala, udržovala a v případě potřeby bránila) je možno z velikosti hradiště nepřímou vyvozovat objem zbraní, které musely být k jeho obraně k dispozici, ať jich bylo výzkumem zjištěno sebedméně (*Vencl 1983*).

Na základě výše uvedených skutečností předpokládám, že zbraně na hradišti v Netolicích sice přítomny byly, ale vzhledem k tomu, že hradiště zjevně nezaniklo násilnou formou či v důsledku katastrofické živelné události (žádná z dosavadních nálezových situací ani soubor objevených artefaktů tomu nenasvědčují) a bylo zřejmě v poklidu opuštěno, tak zbraně byly v rámci vyklízení hradiště odneseny. Kovové zbraně představovaly materiál značné hodnoty a tak by jistě nezůstaly opomenuty ležet na opuštěném hradišti. Snad mohly být na hradišti zapomenuty zbraně z jiných (organických) materiálů (např. praky), ale ty se v našem prostředí většinou nedochovávají.

Nálezy z výzkumů na hradišti Na Jánů nám také nastiňují určitý obraz každodenního života obyvatel tohoto hradiště v mladohradištním období a jejich mentalit. Tito lidé dbali o svůj vzhled, a za tímto účelem se zdobili šperky, především záušnicemi a prsteny z bronzu i železa a zřejmě používaly i nástroje určené k osobní hygieně (jak naznačuje především nález drobných pérových nůžek č. F 79, a možná i nález malého tenkého nože č. F 13). Nálezy dvou přezek nedokládají jednoznačně jejich užití jako součásti opasků, což ovšem neznamená, že se zde takové přezky nemohly vyskytovat. Obyvatelé hradiště byly také ve styku s jinými kulturními oblastmi, minimálně s oblastí vlivu belobrdské kultury (jak dokládá nález kordovaného prstenu F 176), z kterých mohli přejímat jisté myšlenkové a kulturní modely či přímo získávat předměty. Rozhodně tedy nežili v odloučení od okolního světa.

Vzhledem k objevu sakrální architektury a odkrytí hrobu č. 22, k němuž můžeme analogii spatřovat v nálezové situaci hrobu biskupa Jana II. (pohřbený 1236) z Pražského hradu (viz kapitola 6.1 Zemědělské nástroje) je na místě předpokládat trvalou přítomnost osoby duchovního stavu přímo na hradišti.

Téměř každé osobě se tehdy během běžných každodenních činností v nějaký okamžik hodil jako nástroj nůž. Značné rozšíření tohoto předmětu potvrzují četné nálezy čepelí i jejich úlomků v prostoru netolického hradiště. Běžně užívaným předmětem mohlo být i vědro na vodu, byť z netolického hradiště máme zatím jediný doklad jeho užití a to v podobě nálezů atáše vědra (F 55). Je pravděpodobné že nečetnost tohoto nálezů jistě nevypovídá o nečetnosti užití vědra v mladohradištním období. Příčinou absence většího množství nálezů je zřejmě fakt, že součásti věder (ozvláště atáše a nosné oblouky) mohly být užívány opakovaně a v případě skončení jejich životnosti byly pravděpodobně schraňovány jako materiál pro překování v rámci šrotového hospodářství. Domnívám se také, že jejich náhodné ztráty nebyly časté, neboť ztratí-li se část závěsu vědra během jeho přepravy, člověk manipulující s vědrem si tohoto stavu velmi rychle všimne, a v takovém případě jistě neponechá odloučenou kovovou část ležet bez užitku na zemi.

Na netolickém hradišti byla v mladohradištním období jistě provozována široká škála řemesel, jejich poznání je však zatím spíše fragmentální. Kromě již výše zmiňovaných řemesel zabývajících se zpracováním kovu zde bylo zřejmě provozováno i řemeslo textilní a kůže/kožešiny zpracující (jak naznačují nálezy pérových nůžek – především nález č. F 67, které se však dají vykládat různě, a jehel F 94). S tesařským

řemeslem by mohl souviset nález fragmentu nebozezu (F 158), který však pochází z redeponovaných, nedatovaných vrstev, a proto je třeba ho z těchto úvah vynechat.

Jednoznačné doklady zemědělské činnosti v podobě zemědělských nástrojů se na hradišti nenalezly (pomineme-li nález 2 exemplářů – F 67 a F 221, velkých pérových nůžek, jež mohly být užívány k stříhání ovcí, ale zároveň k řadě dalších činností, takže je nelze považovat za jednoznačný doklad chovu ovcí). Tento stav může mít řadu příčin. Jednak je to již výše zmiňované pravděpodobně poklidné opuštění hradiště, kdy všechny cenné (a kov byl v té době cenný) předměty byly odneseny. Další vysvětlení představuje fakt, že zatím všechny výzkumy probíhaly v podstatě pouze na ploše akropole, zatímco zemědělci mohli sídlit spíše na ploše předhradí případně v (hypotetické) vesnici v podhradí. Jak je uvedeno v úvodu kapitoly 3, existovaly v raném středověku (ještě v 11. století) řemeslníci v nesvobodném postavení, kteří byli usídleni u kastelánských hradů (ke kterým patřilo i netolické hradiště Na Jáně) a kteří byli osvobozeni od zemědělských prací. Časem (ve 12. století) tato skupina splynula s hradeckými řemeslníky ve skupinu řemeslníků sídlících na hradišti a nemajících pozemky (Tomas 1983) a tudíž ani nepotřebujících nástroje k jejich obdělávání.

Belcredi (1988) předkládá jako možné vysvětlení absence nálezů zemědělských nástrojů na hradišti sezónní umístění nástrojů mimo hradiště, do blízkosti polí, kde je však bylo třeba nějakým způsobem zajistit před zcizením.

Za nepřímý doklad zemědělské činnosti v blízkém okolí hradiště lze považovat nález podkovy (F 1) datovaný do 11. – 12. století. Vzhledem k tomu, že až do 13. století se podkovovaly pouze koně určeni pro těžkou potažní práci, nikoliv koně jízdní (*Beranová 1980, 243; Hošek 2003, 129*), je možno tvrdit, že kůň který podkovu na hradišti ztratil byl určen pro práci v zemědělství. Chov koně na hradišti je v soulase s poznatkami o náročnosti a nákladnosti péče o něj, kterou vyžadoval, a kterou mohla poskytnout pouze majetnější složka obyvatel, sídlící často právě na hradištích. K takovému zajištění mohl být užit zámek obsluhovaný hákovitým klíčem, jež byl systémem jednoduchým a v té době již poněkud archaickým, avšak pro potřeby zemědělce jistě zcela dostačujícím (*Klíma 1980, 41*). Žádný takový klíč ani zámek se však na netolickém hradišti nenalezl.

Byl však objeven klíč otočného typu a tento složitější typ klíče bývá spojován s náročnějšími a výstavnějšími objekty. Vzhledem k jeho velikosti se dá předpokládat, že sloužil k zajištění určité skřínky, či schránky spíše než stavebního objektu. Klíč je datován do 10. – 12. století. Od 10. století se na našem území šířila peněžní forma

směny a obchodování touto formou na netolickém hradišti je doloženo několika nálezy mincí, které byly sice objeveny ve svrchních vrstvách obsahujících promíšený recentní i historický materiál, ale mohly mít svůj původ například v hrobech narušených v 19. století při stavebních úpravách plochy hradiště (mohlo se jednat o tzv. obolus mrtvých). Z těchto mincí byly zatím dvě určena jako denár Břetislava I. (ražba před 1050) a denár Soběslava I. (určil Zdeněk Štěpančík - ústní sdělení). Hradiště byla přitom místy, kde se soustředilo jmění v rukou čelních představitelů raného feudalismu, a tento majetek bylo třeba chránit. Lze si tedy představit, že malý otočný klíček z Netolic, uzamykal schránku, jež mohla obsahovat jedny z našich prvních mincí. – denárů. To je ale jedna z mnoha možností, k jejímuž přesnému určení chybí reálné podklady, a proto musíme nalezený klíč považovat pouze za předmět patřící k otočnému zámku, jež se vyskytoval kdesi na hradišti.

Nálezy hřebů z Netolic prozatím dokládají pouze skutečnost, že zde jejich prostřednictvím docházelo ke spojování materiálů a že byly v některých případech používány při konstrukci rakví.

Přítomnost příslušníků vyšší sociální vrstvy na netolickém hradišti je doložena pohřby s výbavou a náhrobními kameny, pravděpodobným nálezem stříbrné záušnice (*Woldřich 1882*), užíváním mincí, klíčů patřících k technicky pokročilým otočným zámkům (které byly ve své době relativní novinkou) i pravděpodobným vlastnictvím koně, jehož chov je náročnou záležitostí.

Dosavadní archeologické výzkumy tedy přinesly množství materiálu, jež nás informuje o rozličných stránkách života na Netolickém hradišti Na Jánu v mladohradištním období. Zároveň však zůstává řada nezodpovězených otázek a neprozkoumaných oblastí do nichž mohou vnést světlo poznání pouze další výzkumy.

8 Použitá literatura

- Belcredi, L. 1983: Zemědělské a řemeslnické nástroje na zaniklých středověkých osadách, *Archaeologia historica* 8, 411 – 422.
- Belcredi, L. 1988: Užití kovu ve středověké osadě, *Archaeologia historica* 13, 459 – 482.
- Belcredi, L. 1989: Terminologie, třídění a kód středověkých kovových předmětů, *Archaeologia historica* 14, 437 – 472.
- Beneš, J. – Hrubý, P. 2001: Archeologický výzkum hradiště Na Jánu v Netolicích, okres Prachatice, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 14, 243-258.
- Beneš, J. 1994: Regionální archeologický výzkum prachatického muzea v letech 1993 a 1994: Evidence, dokumentace a záchrana historického dědictví, *Zlatá stezka* 1, 105 – 110.
- Beneš, J. 2001: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu - Hradiště Na Jánu v Netolicích, Archeologický výzkum narušeného hlavního valu. Etapa v roce 2001. Prachatice (Archeos)
- Beneš, J. 2008: Archeopark Netolice & Gabreta. Netolice.
- Beneš, J. a kol. (v tisku): Archeologický výzkum raně středověkého hradiště Na Jánu v Netolicích a objev zaniklé církevní architektury, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*.
- Beranová, M. – Lutovský, M. 2009: Slované v Čechách. Archeologie 6. – 12. století. Praha.
- Beranová, M. 1967: Hradištní nůžky v Československu, *Památky archeologické LVIII*, 571 – 579.
- Beranová, M. 1970: Nejstarší slovanské podkovy a počátek novodobého zápřahu koní, *Sborník Národního muzea v Praze, řada A*, 24, 15 – 19.
- Beranová, M. 1975: Zemědělská výroba v 11./14. století na území Československa, *Studie AÚ ČAV v Brně, III/1*. Praha.
- Beranová, M. 1980: Zemědělství starých Slovanů. Praha.
- Beranová, M. 2000: Slované. Praha.
- Beranová, M. 2005: Historie senoseče v Čechách podle archeologie, *Archeologie ve středních Čechách* 9, 9 – 65.
- Bialeková, D. 1981: Dávne slovanské kováčstvo. Bratislava.

- Boháčová, I. 2006: K historii archeologického zkoumání center raného středověku v Čechách – Příklad ze Staré Boleslavi, *Archeologické rozhledy* LVIII, 117 – 128.
- Boonstra, A. 1993: *Ijzersterk*. Haag.
- Bravermanová, M. 2004: Hroby pražských biskupů v katedrále sv. Víta na Pražském hradě (Předběžné sdělení), *Archaeologia historica* 29, 599 – 613.
- Březinová, H. 2007: Textilní výroba v českých zemích ve 13. – 15. století. Brno.
- Bubeník, J. 1999: Poznámky o nejstarších hradišcích raného středověku v Čechách, *Archeologické rozhledy* LI, 631 – 648.
- Čaplovič, D. 1983: Doklady domácí a remeselné výroby v středověkých dedinách na východnom Slovensku, *Archaeologia historica* 8, 373 – 383.
- Čilinská, Z. 1981: *Kov v rano-slovanskom umení*. Bratislava.
- Čtverák, V. a kol. 2003: *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha.
- Dreslerová, D. – Venclová, N. 2007: Železná výbava vesnické komunity (nejen) v době laténské, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 20, 347 – 355.
- Dubský, B. 1949: *Pravěk jižních Čech*. Blatná.
- Eisner, J. 1960: Slované a Maďaři v archeologii. *Slavia Antiqua* VII, 189 – 210.
- Fialová, V. 1957: Hitoricko-archeologický výzkum tvrze a kostela v Kralicích nad Orlicí, *Časopis Moravského Musea* XLIII, 67 – 80.
- Frolíková-Kaliszová, D. 2005: Prsteny z Pražského hradu a jeho předpolí. In: Tomková, K. (eds.): *Castrum Pragense – Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích*, Praha, 359 – 385.
- Galuška, L. 1989: Výrobní areál velkomoravských klenotníků ze Starého Města – Uherského Hradiště, *Památky archeologické* LXXX, 405 – 454.
- Galuška, L. 1992: Dvě velkomoravské kovárny s depoty ze Starého Města. *Časopis Moravského muzea* 77, 123 – 160.
- Hošek, J. – Šilhová, A. 2006: Metalograficko-restaurátorské průzkumy raně středověkých nožů, *Archeologické rozhledy* LVIII, 59 – 75.
- Hošek, J. 2003: *Metalografie ve službách archeologie*. Praha.
- Hošek, J. 2004: *Metalografie nůžek biskupa Jana II. (odborný posudek)*, Praha, 2004.
In: Šilhová, J. 2005: *Nůžky z hrobu biskupa Jana II. (restaurátorská zpráva)*, Archeologický ústav AV ČR.
- Hrdina, K. – Bláhová, M. 1972: *Kosmova kronika česká*. Praha.

- Hrubý, P. – Lutovský, M. 2000: Hradiště a výšinná sídliště raného středověku v jižních Čechách, *Archeologie ve středních Čechách* 4, 439-483.
- Hrubý, P. 2006: Výšinné lokality mladší a pozdní doby hradištní. Písemná práce pro potřeby postgraduálního doktorského studia – nepublikovaný rukopis.
- Hrubý, V 1960: Raněstředověké poklady šperků na Moravě, *Časopis Moravského musea* XLV, 83 – 106.
- Hrubý, V. 1958: Klíče z doby hradištní na Moravě, *Časopis Moravského Musea* XLIII, 49 – 66.
- Kašička, F. – Nechvátal, B. 1990: Tvrze a hrádky na Prachaticku. Prachatice.
- Klanica, Z. 1974: Práce klenotníků na slovanských hradištích, *Studie AÚ ČSAV v Brně*, II/6. Praha.
- Klanica, Z. 1986: Počátky slovanského osídlení našich zemí. Brno.
- Klíma, B. 1980: Zámečnická práce staromoravských kovářů v Mikulčicích, *Studie AÚ ČAV v Brně*, VIII/3, Praha.
- Klíma, B. 1985: Velkomoravská kovárna na podhradí v Mikulčicích, *Památky archeologické* LXXVI, 428 – 455.
- Klíma, B. jr. 1975: Rozbor hřebů z velkomoravského hradiště v Mikulčicích, *Archeologické rozhledy* XXVII, 140 – 150.
- Klíma, B. jr. 1983: Železné skoby z Mikulčic, *Archeologické rozhledy* XXXV, 172 – 188.
- Kolář, M. 1873: Nápisy ze XIV., XV. a XVI. věku na Plzeňsku, Klatovsku a Prácheňsku sebrané, *Památky archeologické* 9, 643-654.
- Krajíc, R. 2003: Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Sezimovo Ústí – Archeologie středověkého poddanského města 3. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor.
- Krajíc, R. 2010: Zpráva o archeologické akci 2016/10, ARÚ AV ČR Praha.
- Král, E. 1950: Základy podkovářství. Praha.
- Krumphanzlová, Z. 1963: Příspěvek k vývoji lidového šperku 10. stol. v Čechách, *Památky archeologické* LIV, 87 – 113.
- Krumphanzlová, Z. 1974: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9. – 11. věku v Čechách, *Památky archeologické* LXV, 34 – 110.
- Kubů, F. – Zavřel, P. 2007: Zlatá stezka – Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 1. úsek Prachatice – státní hranice. České Budějovice.

- Kuthan, J. 1977: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. České Budějovice.
- Lutovský, M. – Petráň, Z. 2005: Slavníkovci – mýtus českého dějepisectví. Praha.
- Lutovský, M. 1995: Několik poznámek k problematice Slavníkovské domény, Archeologické rozhledy XLII, 239 – 245.
- Lutovský, M. 1999: Odraz mocenských změn 10. století ve struktuře jihočeských hradišť, Archeologie ve středních Čechách 3, 283 – 291.
- Lutovský, M. 2000: K chronologické průkaznosti kování raně středověkých věder. In: Čech, P. – Dobeš, M. (eds.): Sborník Miroslavu Buchvaldkovi. Most, 147 – 150.
- Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Manoušek, P. R. 2006: Zvonařství. Praha.
- Mařík, J. 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Praha.
- Měchurová, Z. 1995: Železné předměty ze zaniklé středověké vsi Konůvky na Slavkovsku, Časopis Moravského muzea VXXX, 141 – 197.
- Měřínský, Z. 2002: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I. Praha.
- Měřínský, Z. 2006: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II. Praha.
- Metzger, W. 2002: Handel und Handwerk des Mittelalters im Spiegel der Buchmalerei. Graz.
- Mikulčák, J. a kol. 1970: Matematické, fyzikální, chemické tabulky. Praha.
- Nechvátal, B. – Radoměřský, P. 1964: Mladohradištní pohřebiště v Radomyšli u Strakonice, Archeologické rozhledy XVI, 655 – 685.
- Nekuda, V. 1975: Pfaffenschlag – Zaniklá středověká ves u Slavonic. Brno.
- Nekuda, V. 1985: Mstěnice – zaniklá středověká ves u Hrotovic 1. Praha.
- Novotný, B. 1979: Význam podkov, ostruh a udidel z hradiska Vysoká Zahrada – castrum Strachotín u Dolních Věstonic na Moravě, Archaeologia historica 4, 287 – 294.
- Parkman, M. 2003: Osídlení Prachaticka v raném středověku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 129-163.
- Petráňová, L. – Vařeka, J. 1987: Vybavení venkovské zemědělské usedlosti v době předbělohorské (na pozadí poddanských inventářů), Archaeologia historica 12, 277 – 286.
- Píč, J. L. 1909: Čechy za doby knížecí. Svazek 1. Část archeologická. Praha.

- Pleiner, R. 1959: O významu železa v časné době dějinné, *Památky archeologické* L, 333 – 340.
- Pleiner, R. 1961: Experiment v archeologii, *Památky archeologické* LII, 616 – 622.
- Pleiner, R. 1961: Slovanské sekerovité hřivny, *Slovenská archeologia* IX, 405 – 450.
- Pleiner, R. 1969: Experimental smelting of steel in early medieval furnaces, *Památky archeologické* LX, 458 – 487.
- Pleiner, R. 2000: *Iron in archaeology – the European bloomery smelters*. Praha.
- Pleiner, R. 2006: *Iron in Archaeology: Early European Blacksmiths*. Praha.
- Pleiner, R. a kol. 1984: *Dějiny hutnictví železa v Československu 1. Od nejstarších dob do průmyslové revoluce*. Praha.
- Poláček, L. a kol. 2003: *Studien zum Burgwall von Mikulčice V*. Brno.
- Princová, J. 2000: Libice. In: *Wieczorek, A. – Hinz, M. (eds.): Europas Mitte um 1000*, díl 1, 382 – 384.
- Profantová, N. – Frána, J. 2003: Příspěvek ke studiu šperkařství v raném středověku v Čechách a na Moravě, *Archeologické rozhledy* LV, 47 – 58.
- Profantová, N. – Stolz, D. 2006: Kovové nálezy z hradiště v Tismicích a pokus o interpretaci významu hradiště v raném středověku, *Archeologie ve středních Čechách* 10, 793 – 838.
- Rybakov, B. A. 1948: *Archeologie SSSR*. Moskva.
- Sláma, J. 1986: *Střední Čechy v raném středověku 2. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu*. Praha.
- Sláma, J. 1987: K počátkům hradské organizace v Čechách. In: *Žemlička, J. (eds.): Typologie raně feudálních slovanských států*. Praha, 175 – 190.
- Smetánky, Z. 1973: Příspěvek k chronologické problematice pozdní doby hradištní, *Památky archeologické* LXIV, 463 – 486.
- Smrž, Z. 1991: Výšinné lokality mladší doby kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách, *Archeologické rozhledy* XLIII, 63 – 89.
- Sommer, P. – Třeštík, D. - Žemlička, J. (eds.) 2009: *Přemyslovci: budování Českého státu*. Praha.
- Sommer, P. – Třeštík, D. – Žemlička, J. 2000: Böhmen. In: *Wieczorek, A. – Hinz, M. (eds.): Europas Mitte um 1000 – katalog*, 244 – 304.
- Souhopová, V. 1995: *Počátky západoslovanského hutnictví železa ve světle pramenů z Moravy, Studie AÚ AVČR v Brně, XV/1*. Brno.

- Šolle, M. 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.
- Šolle, M. 1994: Staroslovanské hradisko. Charakteristika, funkce, vývoj a význam. Praha.
- Točík, A. 1960: Radové pohrebisko devínského typu z XI. stor. v Mlynárčiach pri Nitre, 269 – 283.
- Tomas, J. 1983: Řemeslníci 11. – 13. století v českých zemích v písemných pramenech, *Archaeologia historica* 8, 73 – 84.
- Tomková, K. 2005: Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí. In: Tomková, K. (eds.): *Castrum Pragense – Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích*, Praha, 217 – 306.
- Turek, R. 1946: *Slavníkova Libice*. Praha.
- Turek, R. 1948: České hradištní nálezy datované mincemi, *Slavia Antiqua* I, 485 – 534.
- Turek, R. 1982: *Čechy v raném středověku*. Praha.
- Unger, J. 2002: *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie 9 - Pohřební ritus a zacházení s těly zemřelých v českých zemích (s analogiemi i jinde v Evropě) v 1.-16. století*. Brno.
- Valešová, I. 2010: *Na Jáně – Netolice 2000 – 2008, konzervátorská a restaurátorská zpráva*, AÚ AV ČR Praha.
- Váňa, Z. 1953: Maďaři a Slované ve světle archeologických nálezů X. – XII. století, *Slovenská Archologia* II, 51 – 104.
- Váňa, Z. 1968: Vlastislav – výsledky výzkumu slovanského hradiště v letech 1953 – 55 a 1957 – 60, *Památky archeologické* LIX, 5 – 187.
- Váňa, Z. 1977: *Objevy ve světě dávných Slovanů*. Praha.
- Vencl, S. 1983: K problematice fortifikací v archeologii, *Archeologické rozhledy* XXXV, 284 – 313.
- Woldřich, J.N. 1882: Slované pohřebiště u Netolic, *Památky archeologické a místopisné* XII/4, 145-154.

9 Přílohy

9.1 Databáze předmětů

9.1.1 Nálezy z roku 2000:

	Mé číslování	Číslo sáčku	Kontext	Sonda	Sektor	Obsah	Datum	Koordináty
Nálezové okolnosti, předběžná datace								
středověk	F1		1012 (na bázi)	Kv.4		1 podkova	21.8.2000	
	F2		2005	2/00		4 hřebíky	25.7.2000	
materiál 12.-13.stol	F3		1007	1/00		4 hřebíky + 1 U skoba	3.8.2000	kvadrant 2
až 99% RS keramický materiál	F8		2005	2/00		1 přezka	21.7.2000	
	F9		1007	1/00		5 hřebíků + 1 ozdobný hř.	25.7.2000	
mater 12. - 13.	F10		1007	1/00		1/2 podkovy + zlomky	31.7.2000	kvadrant 3
až 99% RS keramický materiál	F11		2005	2/00		(kování?) úlomek čepele nože		
	F12		2008	2/00		čepel nože		
RS 3-4	F13		2014	Kv.3		nůž (s částí dřevěné? rukojeti)	10.8.2000	
mater. 13. 14.st.	F14		1007	1/00		nůž		
podšyp pochozí zdi subrecentní	F15		1006	1/00		1 záušnice	19.7.2000	20 cm od hrobu 1/00
až 99% RS keramický materiál	F16-1		2005	2/00		uzavřený kroužek	?.?.2000	
až 99% RS keramický materiál	F16-2		2005	2/00		prsten	?.?.2000	
	F17		hrob 11/00	2/00		7 záušnic	9.8.2000	pod lebkou
	F18	201	úprava zahrady Na horánku	č.p.666		čepel nože	?.?.2000	
	F20	266	1007	1/00		3ks frg. čepele?	1.8.2000	

9.1.2 Nálezy z roku 2007:

Nálezové okolnosti, předběžná datace	Mé číslování	Číslo sáčku	Kontext	Sonda	Sektor	Obsah	Datum	Koordináty	Hloubka	Od rohu
recent- trávník	F22	328	6001	6		struska + ke kuličky (recentní)	25.6.07			
recent- trávník	F23	330	6001	6		Fe (?fragment hřebu)	25.6.07			
recent- trávník	F24	331	6001	6		Pb(koule)	26.6.07			
recent- trávník	F25	332	6001	6		Pb(koule)	26.6.07			
lokální nehomogenita v 7001	F46	333	7002	6		Fe (klíč)	26.6.07			
komunikační horizont 12. 13. St	F34	342	6004	6		1 hřebík	29.6.07	70x35		JV
komunikační horizont 12. 13. St	F35	343	6004	6		1 hřebík	30.6.07	50x55		SZ
zhloubený objekt	F36	344	6005	6		Fe (tyčinkovitý fragment)	30.6.07	30x120		JV
recent-trávník	F41	?19	7001	7		Pb(koule)	25.6.07			
kamenná destrukce-intaktní	F47	?27	7005	7		1 hřebík/hrot	27.6.07	62x83	45	JZ
kamenná destrukce-intaktní	F48	?26	7005	7		1 hřebík	27.6.07	30x90	35	JZ
kamenná destrukce-intaktní	F50	?29	7005	7		hrot?	27.6.07	20x20	50	SZ
kamenná destrukce-intaktní	F51		7005	7		struska	27.6.07	?50x49	?50	?SZ
intaktní vrstva	F55	?31	7006/2	7		závěsné kování vědra	29.6.07	55x25	77	SZ
s recentní příměsí	F57	?40	8001	8		struska	28.6.07			
kulturní vrstva-intaktní	F67	?1	8006	8		pružinové nůžky	2.7.07	30x35	79	JV
s recentní příměsí	F72	?61	9001	9		Fe ? nákončí, část čepele nože?	30.6.07	15x45	15	JV
s recentní příměsí	F74	?49	9001	9		Fe drátek tvaru U	30.6.07	35x35	2	SV
s recentní příměsí	F78	?53	9001	9		frg. čepele	2.7.07			
s recentní příměsí	F79	?59	9001	9		Fe pružinové nůžičky	2.7.07	75x30	15	JZ
s recentní příměsí	F80	?55	9001	9		Struska	2.7.07			
s recentní příměsí	F82	?51	9001	9		Fe	3.7.07	0x0	34	SZ
s recentní příměsí	F83	?52	9001	9		Br hrouda	3.7.07	134x150	39	Z
s recentní příměsí	F87	?3	9001	9		Fe	3.7.07			
s recentní příměsí	F92	?58	9001	9		3 ks Fe (?zkorodovaná čepel)	3.7.07	33x46	34	

kulturní vrstva-intaktní	F93	?12	9002	9	1 hřebík	3.7.07	182x96	39	JZ
kulturní vrstva-intaktní	F94	?10	9002	9	Fe jehly	3.7.07	11x106	47	
kulturní vrstva-intaktní	F95	?64	9002	9	1 hřebík	3.7.07	106x100	46	
kulturní vrstva-intaktní	F96	?62	9002	9	1 hřebík	3.7.07	178X50	51	
kulturní vrstva-intaktní	F97	?63	9002	9	1 hřebík	3.7.07	262x150	34	
kulturní vrstva-intaktní	F99	?67	9002	9	Bronz	3.7.07	79x81	54	
kulturní vrstva-intaktní	F100	?65	9002	9	1 hřebík frg.	3.7.07	156x109	47	
kulturní vrstva-intaktní	F101	?9	9002	9	Fe hrot	4.7.07	250x68	52	JV
kulturní vrstva-intaktní	F102	?13	9002	9	1 hřebík frg.	4.7.07	155x52	52	
kulturní vrstva s příměsí vápenných konkrací	F104	?15	9006	9	Br hrouda 2x	5.7.07			
výplň dětského hrobu-RS	F105	?16	9008	9	1 hřebík s kusem dřeva	4.7.07			
výplň dětského hrobu-RS	F106	?17	9008	9	12ks hřebíky se zbytky dřeva	5.7.07			

9.1.3 Nálezy z roku 2008:

	Mé číslovaní	Číslo sáčku	Kontext	Sonda	Sektor	Obsah	Datum	Koordináty
Nálezové okolnosti, předběžná datace								
vrstva nad zdi 10035- datace po destrukci zdi	F118	165	10016	10C		slitek ?Br	25.8.08	
nález z vytěžené zeminy	F119	166	?	10C		slitek	26.8.08	
vrstva s množstvím dislokovaných LK	F120	167	10036	10C		Br-kroužek	27.8.08	
vrstva s množstvím dislokovaných LK, porušený RS hrob?	F123	170	10036	10C		Br slitek 2 ks	27.8.08	
vrstva s množstvím dislokovaných LK, porušený RS hrob?	F125	172	10036	10C		Br okraj	27.8.08	
shluk kostí	F127	176	10020	10A		br.kuličky	22.8.08	
shluk kostí- sekundární uložení?	F129	178	10021	10A		br-slitky	26.8.08	DA-140, DF-60, hl.-35
shluk kostí- sekundární uložení?	F130	179	10021	10A		Br-kuličky	26.8.08	horní čtvrtina sondy, hl.45
zeď	F134	183	10023	10A		br?-zlomek mince?	26.8.08	FD-18, FE-32,hl. 56
shluk kostí- sekundární uložení?	F135	184	10021	10A		Br-kulička (nepravidelná)	5.7.07	
shluk kostí	F138	187	10020	10A		br slitek	22.8.08	
shluk kostí- sekundární uložení?	F139	188	10021	10A		br-kroužek	25.8.08	hl. 35
shluk kostí- sekundární uložení?	F140	189	10021	10A		br-kulička	25.8.08	EF-258, EA 45
shluk kostí	F141	191	10020	10A		1 br oválný a 1 br frg. plochý	23.8.08	
shluk kostí- sekundární uložení?	F142	192	10021	10A		br-zlomek	25.8.08	
shluk kostí- sekundární uložení?	F144	194	10021	10A		br-kuličky, slitky	23.8.08	
shluk kostí- sekundární uložení?	F147	197	10021	10A		br-slitek	26.8.08	DA-130,DF-105,hl.40
hrob 1-dospělý jedinec-pletenec pravé končetiny,kalva	F152	202	obj.5	10A		Br- kuličky	28.8.08	
shluk kostí	F153	203	10020	10A		br-kroužek otevřený	22.8.08	
svrchní humózní vrstva	F154	353	10001	10A		Fe fragment čepele	21.8.08	
promícháno s recentním materiálem	F167	238	10018	10E		hrot pera	25.8.08	
	F174	248	10006	10E		Fe čepel + 2 frg. hřebíky	22.8.08	
promícháno s recentním materiálem	F176	250	10018	10E		kroužek ze stočených drátů	26.8.08	
	F190	521	10032	10E		Fe ? zlomek čepele	28.8.08	u lebky
	F193	96	10002	10E		struska 5ks+ 1 ks kost	19.8.08	

9.1.4 Nálezy z roku 2009:

Nálezové okolnosti, předběžná datace	Moje číslo	Číslo sáčku	Kontext	Sonda	Sektor	Obsah	Datum	Koordináty	Hloubka
	F206	674		10A		Br - kulička	6.8.2009		
souvisí zřejmě s hrobem mezi hroby 2 a 3	F207	675	hrob 21	10A		Br - slitek kulička (?ozdoba)	11.8.2009		
	F208	676	hrob 22	10A		nůž		S320, Z150	
hrob pod menším kamenem	F211	709	hrob 22	10A		Br - kulička		zásyp hrobu, rozšíření sondy	
větší náhrobní kámen hrob 2- začištění mladohradištní obd.	F213	711	obj. 6	A		Br - kulička		Ze vzorku na plavení č. 20/09	
	F215	721	hrob 2	10A		Fe ?špička čepelky	11.8.2009		
	F216	723	sběr	10A		2ks=hřebík + Br??	3.8.2009		
mladohradištní obd.	F218	716	hrob 2	10A		Br- kulička (?slitek ozdoby)	13.8.2009		
mladohradištní obd.	F219	717	hrob 3	10B		Br-slitek	12.8.2009		
	F220	718	zásyp hrobu 22	10A+B		Fe	13.8.2009		
mladohradištní obd	F221	719	hrob 22	10A+B		pružinové nůžky	12.8.2009		
kamenitá vrstva nad podložím	F227	685		11A		struska	11.8.2009		
původní RS vrstva nad podložím	F228	689		11A		1hřebík	6.8.2009	S105, Z112	
původní RS vrstva nad podložím	F229	690		11A		2ks (?frg hřebíků)	6.8.2009	S156;V95	
původní RS vrstva nad podložím	F230	691		11A		Fe šroubovitý ks	6.8.2009	S80, Z80	
původní RS vrstva nad podložím	F231	692		11A		1 hřebík delší	6.8.2009	S100; Z33	
původní RS vrstva nad podložím	F236	697		11A		Fe hřebík??	7.8.2009	S170, V 125	40
původní RS vrstva nad podložím	F237	698		11A		hřebík	7.8.2009	S275,V40	80
původní RS vrstva nad podložím	F238	699		11A		hřebík	7.8.2009	S200, Z30	35
původní RS vrstva nad podložím	F239	700		11A		Br? - plíšek	7.8.2009	S240,Z110	45
původní RS vrstva nad podložím	F240	701		11A		Fe - zlomek (hřebík, struska?)	7.8.2009	S290, Z95	55
původní RS vrstva nad podložím	F241	702		11A		1 hřebík	7.8.2009	J80,V100	50

původní RS vrstva nad podloží
 vrstva-recentně porušená
 kamenitý zásyp nad podloží
 původní RS vrstva
 původní RS vrstva
 recentní navážka

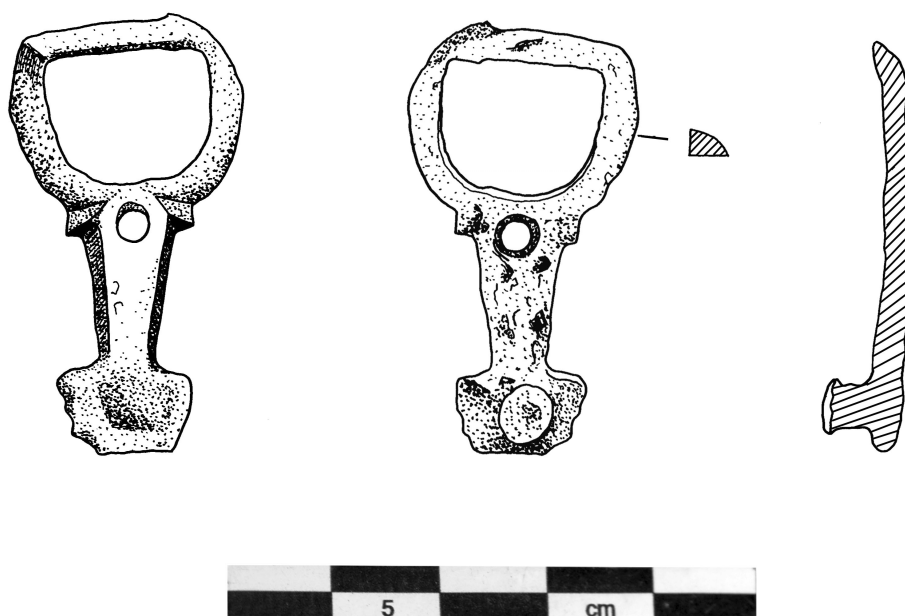
F245	706	11012	11A	1 hřebík	7.8.2009	S330,Z115	50
F246	707	11013	11A	1hřebík	7.8.2009	J186, Z28	55
F247	713	11016	11A	1hřebík	13.8.2009		
F249	679	11009	11C	1hřebík	6.8.2009	S60, Z19	38
F252	688	11009	11C	Fe -přezka	7.8.2009	S132,Z16	53
F253	693	11001	11C	struska 8ks +recent	31.7.2009		
F255	720	11009	11C	Fe??	6.8.2009		

9.2 Nákresy již restaurovaných předmětů

(popisky uváděny pod obrázky)

Obr. 1: F 001 – podkova

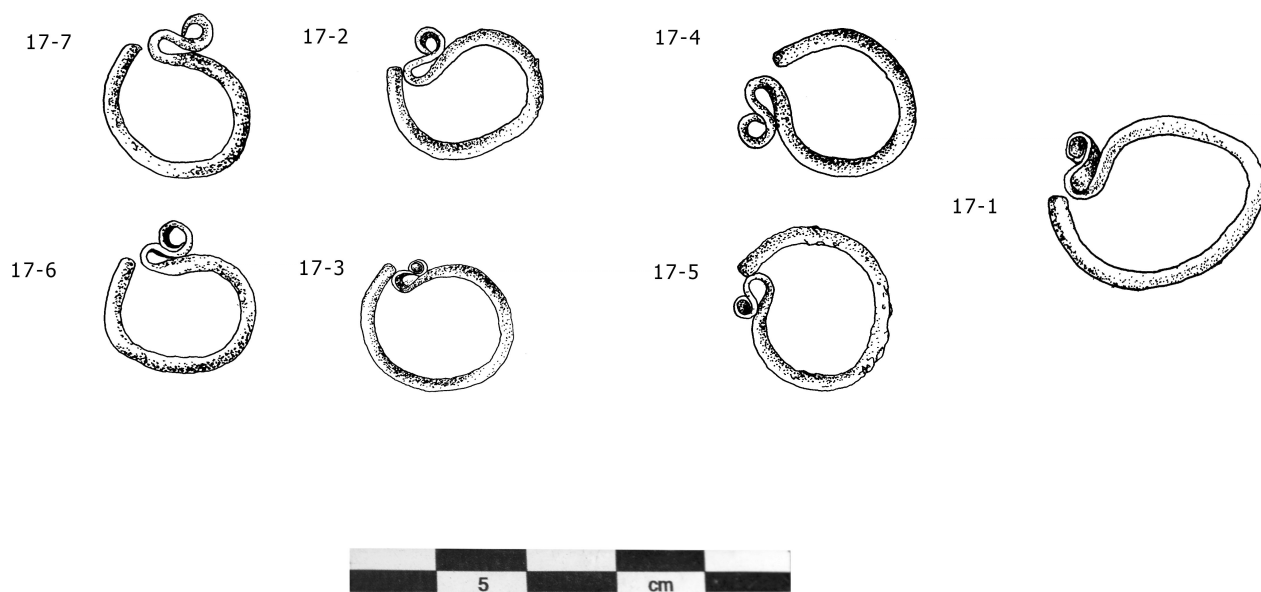
Obr. 2: F 008 – přezka

Obr. 3: F 016-1 – kroužek

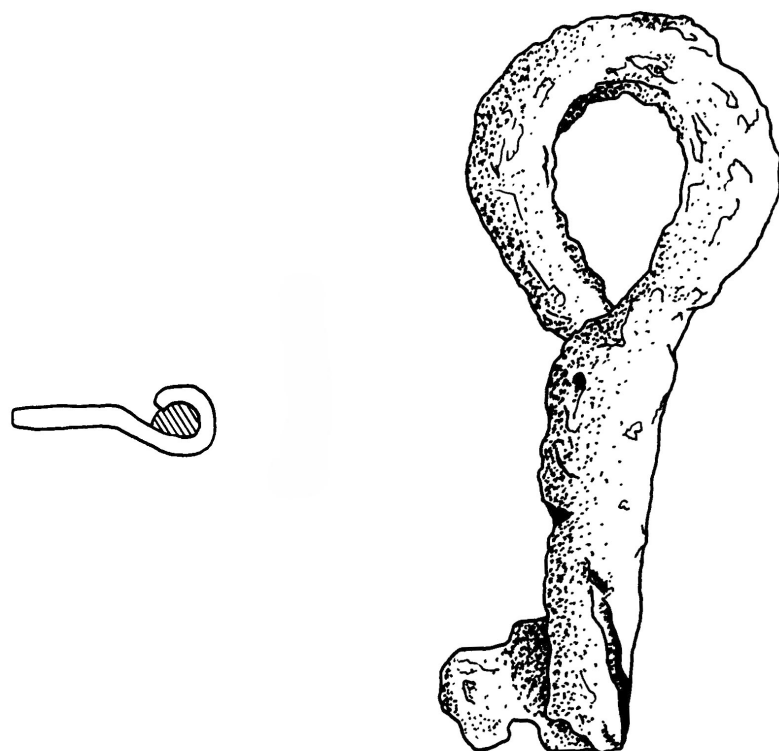
Obr. 4: F 016-2 – prsten páskový

Obr.5: F 017 – soubor 7 esovitých záušnic

Obr. 6: F 024 – olověná kulička

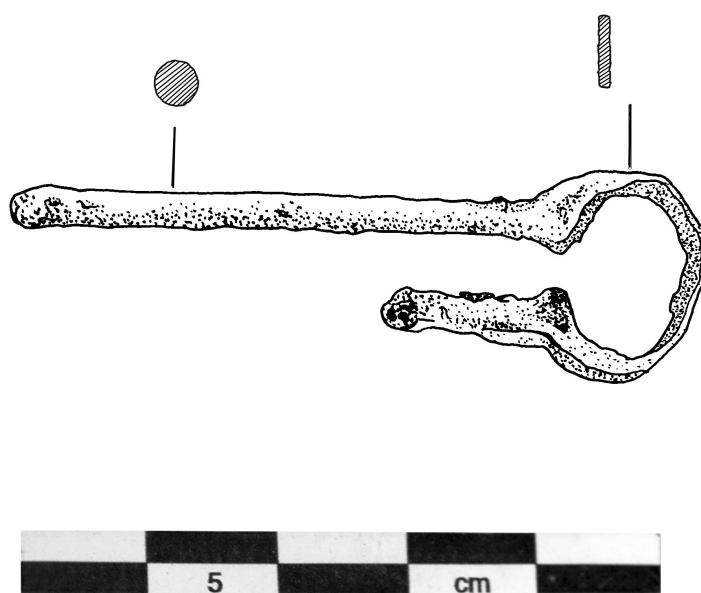
Obr. 7: F 046 – klíč

Obr. 8: F 050 – dutý hrot

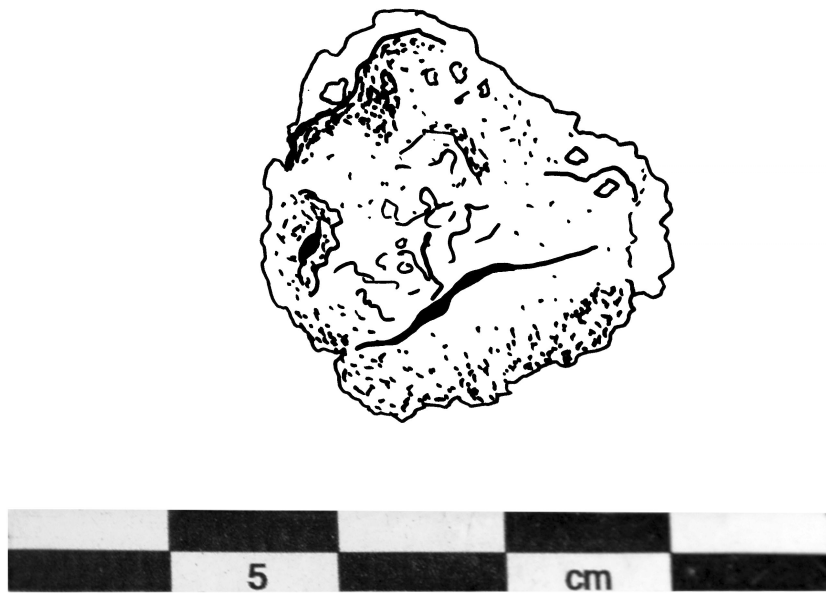
Obr. 9: F 067 – pružinové nůžky

Obr. 10: F 079 – pružinové nůžičky

Obr. 11: F 082 – tyčovitý fragment

Obr. 12: F 083 – slitek bronzu

Obr. 13: F 087 – plochý fragment

Obr. 14: F 094 – svazek jehel

Obr. 15: F 101 – dutý hrot

Obr. 16: F 123 – 2 bronzové slitky

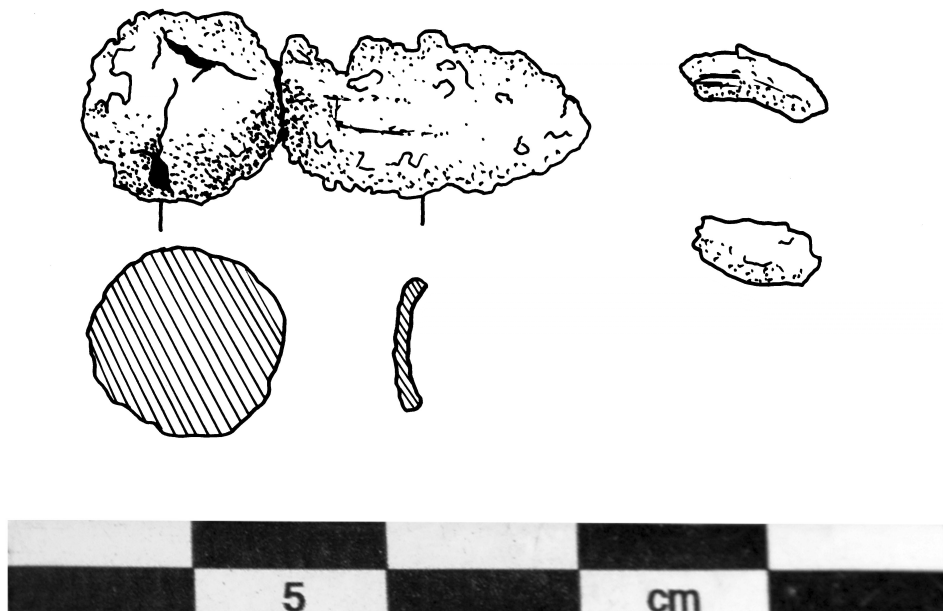
Obr. 17: F 125 – fragment bronzového okraje

Obr. 18: F 127 – 15 ks bronzových kuliček a jeden nýtek

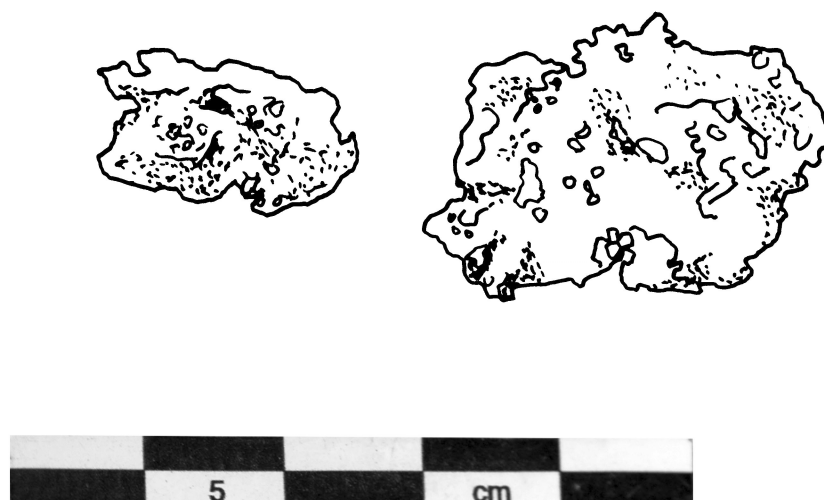
Obr. 19: F 139 – kroužek

Obr. 20: F 141 – bronzový předmět

Obr. 21: F 153 – prsten

Obr. 22: F 157 – 2 bronzové slitky

Obr. 23: F 176 – prsten splétaný

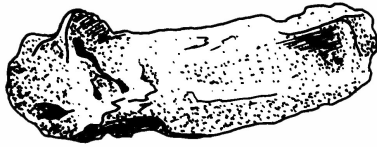
Obr. 24: F 207 – kulička

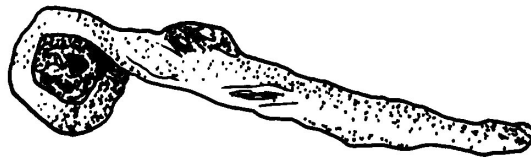
Obr. 25: F 216 – obdélníkový fragment

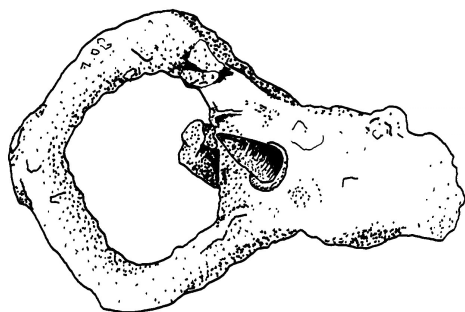
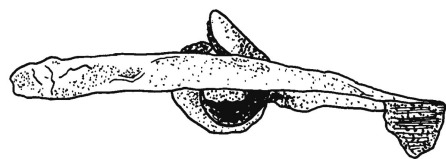
Obr. 26: F 230 – fragment se závětem

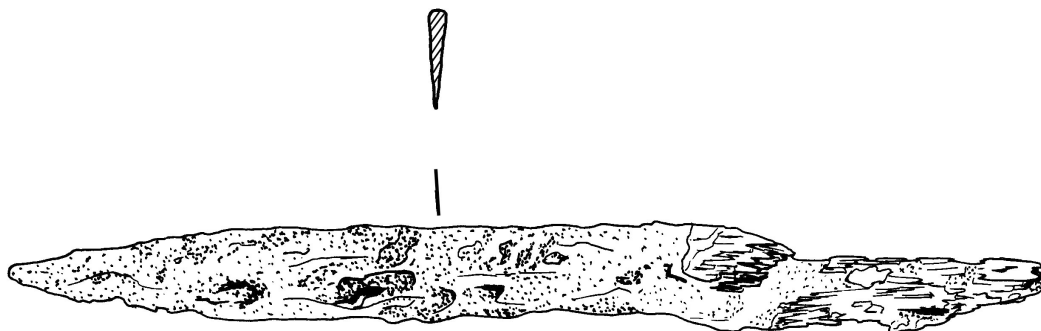
Obr. 27: F 240 – fragment

Obr. 28: F 246 – trn přezky (?)

Obr. 29: F 252 – přezka

Obr. 00: F 013 - čepel nože

9.3 Fotografie již restaurovaných předmětů

(popisky uváděny nad obrázky)

Obr. 30: F 001 – podkova

Obr. 31: F 008 – přezka

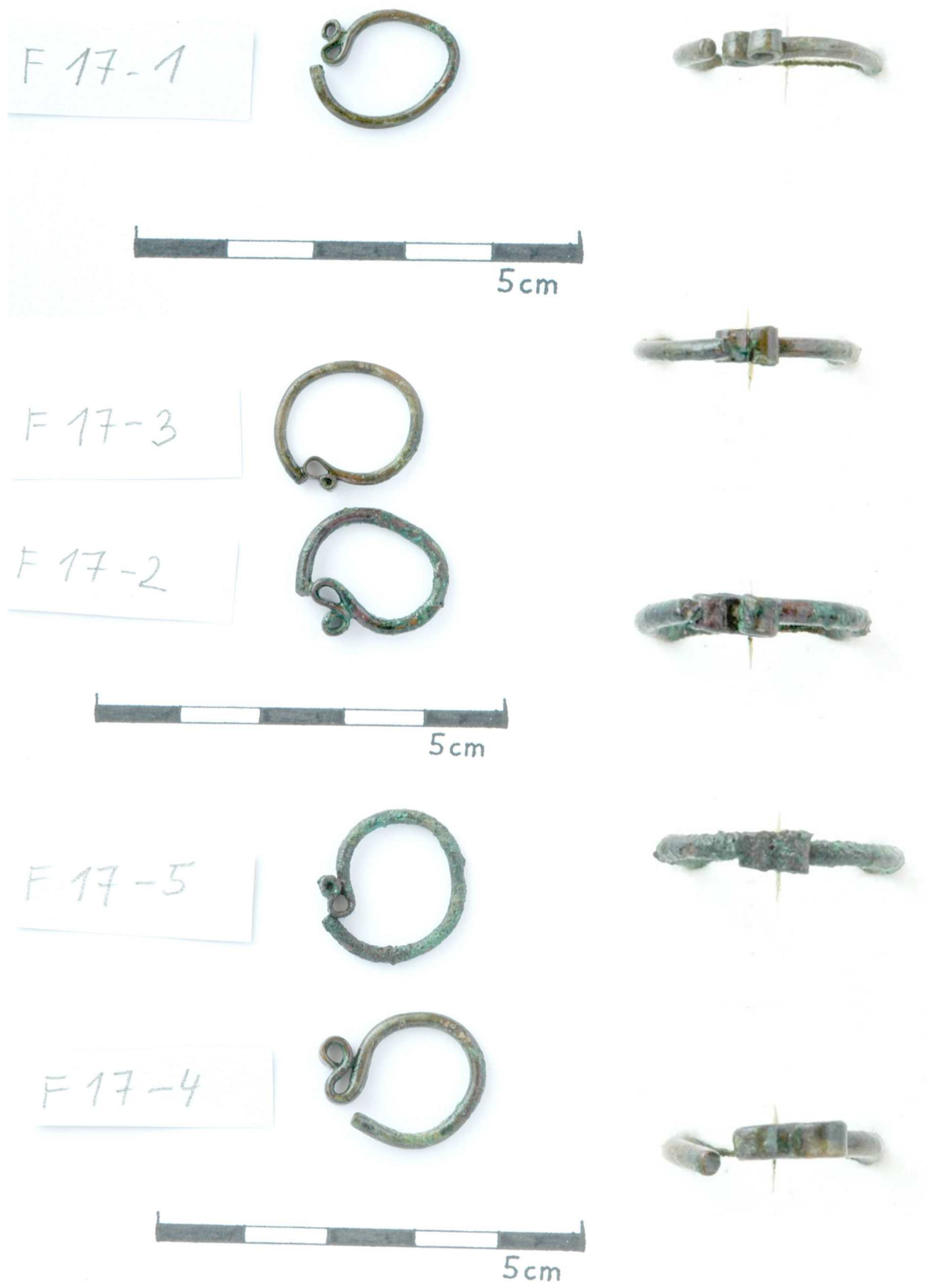
Obr. 32: F 016-1 – kroužek

Obr. 33: F 016-2 – prsten páskový

Obr.34: F 017 – soubor 7 esovitých záušnic

Obr. 35: F 024 – olověná kulička

Obr. 36: F 046 – klíč

Obr. 37: F 050 – dutý hrot

Obr. 38: F 067 – pružinové nůžky

F67

Obr. 39: F 079 – pružinové nůžtičky

Obr. 40: F 082 – tyčovitý fragment

Obr. 41: F 083 – slitek bronzu

Obr. 42: F 087 – plochý fragment

Obr. 43: F 094 – svazek jehel

Obr. 44: F 101 – dutý hrot

Obr. 45: F 123 – 2 bronzové slitky

Obr. 46: F 125 – fragment bronzového okraje

Obr. 47: F 127 – 15 ks bronzových kuliček a jeden nýtek

Obr. 48: F 139 – kroužek

Obr. 49: F 141 – bronzový předmět

Obr. 50: F 153 – prsten

Obr. 51: F 157 – 2 bronzové slitky

Obr. 52: F 176 – prsten splétaný

Obr. 53: F 207 – kulička

Obr. 54: F 216 – obdélníkový fragment

Obr. 55: F 230 – fragment se závitem

Obr. 56: F 240 – fragment

Obr. 57: F 246 – trn přezky (?)

Obr. 58: F 252 – přezka

Obr. 59: F 013 – čepel nože

9.4 Fotografie zatím nerestaurovaných předmětů

(popisky uváděny nad obrázky)

Obr. 60 - F 003 – dvouramenná skoba úzká

Obr. 61 - F 004 – jednoramenná skoba úzká

Obr. 62 - F 010 – polovina podkovy + 2 fragmenty podkovy (?)

Obr. 63 - F 011 – fragment čepele nože

Obr. 64 - F 012 – fragment čepele nože

Obr. 65 - F 014 – nůž

Obr. 66 - F 015 – záušnice

Obr. 67 - F 018 – nůž

Obr. 68 - F 020 – 3 fragmenty čepele

Obr. 69 - F 023 – hrot

Obr. 70 - F 025 – olověná kulička

Obr. 71 - F 036 – tyčinka

Obr. 72 - F 041 – olověná kulička

Obr. 73 - F 047 – dutý hrot

Obr. 74 - F 055 – ataše vědra (závěsné kování)

Obr. 75 - F 072 – trojúhelníkový fragment

Obr. 76 - F 074 – ohnutý drátek

Obr. 77 - F 078 – fragment čepelě nože

Obr. 78 - F 099 – zkorodovaný bronzový předmět (asi 2 cm)

Obr. 79 - F 104 – 3 kusy bronzových slitků (velikost přibližně 3 x 2 cm, 2 x 1,5 cm, 1 x 1 cm)

Obr. 80 - F 118 – 2 fragmenty strusky

Obr. 81 - F 119 – kapka kovového materiálu

Obr. 82 - F 129 – 4 ks amorfních bronzových hrudek (do 0,5 cm)

Obr. 83 - F 130 – 3 ks amorfních bronzových hrudek (do 0,5 cm)

Obr. 84 - F 134 – fragment bronzového plíšku

Obr. 85 - F 135 – oválný bronzový fragment (0,5 – 1 cm)

Obr. 86 - F 138 – amorfní bronzová hrudka (průměr asi 1,5 cm)

Obr. 87 - F 140 – bronzový fragment

Obr. 88 - F 142 – plochý bronzový fragment (asi 1,5 x 0,5 cm)

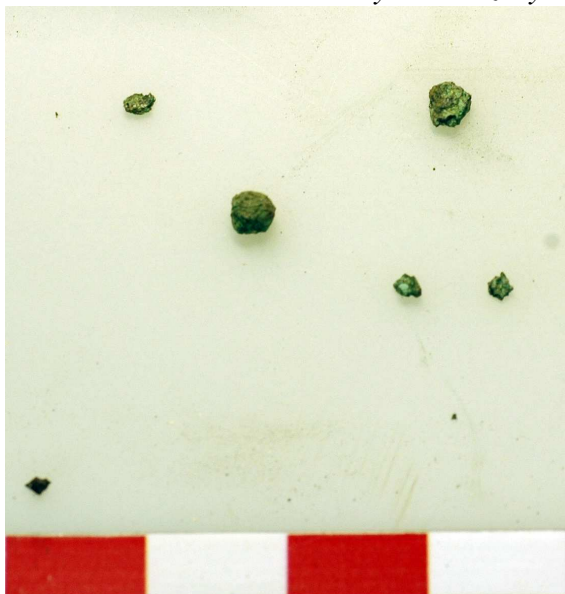
Obr. 89 - F 144 – 12 kusů bronzových hrudek do 0,5 cm + 1 bronzová hruška s průměrem asi 1 cm

Obr. 90 - F 147 – nepravidelná bronzová kulička (0,5 – 1 cm)

Obr. 91 - F 152 – 6 ks drobných bronzových fragmentů (velikost pod 0,5 cm)

Obr. 92 - F 154 – fragment nože

Obr. 93 - F 158 – bronzový slitek (asi 1,5 x 1,5 cm)

Obr. 94 - F 158 – fragment vrták

Obr. 95 - F 166 – fragment šídla (?)

Obr. 96 - F 174 – fragment čepele

Obr. 97 - F 190 – fragment nože

Obr. 98 - F 191 – bronzový slitek (asi 1 x 2 cm)

Obr. 99 - F 206 – bronzová kulička (do 1 cm)

Obr. 100 - F 208 – nůž

Obr. 101 - F 211 – bronzová kulička (do 0,5 cm)

Obr. 102 - F 213 – bronzová kulička (do 0,5 cm)

Obr. 103 - F 215 – fragment čepel

Obr. 104 - F 218 – bronzová kulička (0,5 – 1 cm)

Obr. 105 - F 219 – nepravidelná bronzová hruška (do 1 cm)

Obr. 106 - F 221 – pružinové nůžky

detail textilního fragmentu na pružinových nůžkách F 221

Obr. 107 - F 239 – ohnutý plíšek

Obr. 108 – F 120 – bronzový kroužek

